

Cemal Şener- Alevilik olayı

SUNU

Bu araştırmayı, üniversitede doktora çalışması olarak düşünmüştüm. Çalışmama üniversiteden ayrıldıktan (1984) sonra da devam ettim, ortaya bu kitap çıktı.

Araştırma, okuyucuya Alevilik Olayı'nın dününü ve bugününü vermeyi amaçlıyor. Ama bir yönü ile, Aleviliğin dünü ve bugünü deyince Aleviliğin her şeyi anlaşılmamalı. Olaya esas olarak Aleviliğin sosyal mücadeleler tarihindeki yeri açısından bakmaya çalıştım. Yani araştırma; Aleviliğin dini açıdan incelenmesi değil. Dini yanı da ister istemez konuya giriyor ama bir dinbilimi çalışması, din tarihi çalışması değil. Bu tür araştırmalar var. Bunların adlarını ilgilenenler için çıkardığım genel kaynakçada verdim. Araştırma bir edebi-folklorik araştırma da değil. Alevi-Bektaşî edebiyatı ile ilgili eserler de kaynakçada var. Bunlardan başka; bu araştırma bir saha araştırması (sosyolojik-antropolojik v.s.) da değildir.

O halde yaptığım araştırma nedir?

Alevilik, bence ülkemizde az bilinen bakir bir konu. Bilinen şeylerde, doğru bilgidен çok, ön yargı eksik ya da yanlış bilgilerden ibarettir. Bugün ülkemizde ortalama olarak 20 milyona yakın insan kendisini Alevi kabul ediyor. Bu kadar insan kendi tarihini çok az ve basma kalıp bilgilerle biliyor. Bunlara meşru olarak doğru bilgi verecek; kişi, kurum veya kuruluş yok gibidir. 1970'lerden beri Türkiye'de siyasal faaliyetleri yakinen takip eden birisi, çeşitli konularda konferans, panel, açık oturum v.s. izlemiştir. Ama Alevilik'le ilgili konferans vermek isteyen kişi ya a kuruluşun varlığını duymamıştır. En olmadık konularda paneller, açık oturumlar vs. düzenlenmiştir. Ama 20 milyona yakın insanı ilgilendiren bu konuda benzer bir etkinlik olmamıştır. Bu çok ilginç olsa gerek.

Alevilik konusunda çevresinde ahkam kesen nüfuz istismarı yapan birisini bile, dinlemeye kalksanız en fazla bir paragraflık bilgisinin (o da eklektik) olduğunu görürsünüz.

İşte acı olan bu durum, beni bu konuda bilgilenmeye ve elimden geldiği kadar bilgilendirmeye itti.

Bu ihtiyaçtan hareket ederek, Alevilik Olayı'nın nasıl ortaya çıktığını, tarihsel süreç içinde ne gibi değişimler geçirdiğini, bugün ne olduğunu bilgilendiğim ölçüde araştırmamda vermeye çalıştım.

Alevilik Olayı'nın; 1300 yıllık bir tarihi var. Bu uzun tarihsel süreci bu küçük kitaba sığdırmak elbette mümkün değil. Bu yüzden konu en önemli yanları ile ele alındı. Sosyal tarih içindeki yeri gösterilmeye çalışıldı. Az ama özelliği olan olaylar ve bilgiler çalışmanın esasını oluşturdu.

Araştırma, Aleviliğin çağımızdaki özelliği olan; eşitlikçi, özgürlükçü, demokrat, hümanist bir toplumsal muhalefet hareketi olmasının tarihsel-toplumsal gelişimini vermeye çalıştı.

Çalışmalarım sırasında; yardımlarını esirgemeyen tüm kişi ve kuruluşlara burada teşekkürlerimi sunuyorum. Ayrıca çalışmanın redaksiyonunu; değerli zamanlarını ayırarak büyük bir titizlikle yapan dostum Alper Görmüş'e kucak dolusu teşekkürler.

Araştırma, Alevilik konusunda bilgilenmek isteyenler için bir başvuru kaynağı olursa, amacına ulaşmış olacaktır. Dileğim, bu konunun yeni çalışmalarla zenginleşmesidir.

Ortaköy -1988

11. BASKI İÇİN

Bu kitap, amacına ulaştı. Kitabın az okunduğu bir ülkede ve dönemde böyle bir araştırma bir yılda 10 baskı yaptı. Bu oldukça sevindirici bir durum. Ayrıca satılmakla kalmadı, yıllarca raflarda bekleyen bu konudaki kitapların satışı için adeta lokomotif işlevi üstlendi. Bu baskıda yanlış anlamaya yol açan bazı ifadeleri değiştirdim. Kitap esas olarak tıpkı basım oldu.

Alevilik konusunun ülkemizin gündemine girmesine bu kitap üstüne düşen görevi yaptı.

Konunun tabusunu yıkmada yardımcı oldu. Kamuoyu bu konuda peş-peşe çıkan yeni kitaplara tanık oldu, oluyor.

Bu konuda kitap yazan bir kişi olarak okuyucusundan bu denli sıcak ilgi, sevecenlik, dostluk gören yazar çok az olmuştur kanısındaım.

Kitabı okuyup bir dizi uğraştan sonra adresime ulaşan onlarca mektuptan bir tanesini sizlerle paylaşmak istiyorum:

16. 9. 1989

“Sayın Cemal Şener,

Alevilik Olayı adlı kitabınızı okudum ve bir Alevi genci olarak, bilmediğim birçok konuda bilgi sahibi oldum. Kitabınız özellikle benim gibi Alevi gençler için, eminim çok yararlı oluyordur.

Kitabınızı okumadan önce Alevilik hakkında sadece evde anne ve babamdan duyduğum kulaktan dolma bilgilere sahiptim ve bu bilgiler bana yetmiyordu. Okulda din derslerinde, hocaların söyledikleri ise bambaşka şeylerdi. Din hocalarımız derslerde sınıfa; “Aleviliğin bir Müslüman mezhebi olmadığını, Alevilerin peygamber olarak Ali’yi tanıdıklarını, Ali’ye bir tahtaya tapar gibi taptıklarını ve Aleviliğin bir saçmalık olduğunu söylerlerdi.” Okuldaki ve evdeki bu tamamen birbirine ters olan bilgiler beni çelişkiye düşürmüştü. Ben neydım? Müslüman mıydım yoksa, din hocalarımızın söylediğı gibi kafir mi? Gibi sorular kafamı meşgul etmeye başlamıştı. Buna kendimce bir çözüm buldum. Okulda tarih derslerinde, İşlam tarihini okurken öğrendiğim halifelik olayları ile evden öğrendiğim bilgileri birleştirerek Aleviliğin ne olduğunu anlamaya çalıştım. Ancak bu da yeterli olmamıştı.

Ayrıca evdekiler herkese Alevi olduğumuzu söylemememizi istiyordu. Bunu bir türlü anlayamıyordum. Neden söylememeliydik?Bu utanılacak bir şey miydi.Toplum bizi Alevi olduğumuz için kabul etmeyecek miydi?Bunlar bana saçma geliyordu.

Bir de ibadet konusu vardı. Bizim ibadetimizin Sünnilerinkinden farkı neydi?Neden onların yaptığını yapmıyorduk?Oysa kutsal kitabımız aynıydı ve ibadetimizde aynı olmalıydı? Bütün bu sorular sizin kitabınızı okuyunca cevap buldu. Kitabınız sayesinde ne olduğumu öğrendim. Şimdi kendimi daha güçlü hissediyorum. Artık bir toplumda Aleviler kötülendiğinde, Aleviliğı savunabileceğim. Ayrıca kitabınızı okuduktan sonra Aleviliğimle gurur duymaya da başladım. Size bunun için teşekkür ediyorum.

Daha önce de değindiğim gibi kafamda hala cevap bulamayan bazı sorular var ve bunların cevabını size sormak istiyorum. Bizim kıldığımız namaz nasıl kılınıyor ve sunnilerinkinden farkı ne? Ramazanda biz neden oruç tutmuyoruz (Annem ramazanda bizim üç gün oruç tutmamız gerektiğini ancak bu üç günün hangi günler olduğu bilinmediğinden tutulmadığını söylüyor. Bu ne derece doğıru?) Camiye neden gitmiyoruz? (Bunun sadece bir korkudan olması bana saçma geliyor) Cem ayinleri nasıl oluyor?Ve bu ayinler hala yapılıyor mu? Sormak istediğim bir diğerkonu da řu: Alevi birinin Sünni birisi ile evlenmesi sakıncalı mıdır? Evdekiler buna çok karşılar. (Annembize hep en büyük korkusunun bir Sünni ile evlenmemiz olduğunu ve Sünni ile evlenmektense evde kalmamızın daha iyi olacağını söylüyor.) Neden böyle düşünüyor acaba?Sünni biriyle evlenmenin sakıncaları nelerdir?Bu o kadar kötü bir şey mi acaba? Bütün bu sorularıma cevap verip, beni bu konularda aydınlatırsanız çok memnun olurum. Size şimdiden teşekkür ediyorum.

Kitabınızda Yeni Demokrasi dergisindeki yazınızın sonunda Hacı Bektaşı Veli’nin şiirinden sonra “Bu çağrıyla cevapsız bırakmayalım” demekle ne demek istediğinizi tam olarak anlayamadım. Eğer bu çağrıyla Alevilere, artık örgütlenip varolduğumuzu herkese göstermemiz gerektiğini vurguluyorsanız, sizi yüreğten destekliyorum. Madem ki Türkiye’de 20 milyon Alevi var, o halde bunca insana bazı haklar, artık verilmelidir diye düşünüyorum. Alevilik saçmalaktır diyenlere, Aleviliğın ne olduğunu bilmeyenlere gerçekler anlatılmalıdır. Ramazanda 35 milyon sünni için yapılan TV programları, Muharrem ayında da Aleviler için yapılmalıdır. Okullarda din dersi zorunlu olmamalıdır. Aleviler öğrenmek zorunda olmadıkları şeylerden sınava girmemelidir. Ayrıca bu derslerde hocaların söyledikleri ile

bunalıma düşen Alevi çocuklar dikkate alınmalıdır. Demokratik ve laik bir ülkede yaşıyorsak bunların da olması gerekir. Eğer bir örgütlenme oluyorsa buna ben de katılmak isterim. Hakkımızı aramalıyız. Bunca yıldır susmuşuz ve hiçbir şey elde etmemişiz. artık sesimizi duyurma zamanı gelmiştir. Mektubuma cevap verir ve beni olanlardan haberdar ederseniz sevinirim. Size ne olduğumu bulmamda bana kitabınızla yaptığınız katkılardan dolayı tekrar teşekkür ediyorum. Saygılarımla...”

N. Kılıç

Giriş

GİRİŞ

İslam tarihinin hangi sayfasını açarsak açalım, aynı soydan gelen Haşimiler ile Emeviler’in rekabet ve düşmanlıklarına tanık oluruz. Bu durumun İslamiyet öncesi temelleri olduğu gbii İslamiyetin doğuş ve yayılışından sonra da devam ettiğini gözlemekteyiz.

İslam tarihinde dinsel düşmanlıklar olarak görülen olayların görünen yanının ötesinde sosyal ve ekonomik nedenleri olduğu da bilinmelidir. Haşimiler ve Emeviler arasındaki bu rekabetin İslamiyet öncesine kısaca bir göz atalım:

Abdülmenafın’ın Haşim, Abdüşşems, Muttalip veNufel adlarında dört oğlu vardır. Bunlardan Haşim ve Abdüşşems ikizdiler. Bir rivayete göre, ikizlerin ellerinin başparmakları birbirine yapışıktır. Başka bir rivayete göre ise ikizler, birbirinin el parmakları öbürünün alnına bitişik olarak doğar. Hiç kuşkusuz bu durum ancak ameliyatla düzeltilir. Sonuçta Haşim ve Abdüşşems’in kanı akar..

Bu durumu uğursuzluk sayan kahinler iki kardeşin çocukları arasında ayrılıklar, kırınlıklar olacağına ve kan döküleceğine dair yorumlar yaparlar.

İşte bu ikiz çocuklardan Haşim Hz. Ali’nin, Abdüşşems ise Muaviye’nin dedesidir. Muaviye’nin büyük dedesi Ümeyye, Haşim’in elinden Mekke reisliğini almak ister.

İki aile arasında rekabet ilk kez bu olayla doğar. Ümeyye Haşim’den Mekke reisliğini alamayınca Şam’a göç eder. Giderek Haşim Mekke’de, Ümeyye ise Şam’da güç sahibiolurlar.

Hız. Muhammed’in yanında büyüdüğü Haşimiler’in Mekke reisi Abdülmüttalip, Zemzem kuyusunu bulduktan sonra Kureyş kabilesi gücünü ve itibarını bir kat daha artırır. Kuyuda bulunan değerli eşyaların Abdülmüttalip’in eline geçmesi Emeviler’in Haşimilere karşı hırs ve düşmanlığını körükler. Abdülmüttalip’ten sonra Mekke reisi olan Ebu Talip, Hız.Ali’nin babası, Hız. Muhammed’in amcası ve aynı zamanda hamisidir. Ebu Talip babası kadar zengin değildir ama, onun gibi cesur ve sevilip sayılan bir önderdir.

Ebu Süfyan; Ümeyye’nin torunu ve Harb’ın oğludur. Harb’le Abdülmüttalip arasında süren düşmanlık, Ebu Süfyan ve Ebu Talip zamanında da devam etmiştir.

Ebu Talip ölünce, Hız.Muhammed Haşimilerin reisi olur. Emevilerin reisi ise, Hız.Muhammed’i öldürmek için Ömer’i gönderen Ebu Süfyan’dır.

Haşimiler ve Emeviler arasındaki bu düşmanlık İslamiyetin doğuşu ve yayılışı sürecinde de devam eder. Hz. Muhammed'in İslamiyeti yaymaya çalışması sırasında önündeki büyük engellerden biriside Emeviler olmuştur.

Ebu Süfyan, Hz. Muhammed ve ilk Müslümanlara diğer İslam olmayan kabileleri de kışkırtarak akıl almaz kötülüklerde bulunur. Müslümanlığı, kendi kabilesine ait bir olay olmadığı için kabul etmek istemez.

Ebu Süfyan Müslümanlar Hendek savaşından sonra güçlenip Mekke'yi elde edince -eskilerin deyiimi ile kılıç korkusundan- Müslüman olur.

Ebu Süfyan, sonraki dönemlerde Hz. Ali ile hilafet meselesinde anlaşmazlığa düşüp Hz. Ali'nin ve onun yakınlarına düşmanlık güden Muaviye'nin babasıdır. Ebu Süfyan'ın eşi Hinde de, gene Haşimiler'in ve ilk Müslümanlar'ın azılı düşmanlarındandır.

Hinde, aynı zamanda Uhut savaşında İslamiyete karşı savaşan orduların en militan savaşçılarından biridir. Kendisine aşık olan siyah kölesi Vahşi'ye ilk Müslümanlardan ve Hz. Muhammed'in amcası Hz. Hamza'yı vurdurur ve ciğerlerini çıkartarak çiğ çiğ yer. Hinde'ye bu nedenle ciğer yiyen anlamında "Akiletül ekbat" adı verilmiştir. Bu savaştan sonra Müslümanlığı kabul eden Hinde'ye "Hz." sıfatının verilip verilmeyeceği sünni Müslümanlar arasında günümüzde bile tartışılmaktadır.

Ebu Süfyan'ın amca oğlu Hakem Bin Ebul As da İslam düşmanlarındandır. Hz. Muhammed, küstahlıklarına karşılık olarak onu Taif'e sürgün eder. Oğlu Mervan orada dünyaya gelir. Mervan'ın doğumundan önce, onun Müslümanlık için bir bela olacağını Hz. Muhammed'in Hakem ile ilgili olarak söylediği şu hadis ile haber verdiği söylenir: "Veylüm li ümmeti fin sulbi haza" (Bu adamdan gelecek çocuktan dolayı, ümmetime yazık).

Hakem ve Mervan'ın sürgünlükleri Hz. Ebubekir ve Hz. Ömer dönemlerinde de devam eder. Mervan Hz. Osman'ın amcasının oğlu idi. Bu nedenle Hz. Osman halife olunca Mervan'ı Taif'ten getirir, bir süre sonra da kendisine vezir yapar.

Hz. Osman'ın halifeliği döneminde büyük entrikalar çeviren, hatta onun ölümünde bile parmağı olduğu söylenen Mervan, daha sonra kaçır ve Şam'da Muaviye'ye sığınır.

Muaviye daha sonraları Hz. Hasan'ın karısı Cude'yi evlilik vaadi ile kandırır ve Hz. Hasan'ı zehirleterek öldürtür.

Mervan Şam'da da Muaviye'nin yanında kötülüklerine devam eder. Muaviye'nin ölümünden sonra onun yerine geçen oğlu Yezid'in yanında saf tutar.

Yezid'in ölümünden sonra, vasiyeti üzerine halife olan oğlu, II. Muaviye farklı bir kişilik sergiler ve "Hilafet Peygamber ailesinin hakkıdır" diyerek hilafeti kabul etmez; Hz. Ali ve Ehlibeyti hakkında camilerde hutbe okutur, onları övücü konuşmalar yapar. Bunun üzerine Mervan, II. Muaviye'nin annesi ile birleşir ve onu kullanarak II. Muaviye'yi zehirletip öldürtür. Mervan daha sonra II. Muaviye'nin yerine kendini halife ilan eder ve II.

Muaviye'nin karısıyla evlenir.

HİLAFET SORUNU

Hız. Muhammed, Arapları ve Arap olmayan halkları Müslümanlaştırmak için çok büyük uğraş verdi. Bu uğurda ölümü göze alarak diş diş mücadele etti.

Hız. Muhammed ve İslamiyetten önceki üç tek tanrılı dinin doğup yayıldığı kıta aynı olmasına rağmen Arap yarımadasında putperestlik hakimdi. Daha önceki tek tanrılı dinler ise bu yarımadağa girememişti.

Müslümanlık Arap Yarımadası'nda çetin bir direnişle karşılaştı. Çok kan döküldü. Başlangıçta Müslümanlar çok kötü günler geçirdi. Bu yolda çok can, mal kaybettiler. Müslümanlığı gizli yaydılar. Bunun için gizli olarak örgütlendiler. Propagandalarını gizli yaptılar. Gizli örgütlenmek ve gizli çalışma yapmaları onların işini oldukça zorlaştırıyordu.

Her yeni toplum düzenine karşı eski sistemin bütün varlığıyla karşı koyduğu hatırlanırsa, bu bir yanı ile doğal bir tepki sayılmalıdır. Ama yeni toplumsal sistem olan İslam eskinin yerini almıştı.

Kabile yaşamı sürdüren Arap toplumu putlara tapıyordu. Her kabilenin Kabe'de bir putu vardı ki, bu binlerce put anlamına geliyordu. Kabileler arasında ardı arkası kesilmez savaşlar sürüyordu, kız çocukları insan sayılmayıp doğunca diri diri toprağa gömülüyordu.

Arap toplumu tek tanrı inancına ve İslamiyetin getirdiği dinsel anlayışa şiddetle karşı çıktı. Eski düzenden menfaati olanlar da bu tepkiyi teşvik için her fırsatı kolluyordu.

Hız. MUHAMMED'İN KISA HAYAT HİKAYESİ

Hız. Muhammed, Miladi 571 yılında doğdu. Babası, Kureyş Kabilesi'nin reisi Abdülmüttalip'in oğlu Abdullah, annesi ise Kureyş büyüklerinden Abdümenaf oğlu Veheb'in kızı Amine'ydi. Abdullah ile Hız. Ali'nin babası Ebu Talip aynı anne babadan olma öz kardeşiler.

Abdullah, karısı hamile iken Suriye'ye yaptığı bir ticaret seyahatinde hastalandı, dönüşte uğradığı Medine'de vefat etti. Babasının ölümünden iki ay sonra doğan Hız. Muhammed'in ailesinin ekonomik durumu iyiydi. Rivayete göre, kendisine miras olarak 5 deve, çok sayıda koyun ve Ümmü Eymen adlı bir cariye kalmıştı. Hız. Muhammed altı yaşında da annesini kaybettikten sonra dedesi Abdülmüttalip'in yanında kalmaya başladı. Ne var ki Hız. Muhammed 8 yaşında iken dedesi de vefat etti. Bundan sonra Hız. Ali'nin babası Ebu Talip tarafından büyütüldü.

Hız. Muhammed 25 yaşında iken 40 yaşındaki Hatice ile evlenmiştir. Hatice dul, güzel ve çok zengin bir kadındı, evlilikleri 24 yıl sürdü.

Hız. Muhammed, İslamiyetin yayılması için bütün gücü ile savaştı. İslamiyete karşı çıkan, Müslüman olmak istemeyen çok sayıda insanla karşılaştı, onları ikna etmeye çalıştı. İkna olmayanlara karşı zora başvurdu. Kılıç kullandı. Savaşlara, fetihlere girişti.

Hız. Muhammed, Allah'ın yeryüzündeki son temsilcisiydi. En büyük manevi otoriteydi. Onun sağlığında İslamiyet içinde önemli bir ayrılık yoktu. Müslümanlar arasında bazı ihtilaflar vardı ama önemli bir bölünme söz konusu değildi. İlk ve en önemli bölünme Hız. Muhammed'in vefatından hemen sonra, hatta peygamberin cenazesi henüz kaldırılmadan ortaya çıktı.

Peygamberin ölümü Müslümanlar arasında derin bir şok yarattı. İlk Müslümanlar ve akraba çevresi onun ölümünü bir türlü kabul edemiyorlardı. Buna rağmen Hz. Ayşe, Hz. Ali, Hz. Fatma ve diğer yakınları peygamberin ölümünün yarattığı üzüntüyü yaşayıp cenazenin defin işleriyle uğraşırken, Ebubekir, Ömer, Osman ve onlarla birlikte bir kaç kişi başka bir evde toplanarak Ebubekir'i Hz. Muhammed'den sonra onun yerine geçecek halife olarak seçtiler. İşte bu zamansız halife seçimi, İslamiyet içinde çağlar boyu süren bölünmenin ve kan dökmenin düşmanlığın tohumlarını ekmıştır.

Ebubekir'in halife olarak seçilmesi, onu seçenler açısından hilafet sorununu halletmişti. Fakat bu seçime herkesten önce Hz. Muhammed'in en yakınları karşı çıktılar ve halifeliliği kabul etmediler. Hz. Muhammed'in doğal halefinin Ali olduğunu savunan yakınları bu konuda bir çok kanıt da ileri sürdüler.

HZ. ALİ VE HİLAFET SORUNU

Hz. Muhammed, çok sevdiği ve değer verdiği Ali'yi kendisinden sonra Müslümanlara önderlik edecek en uygun kişi olarak görüyordu.

Hz. Peygamber'in, Ali'ye "Cennete ilk giren dört kişidir; Sen, Ben, Hasan, Hüseyin. Soyumuz arkamızda, şiamız da sağımızda solumuzda girecektir" buyurduğu belirtilir.

Hz. Muhammed bir hadisinde "Ulular ulusu Allah, peygamberleri ayrı ayrı ağaçlardan (soylardan) yarattı. Benimle Ali'yi, bir ağaçtan halketti (yarattı). Ağacın kökü benim, Ali dalları budaklarıdır. Fatma, o ağacın verimidir. Hasan ile Hüseyin meyveleri, şiamız da yapraklarıdır. Kim bu ağacın dallarından birine yapışırsa kurtulur, yapışmayan helak olur" der. (1)

Hz. Ali, İslamiyeti kabul eden ikinci kişiydi. (Ondan önce Hz. Muhammed'in karısı Hatice Müslüman olmuştur).

İmam-ı Azam Ebu Hanife, "Müsned-i Ebu Hanife" adlı kitabının 181. sayfasında Hz. Ali'nin "Ben peygamberle birlikte ilk namaz kılanlardanım" dediğini yazar.

Küçük yaştan itibaren Hz. Muhammed tarafından yetiştirilen Hz. Ali 10 yaşında iken, Muhammed peygamber oldu ve Ali de hiç tereddüt etmeden ona inandı. Ali bundan sonra İslamiyetin yayılması için Hz. Muhammed ile birlikte inançla çalıştı. Bütün savaşlarda yer aldı. Hz. Muhammed O'nu kızı Fatmatüzzehra ile evlendirerek kendine damat yaptı.

Şu söz, O'nun yiğitliğini kahramanlığını ve kılıcının İslamiyet uğruna savaşırken ne kadar güçlü olduğunu ifade etmek için söylenmiştir: "La feta illa Ali, La Seyfe illa Zülfikar" (Ali'den başka yiğit, Zülfikar'dan güçlü kılıç yoktur.)

Bir başka hadiste Hz. Muhammed "Ey insanlar, gerçekten ben de insanım, rabbim elçisinin (ölüm meleği) geleceğini, ona icabet edeceğimi sanıyorum.

Sizin aranızda iki paha biçilmez şey bırakıyorum. İlki Allah'ın kitabı. Onda hidayet ve nur var. Diğer Ehlibeytim. Size Ehlibeytime uymanızı öğütlerim. (Sahihi Müslim; "Fedal'üs-sahabe", Ali b. Ebu-Talip'in Faziletleri bölümünden naklen Seyyid Murtaza)

Peygamber bu hadis-i şeriften sonra birçok hadis kitabında yer alan şu sözleri söyler; “Onların önlerine geçmeyin, yani onların hükümlerinden başka bir hüküm vermeye kalkmayın, yoksa helak olursunuz...”(2)

Bir başka hadisinde “Ben ilmin şehriyim, Ali kapısıdır, şehri dileyen kapıya gelsin; ben hikmetin şehriyim, Ali kapısıdır, hikmeti dileyen kapıya gelsin” diyen Hz. Muhammed, “Hikmet on bölüğe bölündü; dokuzu Ali’ye verildi, biri onda başkalarına, insanlara ihsan edildi; o bu bir bölümde de en bilgili kişidir” diye buyurmuştur.

Hz. Muhammed’in Hz. Ali ile ilgili olarak söylediği hadislerden bazıları da şöyledir: “Ali bendendir, ben ondanım, ben kimin mevlası veliyf-i emri isem, Ali de onun mevlasıdır. Ali, insanların hayırlısıdır. Kim bunu kabul etmezse, gerçekten de kafir olmuştur”...

“Ali iyi kişilerin, müminlerin imamıdır ve kafirleri öldürendir.” (Künuz’ül Hakaik II. s. 126-127)

“Ali Kur’an iledir ve Kur’an Ali ile; ikisi havuz kenarında bana ulaşınca dek ayrılmazlar”. (Cami; 11. s. 55)

“Ali benim bilgimin kapısıdır; tebliğe memur olarak gönderdiğim şeyleri benden sonra ümmetime bildiren, açıklayan kişidir; onu sevmek imandır; onu buğzetmekte (başkaldırmak) nifak”.

“Ümmetimin en ileri ve gerçek hüküm vereni Ali’dir.”

“Allah’ım o nereye dönerse, nereye varırsa hakkı onunla beraber kıl.”

Hz. Ali hakkında hadisler böyle devam edip gitmektedir. Hz. Muhammed’in yalnızca Hz. Ali hakkında söylediği sözler, bir kaç hadis kitabını dolduracak kadar çoktur. Tartışmaya ışık tutması bakımından burada birkaç hadiseye daha yer vereceğiz. Çünkü inanıyoruz ki, günümüzde bile birçok aydın bu konuda yanlış bilgilenme durumundadır.

Hz. Muhammed Ebu Talip’in evinde, kırk kişiyi aşan bir davetli topluluğunun önünde “Ey Abdülmüttalip oğulları... Allah sizi çağırmama beni memur etti. Hanginiz bu işte benim vezirim olacaksınız” deyince Hz. Ali, yaşça davetlilerin küçüğü olduğu halde “Ey Allah’ın peygamberi ben bu işte senin vezirin olurum” diye karşılık verir. Hz. Muhammed bunun üzerine ellerini Hz. Ali’nin omuzlarına koyarak şöyle der: “İçinizde bu benim kardeşimdir, vasiymdir, halifemdir, artık onu dinleyin ve ona itaat edin.”

Gene Hz. Muhammed bir çok defa, “Ali bendendir, ben Ali’denim. O benden sonra inananların velisidir. Benden sonra o sizin velinizdir” diye buyurmuştur.

İsâbe, Hz. Muhammed’in Hz. Ali hakkında, “Benden sonra fitne (huzursuzluk) olacaktır. Bu oldu mu, Ebu Talip oğlu Ali tarafını tutun. Çünkü o, bana ilk iman edendi. Kıyamette de benimle ilk musafaha (dostluk) edecek odur. O Sıddıyk-ı Ekber’dir. O, bu ümmetin Faruk’udur. O müminlerin ulusudur, reisidir,” dediğini yazar.

Hz. Muhammed Veda Haccı’nda, “Ben kimin mevlası isem, Ali onun mevlasıdır. Ona dost olana dost, ona düşman olana düşman ol, ona yardım edene yardım et, onu horlayanı horla, nerede olursa olsun gerçeği onunla beraber kıl” diye dua eder.

Bu tebliğ ve arkasından da V. sure-i celilenin 3. ayet-i kerimesi nazil olur.

Bu ayetin inmesinden sonra, Ebubekir, Ömer ve sahabelerden önde gelenler Ali’yi tebrik ederler. Hatta Ömer tebrik ederken, “Kutlu olsun, sana ne mutlu ey Ebu Talip oğlu Ali, bugün benim ve her erkek ve kadın müminin mevlası oldun” der.(3)

Peygamber, Gadir-u Humm'da (Veda Haccı) herkese yaptığı konuşmada, “Peygamberiniz kim? Rabbiniz kim? Mevlanız kim? biçiminde sorular sorup cevaplarını aldıktan sonra “Kalk ya Ali” deyip Hz. Ali’yi ayağa kaldırır ve şöyle der:

“Benden sonra imam olarak halka doğru yolu göstermek üzere seni seçtim, senden razı oldum, ben kimin mevlası isem, Ali de onun mevlasıdır, özünüz doğru olarak uyun ona.” Peygamber daha sonra, “Allah’ım onu seveni sev, ona düşman olana düşman ol” diye dua eder. Arkasından Ali’yi elinden tutarak ashaba gösterir ve bu beyandan sonraki dualarıyla kendilerinin halifeleri, vasiyeleri ve emirleri olduğunu ilan eder. Ayrıca bunu burada bulunanların bulunmayanlara bildirmelerini de emreder.(4) Bunu toplantının sonunda orada bulunan ashabın Ali’yi kutlamaları izler.

Hiz. Muhammed’in kendinden sonra Ali’yi yerine vasi ve halife olarak seçmek istemesi konusunda bu hadislerin dışında bir de hasta iken yazdırmak istediğı ama yazdıramadığı bir “yazılamayan vasiyetname” meselesine şöyle değinilir:

Hiz. Muhammed hastalığı esnasında, “Bana yazmak için bir şeyler getirin. Size bir şey yazdırayım ki, benden sonra asla yol yitirmeyesiniz” der.

Bunun üzerine sahabe böyle bir vasiyetnamenin yazılıp yazılamayacağı üzerine tartışmaya başlar. Hatta sahabeden Hiz. Muhammed’in hastalıktan dolayı böyle konuştuğunu söyleyenler de çıkar. Yapılan tartışmalardan rahatsız olan Peygamber vasiyetnameyi yazdıramadan öfke içinde hayata gözlerini yumar. (Sahihu Buhari; Cihad bölümü Cezaiz ve Vefat hadisleri Mısır 1327 H.C. 11, s. 122 vb.)

Başka bir kaynakta ise şu ifadeye yer verilir:

Peygamber, “Bana yedi tulum su getirin yüzüme serpin, bir de kalem getirin. Size bir şey yazdırayım ki benden sonra asla yol yitirmeyesiniz” diye buyurunca Hiz. Muhammed’in eşleri ağlamaya başlar. Ömer de kadınlara bağırıp çağırır. Bunun üstüne Hiz. Muhammed, “Bu kadınlar, sizden iyidir” diye Ömer’e çıkışır. (Tabakat ve Makrizi aktarma Gölpinarlı, a.g.e., s. 49)

Böylece vasiyetname yazılamadan Hiz. Muhammed vefat eder.

Olay bir başka kaynakta ise şöyle veriliyor: “Hiz. Muhammed kalem ister. Fakat verilmez. Tartışmalar başlar. Hiz. Muhammed için sayıklıyor diyenler çıkar. Hatta Ömer, Kur’an var, o bize yeter” der. (Buhari’den aktarma Gölpinarlı, a.g.e., s. 51)

Anlaşılabileceğı gibi, vasiyetnamenin yazılması durumunda da Hiz. Muhammed’in kendinde olmadan yazdırdığı vb. tarzında itirazlar ortaya çıkacaktı. Hatta Buhari’nin eserinde yer verdiği gibi, Ömer’in Hiz. Muhammed’in bütün duygularını hastalığın kaladığını, bu yüzden vasiyetinin geçerli olmayacağını, Kur’an’ın yeterli olduğunu söylediğı anlatılır.

İslam dünyasında buna benzer bir olay daha yaşanacak ve Hiz. Muhammed’e hastalığı sırasında yazdırılmayan vasiyetnameyi 1. halife Ebubekir yazdıracaktır. Hiz. Ebubekir hastalığı sırasında Affan oğlu Hiz. Osman’ı yanına çağırır, “Yaz”, dedikten sonra şöyle devam eder: “Rahman ve Rahim Allah adıyla, Bu, Ebukuhafe oğlu Ebu-Bekir’in

Müslümanlara vasiyetidir: Emma bad...” Ancak Ebubekir sözlerine devam edemez, kendinden geçer ve bayılır.

Bundan sonra Hiz. Osman, halif bayginken, onun adına, “Ben size, yerime geçmek ve halife olmak üzere Hattab oğlu Ömer’i bıraktım. Hayrınız için ne gerekse yaptım” sözlerini yazar,

Ebubekir kendine gelince, Osman'a "Ne yazdıysan oku" der. Osman okuyunca da "Allahu Ekber, ne yazdıysan kabul ettim" der ve dua eder.

Boylece Hz. Ömer, Hz. Ebubekir'in ölümünden sonra halife olur. Aynı Ömer Hz.

Muhammed'in vasiyetname yazdırmasına şiddetle karşı çıkmış ve onu engellemiştir.(5) Hz. Ali, Abbas ve diğer Ehlibeyt Hz. Muhammed'in cenaze işleri ile meşgulken, öbür taraf biat işini organize ediyordu. Bu durumu hisseden Abbas, Hz. Ali'ye, "elini uzat da biat edeyim. Peygamber'in amcası Peygamber'in amcası oğluna biat ettidensin, bu takdirde soyunun hepsi de sana biat eder. Biat tamamlanınca da artık bozulmasına imkan yoktur" der. Sahabeden bir topluluk da Ali'ye biat etmek ister. Ama cenazeyi bırakıp kendisine biat almakla uğraşmaya Ali'nin ne gönlü ne de inancı elverir. "Ben Resulullah'ın cenazesi ile meşgulüm" der ve teklifini kabul etmez.

Büyük İslam bilgini Tabari, İbn Esir'den naklederek, Ömer'in Ebubekir'e biatından sonra da Ansar'ın hep birden "Biz Ali'den başkasına biat etmeyiz" dediğini ve bunda ısrarlı olduklarını yazar.

Ali, Abbas ve diğer Ehlibeyt Peygamber'in cenazesini yıkamakla meşgulken, mescitten tekbir sesleri duyarlar. Ali "Nedir?" diye sorunca, Abbas, "Ben sana demiştim" der ve "biat" konusunu hatırlatır. Bu arada, Ömer, önüne geleni kılıçla tehdit ederek Ebubekir'e biat ettirmektedir.

Ebubekir ve Ömer hilafet ve biat işi ile o kadar meşguldürler ki, Hz. Muhammed'in cenazesinin defnedilmesinde bile bulunmamışlardır. Selman-i Faris başta olmak üzere Ansar'dan önemli bir kitle Ebubekir'e biata karşı çıkar.

Ömer elinde kılıç üç gün boyunca önüne geleni Ebubekir'e biat için zorlaması yetmezmiş gibi, üçüncü günün sonunda mescide gidip Peygamber'i mezarından çıkararak namazını tekrar kılmak ister.

Bunun üzerine Hz. Ali eline iki başı demir bir asa alarak onlara karşı koyar. Bu işe teşebbüs edenleri öldüreceğini söyler. Bir gün Talha ve Zübeyr'in de olduğu bir toplantıda Ömer, Ali'ye dönerek, "Görüyorsun ya, herkes biat ediyor, siz de biat edin" deyince, Zübeyr kılıçla Ömer'in üstüne yürür ve çok ağır sözler söyler. Hz. Ali bir olay çıkmasını engelledikten sonra Ebubekir ve Ömer'e dönüp şöyle der:"Ey Ashab, sizler Peygamber'e muhalefet ederek, Allah katında asi oldunuz. Halbuki asıl hak sahibi benim. Hz. Muhammed'e ve bu makama cümleinizden yakını benim. Hilafet benim hakkım iken bu hakkı benden zorla aldınız. Allah'tan korkup Peygamber'den utanarak bu hakkı bana geri veriniz."

Bu konuşma üstüne Hz. Ömer ayağa kalkar ve "Ya Ali, cümlemizi öldürsen de sana biat etmeyiz. Seni de Ebubekir'e biat etmeye mecbur edeceğiz" diye konuşur.

Hz. Ali, Ömer'in bu konuşmasına çok kızar ve "Ey Ömer, Tanrı adına yemin ederim ki senden ve hiç kimseden korkum yok, Allah'ın emri ve Peygamber'in vasiyeti olmasaydı şu anda seni öldürürdüm" der.

Ömer işin bu aşamaya gelmesinden rahatsız olur. Halkın Hz. Ali'ye biat etmesinden korkarak kalabalığı dağıtır. İki gün sonra ashabdan 12 kişi Ebubekir'i öldürmeye karar verip yemin ederlerse de, kan dökülmesine karşı olan Hz. Ali onları kararlarından döndürür.

Ömer, Ebu Ubeyde ve Halit Bin Velid 6.000 civarında asker toplayıp Hz. Ali ve arkadaşlarını zorla biat ettirmek için mescide gider. Ömer, Ali ve arkadaşlarına, “Yemin ederim, bugün sizden biri ağzını açarsa, muhalefet ederse kılıçla başını keserim” der. Selman-i Faris ayağa kalkar, Hz. Muhammed’in kullandığı “Cehennem Köpekleri” sözlerini hatırlattıktan sonra, “Anladım ki bu Cehennem köpekleri sizlersiniz” der. Bunun üzerine Ömer elindeki kılıçla Selman-i Faris’in üstüne yürür. Hz. Ali, Ömer’in yakasından tutup çeker. Ömer’in elindeki kılıç bir yana, sarık bir yana düşer ve orada bulunanların önünde mahçup olur.

Ali, bu duruma daha fazla tahammül edemez, arkadaşları ile çekip gider. Ömer, üç ay mahalle mahalle dolaşıp halkı zorla Ebubekir’e biat ettirir.

İşte, İslam tarihinde sürüp gelen ve günümüzde de yaşayan Alevi-Sünni olayının temelleri hilafet meselesindeki bu çekişmeye dayanmaktadır. Bu durum tarihsel süreç içinde birçok olayla beslenerek devam etmiştir. Bu durumu devam ettirmek bazı menfaat guruplarının işine yaradığı için sürekli teşvik edilmiştir. Ve ne yazık ki günümüzde bile devam etmektedir.

Bu olayı, Cumhuriyet yönetiminin önderi M. Kemal Atatürk Meclis’te hilafet tartışmaları sırasında kürsüde şöyle değerlendirmiştir:

“Ömer’in tesiriyle Ebubekir’e biat olundu. Görülüyor ki halifenin intihabın da temeyulâtı umumiye’nin tabii temerküzünden ziyade şahsi tesir tesbit edilmiştir”

Atatürk burada halife seçiminde cemaatin gönül rızasından çok Ömer’in tesirinin söz konusu olduğunu belirtiyor. Devamla da, “en nihayet hilesinde muvaffak olan, saf ve nezih olanını mağlup edip ve evlat, ayalalını mahvu perişan eyledi. Ve bu suretle hilafet ünvanını altındaki imareti İslamiyeyi yine hilafet ünvanının altında saltanatı İslamiyeye tahrif etti” diyor.

Burada da açıkça; hilesinde başarılı olan kesim saf ve temiz olan kesimi perişan ettiğini, İslam yönetimini de hilafet makamı adı altında saltanat yönetimine dönüştürdüğünü söylüyor.

Atatürk Emevi yönetimi için ise:

“Saltanatı Emeviye, büyük istilalar yapmakla beraber baştan nihayete kadar hunin (kanlı, katil) ve elim vakayı ile ancak 90 seneyi doldurabilmiştir” diyor.

M. Kemal burada da, Emevi saltanatının başından sonuna kadar kanlı ve acılı bir olay olmasına rağmen ancak 90 yıl hüküm sürmüş olduğunu söylüyor.

FEDEK HURMALIĞI OLAYI

HZ. Muhammed, vefat etmeden birkaç yıl önce Fedek Hurmalığı’nı kızı Hz. Fatma’ya vermişti. Bu nedenle Hz. Muhammed’in vefatından sora bu hurmalığın miras olarak Ali ve Fatma’ya geçmesi gerekiyordu.

Fakat halife Ebubekir biat olayından sonra Fedek Hurmalığı’nı Hz. Fatma’dan geri aldı. Bu durum Hz. Fatma’yı çok üzdü. Hz. Muhammed’in, “Fatma’yı inciten beni, dolayısıyla Tanrı’yı incitmiş olur” biçimindeki hadis-i şerifi de böylece hiçe sayılmış oldu. Babasından üç ay sonra vefat eden Fatma, bu nedenle cenazesine Ebubekir ve Ömer’in asla gelmemesini vasiyet etmiştir.

HZ. Muhammed bu hurmalığı XVI. sûre-i celile’nin (İsra) yşirmi altıncı XXX. sûre-i celile’nin (Rûm) otuz sekizinci ayet-i kerimelerindeki emir üzerine Hayber’in fethinden sonra Fatmatüzzehra’ya vermişti.

Bu nedenle, Fedek Fidanlığı'nın Hz. Fatma'nın elinden alınması açıkca Allah ve Peygamber emrinin çiğnenmesi anlamına geliyordu.

Fedek, ikinci halife Ömer zamanında tekrar Ali'ye verilmiş üçüncü halife Osman zamanında ise Mervan'a bağışlanmıştır. Muaviye, İmam Hasan'ın şehadetinden sonra araziye üçe böldürmüş, bir bölümünü Osman'ın oğluna, bir bölümünü Mervan'a, üçüncü bölümünü ise oğlu Yezid'e vermiştir.

Hz. Ali, Hz. Fatma'nın ölümüne kadar Halife Ebubekir'e biat edilmeini istemedi. İslamiyet içindeki bu kırıngnlığı gidermek için, Hz. Fatma'nın ölümünden sonra kendisi Ebubekir'e biat etti.(6)

Emeviler Dönemi

EMEVLER DÖNEMİ

HALİFELER DÖNEMİ

Ebubekir'in halifeliliği kısa sürdü. Ölmeden önce de yerine Ömer'i tayin etti. Hz.

Muhammed'in vasiyetine karşı çıkıp Ebubekir'i halife seçen Ömer, Osman'ı da kullanarak küçük bir hile ile Ebubekir'e kendini halife tayin ettirdi.

Ömer, İslam tarihinde şiddet tedbirleri ile üne kavuşmuş bir halifeydi. Ebubekir'in halife seçildiği ilk günler Hz. Fatma'nın evini basmış ve Ebubekir'e biat etmeyenleri kast ederek, "Bu adamlar senin evinde toplanırsa içeridekilerle beraber evi yakacağım" demişti.

Fatma'nın, "Evimde beni mi yakacaksın?" diye sormasına karşılık da şu cevabı vermişti: "Bu iş babanın yaptığını pekiştirir. Resullah'ın hiç kimseyi seni sevdiği kadar sevmediğin ibiliyorum. Ama gene de bu durum beni yapacağım işten alıkoymaz."

İslam İmparatorluğu Ömer zamanında kuruldu. Muaviye O'nun zamanında Şam valisi oldu, O'nun gücü ve desteği ile büyüdü.

Hz. Ali ise, İslamiyetin selameti için Ebubekir'e biat etmekte kalmadı; halk arasındaki hoşnutsuzluğu gidermek için Ömer'e yakınlık gösterdi. İşlerinde yardımcı oldu.

Ömer'in halifeliliği 10 yıl 16 ay 4 gün sürdü. Hicri 20 (yirmi zilhicce) ve Miladi 644 tarihinde Mugayre Bin Şeben'in kölesi Firuz ebu Lülü tarafından camide namaz kılarken hançerlenerek öldürüldü.

Ömer kendisinden sonra halife seçilmek üzere Ali, Osman, Talha, Zübeyr, Said İbni Ebi Vakkas ve Abdurrahman bin Avf'tan birinin seçilmesini tavsiye etti.

Bu altı kişiden dördü kendi arzuları ile seçimden çekildi. Geriye kalan iki kişiden Ali Haşimi, Osman ise Emevi olduğu için, halifelik yeniden tartışma konusu oldu.

Konuyu halletmesi için hakem tayin edilen Abdurrahman Bin Avf'ın Ali'yi hile ile atlatarak Osman'ı halife yapması üzerine Ali çok rahatsız oldu. Fakat İslamiyet'e fesat sokmamak için bu kez de Osman'a biat etti ve hakkının müdafasını "Cenab-ı Hakka havale edip" evine döndü.

On iki yıl hilafette kalan Osman, Ebubekir'in küçük oğlu Mehmet'in de içinde bulunduğu bir grubun saldırısına uğrayarak feci bir şekilde öldürüldü. Cesedi iki gün evde kaldı ve cenaze namazına ancak 17 kişi katıldı.

Halifeliliği döneminde Emevileri koruyup kollayan Osman, sarayını da kendi aşiretine açtı. Hz. Muhammed zamanında Taif'e sürgün edilen Mervan ve babasını yanına aldı, fetihlerde onlara ganimet verdi. Beytülmal'dan (hazineden) kendisine lüks saraylar yaptırdı, bir sefahat ve israf dönemi açtı.

İslamiyete inanmış bir İslam bilgini olan Abdülbaki Gölpınarlı, Ebubekir, Ömer ve Osman'ın halifeliliği dönemindeki bozulma ve dejenerasyonu şöyle anlatıyor:

“Bir yandan aşırı zenginlik ve zengiler, öte yandan, alınan ülkelerdeki köklü gelenekler, görenekler, eski v eiptidai dinlerden kalma inançlar ve Hind-İran, Roma-Bizans ülkelerindeki hakim düşünce ve süregelen saltanat, islamın inancında çeşitli bölüntülere yol açtı. Meydana gelen sınıf farkı, zenginler ve yoksullar, ezenler ve ezilenler taifelerini belirtti. Arap olmayan Müslümanlara, Mevali-Köleler adını taktırdı; bazı şer'i suçların bağışlanması için, Allah'a manevi yönden yakınlık sağlamak ve razılığını kazanmak için köle ve cariye ticaretine dönüştü; şehirleri besledi; İslam'ın menettiği (yasakladığı) hadımağaları, kapıcılar, muhafızlar, perdeciler, bu yapılarda yerlerini aldılar; içkili müzikli meclisler düzenlenmeye başlandı. Cahiliye devrinin inanç ve kanaatleri başka bir tarzda, fakat İslami kisve ile tarih sahnesine çıktı; iktidarı artık iman gücü değil, silah kuvveti korumaktaydı; Resulullah'ın (S.M.) hilafeti, İslam saltanatı haline gelmişti.”(7)

İlk üç halifenin halka karşı çeşitli kötülüklerini hadislerle bağladıklarını ve halkın bunlara itaat etmesi gerektiğine inandırıldığını anlatan Gölpınarlı, sözkonusu hadisler içinde şöyle diyor:

“Oysa ki, hadislerin yazılması, nakledilmesi, birinci halifenin (Ebubekir) zamanından itibaren yasaklanmıştı; hadis nakledenler dövülmüştü ve bu yasak Ümeyyeoğullarını son zamanlarına, Ömer b. Abdülaziz'in devrine dek sürmüştü; ama iktidarın işine yarayan sözler, hadis diye nakledilmekte, nakledenler, mukafatlar elde etmekteydiler. Hz. Peygamber'in (S.M.) söylemedikleri bir sözü kendilerine isnat edenleri cehennemle müjdeledikleri düşünülmez olmuştur.” (Aktarma Cami'us Sağır, 11. 165)

Bu keyfi yönetim alıp başını gitti. O kadar ki, Halife Osman Hac'da Mina'da namazı bile iki yerine dört rekat olarak kıldırdı.

HZ. ALİ VE HALİFELİK DÖNEMİ

Halife Osman'ın öldürülmesinden sonra asiler onun yerin ehalife olarak seçilecek kişinin belirlenmesinde söz sahibi olmak istiyorlardı. Talha ortadan çekildi; Zübeyr Medine'den uzaklaştı. Emeviler kaçmışlardı.

Halifelik için Mısırlılar Hz. Ali'ye, Kûfeliler Zübeyr'e, Basralılar ise, Talha'ya başvurdular. Ama yapılan teklifi hiçbirini kabul etmedi.

Bunun üzerine Osman'ı öldüren asiler Medine halkını toplayarak eğer birini halife seçmezlerse Ali Talha ve Zübeyr'i öldürecekleri tehdidinde bulundular.

Hiz. Ali Ensar'ın ısrarı üzerine İslamiyetin selameti için bu ağır görevi kabul etti. Asiler Talha ve Zübeyr'i zorla Ali'ye biat ettirdiler.

Böylece Hiz. Ali, Hicret'in 35. yılı Zilhiccesinin 21. pazartesi günü halife oldu.

Hiz. Ali'nin ilk işi halife Osman'ın katillerini aramak oldu. Hiz. Ali'nin yapmak istediği işlerden biri de Medine'yi siyasi bir merkez olmaktan kurtarmak ve hükümet merkezini Kûfe'ye nakletmekti. Hilafetin Haşimilere geçmesinden rahatsız olan Emeviler bu kargaşadan yararlanmak istiyorlardı.

Hiz. Ali'nin halife olmasına karşı olanların başında olan Hiz. Muhammed'in eşi Hiz. Ayşe, Talha ve Zübeyr ile birlikte hareket ediyordu. Şam valisi Muaviye'de Hiz. Ali'ye biat etmeyenlerdendi.

Ali'nin halifeliliğinin başlangıcındaki en önemli olay ise islam tarihine Cemel (Deve) Harbi diye geçen savaştır. Bu savaşta, Ayşe'nin Mekke'den; Talha ve Zübeyr'in de Irak'tan topladığı kuvvetli bir ordu ile Hiz. Ali'nin orduları karşı karşıya gelmişlerdi.

Aslında Hiz. Ali bu sırada kendisine biat etmeyi reddeden Şam Valisi Muaviye'nin üstüne gitmeyi düşünüyordu. Bu yeni durum karşısında yönünü Basra'ya, yani Talha ve Zübeyr'in kuvvetlerinin geldiği yöne çevirdi. Hiz. Ali savaşa meydan bırakmadan Talha ve Zübeyr'i ikna etti, ama ikisi de canlarını kurtaramadı. Talha savaş meydanında zehirli oku ile Mervan Bin Hakem'in zehirli oku ile Zübeyr ise, Medine yolunda eski düşmanlarından Arab Bin Cürmüz tarafından öldürüldü.

Talha ve Zübeyr'den ayrı düşerek zayıflayan Ayşe'nin kuvvetleri Hz. Ali kuvvetleri önünde tutunamayarak yenildi.

Hız. Ali, Cemel Harbi'nden sonra hükümet merkezini Kûfe'ye taşıdı, ardından da Muaviye'ye haber göndererek biat etmesini istedi. Muaviye bu çağrıya bir mektup yazarak, "Vallahi seni okumla delirim. Buna hiç kimse mani olamaz" diye cevapladı.

Hız. Ali, Muaviye'nin bu mektubuna karşılık şu cevabı yazdı:

"Bismillahirrahmanirrahim,

Ben Ali Ben Ebu Talip, Emirilmüminin ve Resulullah'ın amcazadesi ve vasisi, Hasan ve Hüseyin'in babasıyım. Ben senin ceddini ve dayını öldürdüm. Bedir muharebesinde kavmini mahvettim. Kılıçlar kanlandı. Cenab-ı Hak, buna nusret verdi. Ben değişmiş veya başka kimse olmuş değilim, yine Ali'yim, Ali.

Dinim İslam ve Resulullah resulümdür..."

Buraya bir bölümünü aldığımız mektuptan sonra Hız. Ali, Muaviye'ye bir ders için ordusu ile Şam'a doğru ilerledi. Karşı karşıya gelen iki ordu am üç ay boyunca bekledi. Sonunda İslam tarihine "Sıffiyin Harbi" diye geçen savaş başladı.

Hız. Ali'nin ordusu tam zaferi kazanacağı sırada Muaviye'nin ordusunun bir hilesi ile karşılaştı. Muaviye'nin kumandanı Amr Übnül-as askerlerinin mızrakları ucuna Kur'an-ı Kerim'in sayfelerini takarak barış istedi. Hız. Ali ve ordusu Kur'an-ı Kerim'e kılıç çekemeyince Muaviye yenilgiden kurtuldu.

Hız. Ali ve Muaviye arasındaki hilafet meselesi savaştan sonra, tarihte "Hakem Olayı" olarak bilinen yöntemle çözülmeye çalışıldı. Barış görüşmelerinden sonra Ebu Musel Eşari ile As oğlu Amr hakem tayin edildi.

İki hakem her iki halife adayının istifasına ve Şura'ya gidilmesine karar verdikleri halde, Muaviye'nin hakemi As oğlu Amr, Ebu Musel Eşari'yi hile ile aldatarak, Muaviye'yi hilafete tayin ettiğini açıkladı.

Hız. Ali'nin halifeliği böylece bir hileye kurban gittikten sonra İslam tarihinde, günümüze kadar sürecek olan kavga başlamış oldu. Bu kez Hız. Ali, Muaviye'nin halifeliğini kabul etmedi. Her iki tarafın da kendini halife ilan etmesinden sonra İslam tarihinde iki başlı iki halifeli yönetim gerçekleşmiş oldu.

Hız. Ali, İslam tarihinde Hız. Muhammed'in sağlığındaki adalet, kardeşlik, eşitlik ilkelerine dayalı yeni bir sayfa açmak için uzunca bir "Emirname" yazarak tüm valilere gönderdi.

Hız. Ali'nin halifelik sorununu Hakem Olayı ile çözmeye çalışmasına bir kısım Müslüman şiddetle karşı çıktı. İslam tarihindeki adlarıyla Hariciler kendi aralarında, Hakem Olayına sebep olan üç kişiyi (Hız. Ali, Muaviye, As oğlu Amr) aynı anda üç ayrı kişi aracılığıyla öldürmeye karar verdiler. Bunlar İslamiyet içindeki ikiliğin ancak bu şekilde sona ereceğine inanıyorlardı.

Hız. Ali'yi öldürme görevini, üzerine alan Abdurrahman b. Mülcem'il Muradi, Kûfe'ye giderek Kuttame adlı bir kadının evinde saklandı. Bir yandan kılıcını zehirleyip bilerken, bir yandan da Verdan ve Çahap adlı iki yardımcı edindi.

Mülcem, Hız. Ali'ye Hicret'in kırkinci yılı, Mah-ı Mübarek-i Ramazan'ının 19. günü zehirli kılıcı ile saldırdı. Çok ağır bir biçimde yaralanan Hız. Ali iki gün sonra 63 yaşında Ramazan ayının 21. günü vefat etti.

Saldırıdan sonra firar eden Mülcem, Hız. Ali'nin ölümünden önce yakalanıp huzura getirildi.

Mülcem, Hız. Ali'nin iyi tanıdığı ve yardım ettiği biriydi.

Hız. Ali buna rağmen Mülcem'e işkence yapılmamasını, kendisi ölürse onun da ölümle cezalandırılmasını istedi. Ayrıca, öldüreni öldürerek öldürtenlerin kendilerini gizlemesinin önüne geçilmemesi gerektiğini de bildirdi.

Hız. HASAN VE DÖNEMİ

Hız. Ali'nin ölümü üzerine Ehlibeyt'e hürmet ve saygı besleyen Kûfe halkı derhal Hız. Ali'nin büyük oğlu Hasan'ı camiye getirerek ona biat ettiler. Hız. Hasan böylece babasından sonra hilafet makamına seçilmiş oldu.

Şam'da oturan Muaviye, Hız. Hasan'ın halifeliliğine karşı çıktı. Muaviye'nin kuvvetli bir ordu ile Hız. Hasan'ın üstüne geldiği haberi yayıldı. Hız. Hasan, savaştan yana olmadığı halde Kûfe eşrafının ısrarları karşısında kırk bin kişilik bir ordu hırladı ve ordunun başına geçti. Fakat bir süre sonra Muaviye'nin casusları ordu içine sızdılar. Muaviye ordusunun gücünden, azametinden, kudretinden söz ederek askerlerin moralini bozdular. Bunun üzerine asker, savaşmak istemedi ve ordu geri dönmeye başladı. Bazı askerler kızgınlıktan savaşın sorumlusu olarak gördükleri Hız. Hasan'a saldırdılar. Hatta Rabia ve Hemdan kabilesi halkı olmasaydı, Hız. Hasan bu saldırılar sonunda ölebilirdi.

Hız. Hasan'ı savaşmak zorunda bırakanlar şimdi de onu Müslümanlar arasında kan dökmekle sorumlu tutuyorlardı. Peygamber torunu Hız. Hasan, Kûfe halkının kendisin eihanetinden çok etkilendi. Bu ruh hali içinde, büyük bir kuvvetle gelen Muaviye'nin kumandanlarından Amr oğlu Abdullah'ın Muaviye adına yaptığı bütün teklifleri kabul etti.

Buna göre;

- a) Hasan hilafeti Muaviye'ye terk edecek ve ona biat edecekti.
- b) Hilafet ölünceye kadar Muaviye'de kalacak, o ölünce Hasan'a geçecekti.
- c) Hasan, medine'de ikamet edecek, Muaviye ona yılda 3.000 dirhem tazminat verecekti.
- d) Camilerde Hız. Ali'ye sövmekten vazgeçilecekti.

Hız. Hasan, kardeşi Hız. Hüseyin'in karşı çıkmasına rağmen bu anlaşmayı imzaladı.

Arkasından da camiye giderek Muaviye'ye biat etti. Muaviye Hasan'dan sonra kardeşi Hüseyin'in de kendisine biat etmesini istedi. Fakat hüseyin'in biat etmeyeceğini çok iyi bilen Hasan buna şiddetle karşı çıktı.

Muaviye çok kısa bir süre sonra bu anlaşmayı bozdu. Hatta camide halka; "Ben sizinle namaz, oruç için değil, size hükmetmek için savaştım ve muradıma eriştim. Hasan'la olan ahdim, ayağımın altındadır" diye hitap etti.

Muaviye bununla da yetinmedi. Hız. Hasan'ın karısı Cude'yi, oğlu Yezid'le evlilik vaadiyle aldatarak, kiralık adamı Mervan'ın suç ortaklığıyla Hız. Hasan'ı zehirletti. Muaviye, öbür vaatler gibi Cude'ye vaadini de tutmadı. Söz verdiği parayı verseyse de Peygamber'in torununa bunu yapanın kendi oğuluna da kötülük edebileceği düşüncesiyle onu oğlu ile evlendirmede. Bir rivayete göre, Cude'yi de öldürttü.

Hız. Hasan'ı böylece ortadan kaldıran Muaviye, iki yüzlülüğünü onun ölümünden sonra da sürdürdü. Örneğin, adamlarından Beşir'e, Hız. Hasan'ın ölümünden hemen sonra şunları söyleyebiliyordu:

"Ya Beşir. Bilir misin bugün İslamın acı günüdür...

Hasan ölmüş. Sevgili peygamberimizin torunu vefat etmiştir. İslamın bir ışığı daha sönmüştür..."

Bununla da yetinmeyen Muaviye, Beşir'e,

"Şam'da ne kadar kapı ve duvar varsa siyaha boyanacaktır. Sancaklar yarıya inecektir. Şam simsiyah bir yas evi olacaktır..."

diye talimat da verecekti.

Muaviye kendi iktidarı için büyük bir tehlike olarak gördüğü Hız. Hasan'ı böylece ortadan kaldırdıktan sonra uykularını kaçırarak başka bir tehlikeyi de yok etmenin planlarını yapmaya başladı. Bu tehlike Hız. Hasan'ın kardeşi, Hız. Ali'nin oğlu ve Hız. Muhammed'in sevgili torunu İmam Hüseyin'di. İmam Hüseyin, Muaviye'ye biat etmemekte kararlıydı.

İmam Hasan'ın erkek, kız, onbeş çocuğu olmuştur.

Hız. Muhammed, torunları Hasan ve Hüseyin için, "Onlar dünyada benim iki demet çiçeğimdir... Onları sevenler cennetliktir, onlara buğzedenlerse cehennemliktir" demişti.

Ayrıca, "Onları seven, beni sever, beni sevense Allah'ı sever; Allah'ı seveni Allah, Cennet'e

sokar; onlara buğzeden, bana buğzeder, bana buğzeden Allah'a buğzeder, kendisine buğzedeni ise Allah Cehennem'e atar" şeklinde hadisleri de vardır. (Mecmua ve Müstedrik, Zahair Ül Ukba'dan naklen s. 206-208, aktarma Gölpınarlı, s. 368)

Hz. Muhammed, Hasan ve Hüseyin'in kendi soyunun devamı olduğunu şöyle ifade etmişti: "Allah her peygamberin soyunu peygamberden yürütmüş benim soyumu ise, Ebu-Talip oğlu Ali'den izhar etti."

Çünkü, Hz. muhammed'in erkek çocuğu olmuş ama yaşamamıştı. en sevdiği kızı Fatmatüzzehra ise Ali ile evlenmiş ve ondan da Hasan ve Hüseyin olmuştu. Bir başka deyişle İslamiyetin geleceği için öldürülen insanlar, İslamiyetin kurucusu Hz. Muhammed'in torunlarıydı. Cinayetler de din adına işleniyordu.

HZ. HÜSEYİN VE DÖNEMİ

(KERBELA OLAYI)

İmam Hüseyin, Hicret'in üçüncü, bir rivayete göre ise dördüncü yılı Şaban ayının 3. günü Medine'de doğdu. Gene rivayete göre altı aylık doğmasına rağmen yaşamıştır. İslam inancına göre Hz. Hüseyin'in dışında altı aylık doğupta yaşayan tek insan Meryem oğlu İsa peygamberdir.

İmam Hüseyin'in altı erkek, iki kız çocuğu olmuş ve soyu Zeynel Abidin Ali'den yürümüştür. İmam Hüseyin, kardeşi İmam Hasan'ın Muaviye'ye biatına ve onunla uzlaşmasına baştan beri karşı çıktı. Kardeşi Hasan'a bu davranışının nedenini sorduğunda ise; O'ndan, "Babamız Ali'nin uzlaşmasına sebep olan şeyler bana da sebep oldu" cevabını almıştır. Bir başka deyişle Hasan, kendi yüzünden kan dökülmesini istemediği için böyle davrandığını söylemiştir. İmam Hasan'ın öldürülmesinden sonra Irak'lılar Hüseyin'e biat etmek istediye de Hüseyin, Hasan'la Muaviye arasındaki uzlaşmanın ancak Muaviye'nin ölümü ile biteceğini söyleyerek bunu kabul etmedi.

Muaviye, Hicret'in altmışıncı yılı Recep ayının 15. günü öldü. Yerine ölmeden önce oğlu Yezid halife olarak bıraktı. Böylece İslamiyette, saray-saltanat ilişkisi kurulmuş oldu.

Muaviye, zevk ve eğlenceye aşırı düşkün, içkici ve kumarcı bir insandı. Halk üzerinde o kadar ağır bir baskı kurmuştu ki, cuma günleri kılınan cuma namazını çarşamba gününe aldırıldığı halde halktan kimsenin sesi çıkmadı. Bu tür davranışlar onun için bir güç gösterme aracıydı. İslamiyet artık sarayı, saltanatı, debdebesiyle; vezirleri, hadımları, ordusu, kumandanları, zindanları ve cellatlarıyla; zulmü, kahrı ve keyfi idaresiyle tarih sahnesindeydi. Sahnenin arka planında ise, bir yandan har vurup harman savrulan bir hazine, bir yandan da yoksulluk içindeki halk yığınları vardı.

Gölpınarlı bu durumu Roma İmparatorluğu'na benzeterek şöyle yazıyor:

"Roma İmparatorluğu ayrı bir dil ile, hükümlerin ebaş eğilmeyen bir din ile, fakat İslam kisvesine bürünerek tarih sahnesine çıkmıştı artık."

Ünlü tarihçi, Muaviye'nin yerine geçen oğlu Yezid'i de bize şöyle tanıtıyor:

"Kendisine böyle bir saltanat devreden babası ölürken bile başucunda bulunmak lüzumunu duymayan, avlanmakla gönül eğleyen Yezid, gününü-gecesini, çalgı-çağanak dinlemekle, köçek-çengi oynatmakla, içip kendinden geçmekle sürdürmeyi adet edinmiş bir kişiydi."

Zevk ve eğlenceye düşkün olan Yezid, İslamiyette içki, şarap vs.nin yasak olmasına karşın, şairliğini şu ifadelerle gösteriyordu: "Bu şarap Muhammed'in dininde haram ise, sen de onu Meryem oğlu İsa'nın dinince al, iç."

Yezid, testiden kadehe dökülen şarabın çıkardığı sesi ise, Hatim'le Zemzem arasında koşuşan hacıların ayak seslerine benzetiyordu.

Yezid, babası Muaviye'nin ölümünden sonra kendisini halife etti. Medine Valisi Utbe oğlu Velid'i de İmam Hüseyin'e göndererek kendisine biat etmesini istedi. Yezid, hiç bir gecikmeye meydan verilmemesini ve gerekirse Hüseyin'in hapsedilmesini istemeyi de unutmamıştı.

Medine Valisi Velid de Hüseyin'i makamına çağırarak, Muaviye'nin öldüğünü, yerine oğlu Yezid'in geçtiğini ve kendisine Hüseyin'in biatın ıalmakla görevlendirdiğini söyledi. Hüseyin bu isteğe şiddetle karşı çıktı. Kendisinin babasına (Muaviye) bile biat etmediğini, Hasan ile Muaviye'nin aralarında bir anlaşma yaptığını hatırlattıktan sonra hilafet'in saltanat gibi babadan oğula geçmemesi gerektiğini anlattı. Hüseyin, şöyle devam etti: "Şu dünyanın gidişatına bak ya Velid, haksızlık da ağaçlar gibi büyüüp dal budak salar oldu. Muaviye zaten halifeliği binbir hile ile ele geçirmişti. Bu da yetmezmiş gibi şimdi de oğlu halifeyim diye ortaya çıkıp hak iddia ediyor."

Hüseyin, bu sözlerinden sonra, kendisinin zalim soyuna biat edenlerden olmayacağını haykırdı. Babasının hilafet adına hançerlendiğini, ağabeyinin hilafet adına zehirlendiğini ihatırlattıktan sonra da vali konağını terk edip gitti.

İmam Hüseyin bu meydan okumadan sonra Mekke'den Medine'ye göçü düşünürken Kûfe'ye gitmeye karar verdi. Hatta Kûfe'lilerin biatını almak için önceden amcası oğlu Müslim'i gönderdi. Müslim burada 30.000 biat aldı. bunu duyan ve çılgına dönen Yezid ilk tedbir olarak İbni Ziyad'ı Basra valiliğinden Kûfe valiliğine atadı. Çünkü Kûfe valisi Numan da Hüseyin'e biat edenler arasındaydı.

Hz. Hüseyin Mekke'den, İbni Ziyad Basra'dan Kûfe'ye doğru yola çıktılar. Kûfe'ye daha önce gelen İbni Ziyad, vali konağına gittikten sonra şehirde korkunç bir terör estirmeye başladı. Yüzlerce kesilmiş insan başı sokakları doldurdu. bu ilk saldırıdan sonra, biatlarını geriye almazlarsa tümünü kılıçtan geçireceği tehdidini savurarak, halkı sindirdi. Müslim, Kûfe'deki yeni gelişmeleri İmam Hüseyin'e bildiremeden öldürüldü. Ölüsü Kûfe sokaklarında dolaştırıldıktan başka, İbni Ziyad koparılan başı Yezid'e gönderdi.

Hz. Hüseyin'i Kûfe dışında halk yerine İbni Ziyad'ın ordusu ve komutanı Hür İbni Riyad karşıladı. Son acı durumu Hüseyin Hür'den öğrendi. Daha acısının ilk şokunu üzerinden atamamıştı ki, kumandan Hür, kendisinden de Yezid'e biat istedi.

Kumandan hür, "Emir böyle" deyince, Hüseyin buna cevap olarak, "Yezid soyunun kardeşimi öldürdüğünü yedi cihan bilir. Sen binlerce mazlumun kanını üstüne sıçratmış bir katilin söylediklerini emir sayıyorsun, öyle mi?" diye sordu.

Bir yandan Hüseyin'e zarar vermek istemeyen, bir yandan da İbni Ziyad'ın emirlerine karşı çıkamayan kumandan Hür, İbni Ziyad'dan gelen son emri Hüseyin'e şöyle bildirdi: "Ya teslim olup Kûfe'ye götürüleceksin, ya da hepiniz susuz bir yerde konaklayacaksınız."

Hz. Hüseyin bu son emirle çok zor bir durumda kalmıştı. Çünkü karşısında güçlü bir ordu, yanında ise kendisiyle yola çıkıp buraya kadar gelmiş çoluklu çocuklu 70-80 kişi vardı. Sonunda onlara döndü ve şöyle dedi: "Beraberliğimiz buraya kadar olacak. Ben Yezid'e biat etmem. Ama benim yüzümden size zarar gelmesini de istemiyorum. Ben arkamı size döndüğümde siz dağılın. Yalnız kalmaktan başka sizden bir isteğim yoktur. Ama Yezid'in başımı kopardığını duyarsanız biliniz ki o baş biatsızdır."

Bu konuşmaya rağmen yanındakilerin Hz. Hüseyin'den ayrılmamaları üzerine Yezid'in komutanı Hür, onları susuz bir yere yürüttü. Burası, tarihe Kerbela adıyla geçecek yerdi. Susuzluğun ne demek olduğunu ve susuzlukla yapılan işkencenin korkunçluğunu bu bir avuç insandan daha iyi bilen olamayacağını bütün tarih kalın harflerle yazdı.

Kerbela'da çöl ortasında aç ve susuz kalmış bir avuç insanın üstüne Yezid tarafınan ordu üstüne ordu gönderildi. Takviye edilen yeni ordunun komutanı ise, Hüseyin'i Kûfe'ye çağırarlardan Ömer İbni Saad idi. O da Hüseyin'i "Ya biat, ya savaş" tercihiyle karşı karşıya bırakmıştı.

Savaş başlamadan önce, bir yanda sayıları binlerle ifade edilen Yezid'in ordusu, bir yanda da susuz, yorgun, uğradıkları haksızlıkların acısı içinde bekleyen 70-80 kişi vardı:Hz. Ali'nin oğulları, İmam Hasan'ın oğulları ve diğerleri... Yani Hz. Muhammed'in soyu, ehlibeyti.

Hz. Hüseyin, Yezid'in ordularının karşısına başında Hz. Muhammed'in sarığı, boynunda kılıcı, elinde ise babası Hz. Ali'den devraldığı sancakla çıktı.

Hız. Hüseyin, Yezid'in ordusuna, bir insanın iktidarı ne kadar güçlü olursa olsun, inanmış insanların bu gücü kırabileceğini göstermek istiyordu.

İmam Hüseyin, tek tek bütün komutanları yenince bütün ordu üstüne saldırdı. Yüzlerce asker saldırıya geçti. Kumandan Ömer uzaktan bağıırıyordu:

“Başını kesin... Başını kesin.”

Simr adlı bir asker kanlar içinde kıvranmakta olan Hüseyin'in başını gövdesinden ayırdı ve koşarak komutan Ömer'e götürdü. Ömer bu kesik başı eline alıp, “İşte Yezid'in önünde eğilmeyen Hüseyin'in başı. Allaha şükürler olsun ki görevimizi yerine getirdik. Allah bunu bizlere nasip etmiştir” dedikten sonra, Hüseyin'in kesik başı ile birlikte Yezid'in sarayına doğru yola çıktı.(8)

Hız. Hüseyin, Hicret'in 61. yılı Muharrem ayının onuncu günü, ikinci vakti Kerbela'da işte böyle katledildi. Öldüğünde 56 yaşındaydı.

Kerbela olayından iki yıl sonra Yezid de öldü ve yerine oğlu İkinci Muaviye halife ilan edildi. İkinci Muaviye çok farklı bir kişilik sergiledi; hilafetinin 40. günü Ümeyye Camisi'nde verdiği hutbede, minbere çıkıp Allah'a hamd-ü sena ettikten, Peygamber'e salavat getirdikten sonra Aliyel-Mürteza'nın faziletlerini, üstünlüğünü ve Kerbela şehitlerine yapılan zulmü birer birer anlattı ve zalimlere lanet okuyarak şöyle devam etti:

“Ey nas! Biliniz ki ben, bu zulmün devamına tahammül edemem. Hilafet makamı Ali'ye ve evladına ait bir makamdır. Ben, bu hakkı gasbetmekten Allah'a sınıırım ve kendimi bu makamdan geri alıyorum.”(9)

İkinci Muaviye'nin annesi ile birleşen Mervan o gece ikinci Muaviye'yi zehirleyerek öldürttü. Yerine de kendisi halife oldu.

İMAMLAR DÖNEMİ

İslamda “İmamlar Dönemi” olarak nitelenen dönem İmam Ali, yani Hız. Ali ile başlayıp İmam Muhammed Mehdi ile son bulan, ama bir anlamda da bitmemiş bir dönemdir. Çünkü Mehdi'nin öldüğüne inanılmaz, onun “gayb alemine” gittiğine, bir gün yeryüzüne çıkacağına ve tüm kötülöklere son vereceğine inanılır.

Bu kısımda; Hız. Ali, Hız. Hasan ve Hız. Hüseyin'den sonra gelen imamlar dönemine kısaca değineceğiz.

İmamlar Dönemi, Hız. Ali ile birlikte 12 İmamdan oluşur. Arka sayfadaki tablodan imamların doğum ve ölüm tarihlerini sırasıyla izleyebiliriz. 12 İmam Cetveli.(10)

Kerbela katliamında sadece Hız. Hüseyin'in oğlu Zeynel Abidin, o da hasta yatağında olduğu için sağ kaldı. İmam soyu da onunla devam etti.

İmam Zeynel Abidin'in çok mütevazı bir yaşamı vardı. Emevi altanatının lüksüne ve israfına karşı o yemeklerini yoksullarla, yetimlerle paylaşmayı kendine erdem edinmişti. Halkın büyük saygı gösterdiği Zeynel Abidin, bilime verdiği büyük önemi, mescidi adeta medreseye dönüştürerek kanıtlamıştı. Ama o da dedesi ve babası gibi eceliyle ölmedi. Hicri 96'nın Muharrem 12. günü Ümeyye oğullarından Abdülmelik oğlu Velid'in saltanatı zamanında, Hişam b. Abdül Melik'in eliyle zehirletilerek öldürüldü. Öldüğünde 58 yaşındaydı.

Yerine imamlık görevini oğlu Muhammed Bakır yürüttü. İmam Bakır, babasının kurduğu medreseyi devam ettirdi. Onun döneminde Emevi saltanatını babasını zehirleterek öldürten Velid sürdürüyordu. Velid'e saltanat müjdelendiği zaman elinde okuduğu Kur'an'ı fırlatıp atarak, “Bu, seninle son görüşmemizdir” demiştir.

Bu halifelerden 1. Velid zamanında İslam ülkesinin sınırları bir yanda Çin sınırına, diğer yanda İspanya-Endülüs'e kadar genişledi.

Fütuhat halkın gözünü boyamakta, zenginlerin servetine servet katmaktaydı. Abdülmelik'in baskı idaresi Yezid'in sefahatı, halkın ve gerçek Müslümanların dayanma sınırını zorlamaya başlamıştı.

Arap olmayan Müslümanlara köle (Meval-i Müslüman) muamelesi ve Arap milliyetçiliği almış yürümüşü. Arap olmayan Müslümanlar bu duruma çok içerliyor, isyan duyguları

kabarıyordu. İlk açık isyan İmam Muhammed Bakır'ın oğlu Zeyd'den geldi. Fakat Emevi yönetimi isyanı bastırdığı gibi Zeyd'in yarı çıplak cesedini de halka ibret olsun diye tam beş ay darağacında asılı bıraktı.

Beşinci İmam olan İmam Bakır 60 yaşında Ümeyyeoğulları tarafından zehirleterek öldürüldü.

Emeviler sadece Ali soyuna değil, Arap milliyetçiliği güderek Arap olmayan bütün Müslümanlara savaş bayrağı açmışlar, bin bir türlü aşağılama, hakaret ve katliama başvurmuşlardı.

Altıncı İmam olan İmam Cafer-i Sadık; Emevi iktidarının bu olumsuz tavrı karşısında kaybolmakta olan İslam değerlerini, ilkelerini bir araya getirerek halka öğretmeye başladı. Medresede gerçek din bilginlerine önderlik ediyor, Ehlibeyt inancını emellendiriyordu. Çünkü İmam Cafer, Emevilere karşı ancak sağlam bir Ehlibeyt mezhebi oluşturularak karşı çıkılabileceğine inanıyordu.

Şu anda Türkiye'de ve başka İslam ülkelerinde elden ele gezen "Buyruk" adlı kitap İmam Cafer'in yazdığı söylenen bir eserdir. Aleviler bu esere çok önem verirler. Buyruk, İslamiyetin İmam Cafer tarafından yapılan bir yorumudur.

İmam Cafer; İmamlığı sırasında ortaya çıkan bir dizi mezhebe karşı Ehlibeyt mezhebini oluşturdu. Tarihte daha sonra Ehlibeyt inananlara İmam Cafer'den dolayı "Caferi Mezhebi" veya "Ca'feriyye" adı verilmiştir. (Bu konu "Mezhepler" kısmında ele alınacaktır.)

İmam Cafer, Emeviler ve Abbasiler dönemlerinde yaşadığı halde iktidarı ele geçirmeyi esas almamış, bozulan İslam ilkelerini yeniden canlandırmış, Hz. Muhammed'in tebliğleri doğrultusunda çalışarak topluma yeni bir şekil vermeye çalışmıştır. Onun dönemi, yozlaşan İslamın çeşitli çevrelerce yeniden Kur'an'a göre yorumlandığı, mezheplerin, tarikatların ortaya çıktığı bir dönem oldu.

İmam Cafer'in yerine geçen yedinci imam Musa-i Kazım'ın 18'i erkek, 19'u kız olmak üzere 37 çocuğu oldu.

İmam Musa-i Kazım; ömür boyu gözaltında yaşadı. Çünkü Abbasi zulmü, Emevi zulmünden daha katmerliydi.

İmam Musa-i Kazım, Bağdat'ta üç yıl yaşadı. Bu üç yılın çoğunu da hapiste geçirdi. Sonunda Sindi adlı biri Harun Reşid'in emriyle Musa-i Kazım'ı zehirli hurma yedirerek öldürdü. Halka da yalan söyleyerek yedinci imamın eceliyle öldüğü açıklandı.

Diğer imamların akıbetleri de öncekilerden farklı olmadı. İslamiyeti Hz. Muhammed ve Hz. Ali geleneğine göre yürütmeye çalıştıkları için İslam halifelerince öldürülmeleri gerekli görüldü.

İslamiyette cinayetler çok ilginçtir. Hz. Muhammed'den sonraki üç halife de eceliyle ölmemiştir. Hepsî İslamiyet adına öldürülmüştür.

Hz. Muhammed'in torunları ve soyunu sürdüren imamlar birbir gene resmi İslami otorite tarafından ama bin bir hile ile öldürülmüşlerdir.

Hz. Muhammed'in soyu bittikten sonra da İslamiyet içinde kan dökmeye devam edilmiştir.

Bugün de devam ediliyor. İran-İrak Savaşı, Kabe'deki 1987 kanlı olayları ve en son Körfez Savaşı.

Abbasiler Dönemi

ABBASİLER DÖNEMİ

Hz. Muhammed, ölümünden önce şöyle demişti: "Ey insanlar, sizin aranızda iki paha biçilmez şey bırakıyorum. Biri Allah'ın kitabı, diğeri Ehlibeytimdir." Hz. Muhammed, Ehlibeytin kimlerden ibaret olduğu sorusuna da, "Ali'nin, Aktıyl'ın, Cafer'in ve Abbas'ınsoyları" cevabını vermişti.

İşte İslam tarihine Abbasiler, Abbasoğulları diye geçenler bu Abbas'ın soyundan gelenlerdi. Yani Abbasiler Ehlibeyt soyundandı.

Ümeyyeoğullarını yani Emevilerin Ali'ye ve taraflarına uygun gördükleri zulüm ve ihanete karşılık, Abbasoğulları, ehlibeytin desteğiyle hilafet makamına geçti.

Emevilerin zulmü sürüp giderken onlara karşı direnme ve özellikle Kerbela katliamının öcünü alma isteği de güçleniyordu. Horasan ülkesindeki başkaldırıya önderlik eden Eba-Müslim halktan Ehlibeyt adına biat almaya da başlamıştı.

Emevilerin zulmüne 90 yıla yakın bir süredir dayanan halk akın akın Eba-Müslim'in açtığı Ehlibeyt sancağının arkasında toplanıyordu. İşte bu güç, Emevi hilafetini alt üst etti:Ehlibeyt, hakkı olan hilafeti nihayet elde etmişti.

Fakat, durum böyle devam edemedi. Hz. Muhammed'le amca çocuğu olan Abbas'ın soyundan gelen Abbasoğulları iktidara geçince, hilafeti Ehlibeyt adına almalarına rağmen kendilerine en büyük rakip olarak Ali evladını gördüler ve onlara zulme başladılar. Hatta bu zulüm, o kadar büyüdü ki, zaman zaman Emevilerinkini bile gölgede bıraktı.

Başta Şia ve Meval-i Müslüman (köle Müslüman) denen Arap olmayan Müslüman çoğunluğun desteğiyle başarıya ulaşan Eba-Müslim, seffah ya da kan dökücü lakabıyla anılan ikinci Abbasi halifesi Ebu Cafer Mansur tarafından 457 (137) tarihinde öldürüldü.

Ehlibeyt adına, Ehlibeyt düşmanlarına karşı mücadele ederek hilafet makamını elde eden Abbasoğulları 2. Abbasi halifesi Mansur ile Ehlibeyte düşmanlık etmeye başladı. Bu zulümden Ehlibeyt dışındaki İslam bilginleri de nasibini aldı.

Abbasiler Ehlibeyt yanlılarına karşı kitle katliamlarına da giriştiler. Bir kısım ehlibeyt diri diri toprağa gömülür, ateşe atılırken bir kısmı da yapılan binaların duvarlarında taş niyetine kullanılarak öldürüldü.

Abbasilerin bu dizginsiz zulmü, ancak, Moğol akınlarıyla yıkıldıklarında 1258 (656) sona erdi.

Şimdi de bu dönem boyunca hüküm süren Abbasi sultanlarına kısaca bir göz atalım.

Abbasi Halifesi Harun Reşid, 23 yıl hükümdar olarak kaldıktan sonra, 809 (hicri 193) yılında kırk dört yaşında öldü.

Harun Reşid devri, İslam tarihinin, fen bilimleri, sanat ve edebiyat açısından en ileri devri olmasına rağmen, insan hakları bakımından da en karanlık devriydi.

Harun Reşid, tahtına oğlu Emin'i veliaht yapmış, sonra da öteki oğlu Memun'un hükümdar olmasını kararlaştırmıştı. Ülkeyi iki oğlu arasında bölmüş, doğu kısmını merkezi Merv şehri olmak üzere Memun'a, batıyı merkezi Bağdat olmak üzere Emin'e vermişti.

Savaşı kazandığı takdirde hilafeti Ebu Talip soyuna (yani Ali soyuna) vereceğini ilan eden Memun, o sırada Ali soyundan sekizinci imam olan İmam Rıza'yı Merv şehrine çağırdı.(11)

İmam Rıza bu teklifi kabul etmediyse de, Memun hiçbir gerekçeyi kabul etmeyerek ısrar etti. Bunun üzerine İmam Rıza, idari işlere karışmamak koşuluyla görevi kabul etti.

Memun, İmam Rıza'dan bayram namazını kıldırmasını istedi. Fakat bu davranışı kısa sürede ciddi bir soruna yol açtı.

Emeviler ve sonra da Abbasiler döneminde halifelerin namaza gidişleri çok şatafatlı olurdu. Birer güç gösterisi olan namaz öncelerinde halife, altınlarla mücevherlerle süslü bineğine biner, en ihtişamlı giysilerini giyer, en pahalı ziynet eşyalarını takardı.

Memun'un, özel bineğini bu kez İmam Rıza'nın kapısına kölelerle gönderdi, fakat, İmam bineğe binmedi. Çıplak ayakla elinde asasıyla "Allahü Ekber" diye tekbir getirerek yürüdü. İmamı bu halde gören Memun'un adamları da bineklerinden indi. Ayakkabılarını çıkartarak İmam ve çevresindekiler gibi çıplak ayakla yürümeye başladılar.

İmamın bu şekilde mescide yürüyüşü kitleyi çok etkiledi. Öte yandan, tekbir getirerek yürüyen şehir halkı da Memun'un adamlarını korkutmuştu. Ne olacağını bilemedikleri için hükümdarlarına haber verdiler. Bunun üzerine Memun imama derhal; "Size zahmet verdik,

makamınıza dönünüz, namazı da her vakit kıldıran kişi kıldırınsın” diye haber yolladı. İmam bunun üzerine makamına döndü, halk da dağıldı.

Memun, İmam Rıza’yı kendine veliaht tayin ettikten sonra, kızı Ümmü Habibe’yi imama, öbür kızı Ümmü Fazl’ı da oğlu Muhammet Taki’ye verdi.

Kardeşini öldürüp tahta tek başına geçen Memun İmam Rıza’yı önce veliaht yaptı, ardından da zehirletti.

Abbasiiler, Haşimiler’den. Fakat en büyük rakipleri de gene Hamişiler’den Ali soyu idi.

Emevilerin yıkımı ile Ali soyunun kıyımı bitmemişti. Arap olmayan Müslümanlar, yani Şia’nın ezici çoğunluğu onlara bağlı idi.

Abbasiilerin herhangi bir mezhepten olduğu söylenemez. Bazen Ali ve Ehlibeyte yakın görünüyorlar, bazen de onların ileri gelenlerine her türlü kötülüğü yapıyorlardı. Hatta Şia’nın aleyhine bazı mezhepleri tutma yoluna bile gidiyorlardı. Cafer-i Sadık’a karşı Mansur, İmam Musa-i Kazım’a karşı Harun Reşid böyle davranmıştı. Memun ise yukarıda gördüğümüz gibi hepsinden farklı bir yol denemişti.

Abbasi halifesi Mu’temid on birinci İmam Hasan-ül Askeri’yi zehirleterek öldürdükten sonra Ali soyunu yok etmek için ailede hiçbir erkek çocuk bırakmamaya karar verdi ve bütün erkekleri öldürttü. Bu katliamdan hamile kadınlar bile kurtulamadı. Bu durumu Gölpınarlı’dan dinleyelim:

“Halifenin emriyle evdeki eşya toplanıp mühürlendi; odalar arandı; gönderilen ebeler, kadınları muayene ettiler; gebe sanılar bir cariyeye, hanımlarıyla beraber bir müddet hapsedildi; sonunda cariyeye’nin gebe olmadığı anlaşıldı ve oğulları Sahip’ül Emr bulunamadı.”(12)

Bu aranan İmam, İslam tarihinde son imam olarak adı geçen, İmam Mehdi’ydi. Hatta İmam Mehdi’nin düşmanlarınca bulunmaması için ismi ile anılması bile yasaklanmıştır.

Kısaca özetlersek; Emevilerin hilafette kaldığı 87 yıl boyunca 14 halife yönetimde bulundu. Abbasiiler ise, 750’den 1258 tarihine kadar hilafette kaldılar. Hz. Muhammed’in ölümünden 132 yıl kadar sonra hilafet Abbasoğullarına geçmişti. Onlardan da toplam 37 halife hilafet makamına çıktı.

Son Abbasi halifesi Elmustasim Billah zamanında Moğol Hanı Cengiz’in torunu Hülagu Han Bağdat’ı zaptetti. Halifeyi bir çuvala koydu ve süvarilerinin ayakları altında ezdirerek öldürttü. Böylece Abbasi devri sona erdi.

Abbasi Halifeleri; Irak ve Bağdat ile Kahire olmak üzere iki dönemde incelenir. Bağdat’taki, hilafete Moğollar Mısır’daki hilafete ise Osmanlılar son verir.(13)

MEZHEPLER VE TARİKATLAR

Kur’an-ı Kerim’de mezhep veya tarikat diye bir kavram yoktur. Hz. Muhammed veya Hz. Ali’nin de herhangi bir mezhepten olduğu söylenemez.

Mezhepler, Dört Halife döneminden sonra Kur’an-ı Kerim’in farklı yorumlarından ortaya çıkmıştır.

Bu sadece İslam dini için değil, diğer dinler için de geçerlidir. Dinler tarihi incelendiğinde görülecektir ki, her dine başlangıcında olmayan yeni öğeler girer. Dine sonradan karışan bu öğeler zamanla kesinlik kazanır ve dini esasları arasında sayılır. Bu yeni öğelerle ortaya çıkan biçim, sonraları dinin başlangıçtaki gerçek biçimi olarak kabul edilir.

Halbuki, bu yeni öğelerin dine dahil edilip edilmemesi için birçok mücadeleler verilmiştir. Hatta güçlü olan kendi isteklerini zorla kabul ettirmiştir.

İşte İslam dininin başına gelen de budur. Kur’an-ı Kerim’in ve Peygamber hadislerinin, daha sonra başa geçen halifeler tarafından farklı yorumu, farklı dinsel faaliyetler ortaya çıkarmıştır. Bunların giderek kurumsallaşması da mezhepleri, tarikatları doğurmuştur.

İslamda Emevi ve Abbasi dönemleri İslamiyetin farklı bir uygulamasıdır. Bunlara sürekli olarak karşı çıkan Ehlibeyt ise İslamiyeti başlangıçtaki biçimiyle uygulamaya çalışmıştır.

İslam dininde Kur’an’ın ve hadislerin yarıya daha sonra geçirilmiş olması, bu farklı yorumlar için gerekli ön şartları yaratmıştı.

Gölpınarlı'ya göre, Kur'an Hz. Peygamberin ölümünden sonra Hz. Ali tarafından toplanıp yazılmıştır. Tertibi ise, bizzat Hz. Muhammed tarafından yapılmıştır.

Ayrıca, 1. halife Ebubekir zamanında da, sahabeden bir heyet Kur'an-ı Kerim'i yazıya geçirmiştir.(14)

Bu Kur'an'ın daha sonra yaktırıldığına ilişkin iddialar da vardır. Hz. Muhammed'in çeşitli konularda İslami hayatı anlatan görüşleri olan hadisler de Hz. Muhammed'in ölümünden sonra yazılı hale getirilmiştir.

Kur'an gibi hadislerin doğruluğu yanlışlığı sorunu da İslam tarihinde hayli tartışma konusu olmuştur. Mesela Ebubekir, hadislerin yazıya geçirilmesini şiddetle yasaklamış, topladığı beş yüz hadisi daha sonra yaktırmıştır. (Keuz'ül Ummal; s. 237)

İkinci halife, kimde hadis varsa yok etmesini bütün şehirlere yazılı olarak bildirmiştir (aynı eser, aynı sayfa). Muhammed Ebi-Bekir, Ömer'in yazılı hadisleri getirtip yaktırdığını yazar (Tabakaat; s. 1904). Bu uygulama, Emevilerden Abdülaziz oğlu Ömer dönemine kadar sürer (aynı eser).

Emeviler zamanında Hz. Ali ve Ehlibeyt aleyhinde güdülen siyaset bir dizi yalan hadisin ortaya çıkmasına sebep olmuş, böyle olunca da ortaya çeşitli mezhepler çıkmıştır.

Mezheplerle birlikte görülmeye başlayan görüş ayrılıkları ise, temel ilkelerden çok, pratik meselelerle ilgili olmuştur.

Bu mezheplerden dördü büyük mezhep sayılır. Hanefi, Hanbeli, Maliki ve Şafii. Adlarını kurucularından alan bu mezhep yanlılarına göre dördü dışındaki mezhepler İslamiyet içinde sayılamaz.

Bunlarda görülen farklılıklar, ibadet biçimleri ile fıkıh (hukuk) anlayışında ortaya çıkar.

Peygamber sağlığında duruma göre temel inancı sarsmayan davranışlarda bulunur, yol gösterirdi. Ölümünden sonra bu davranışların kurallaşması yoluna gidildi. Peygamberin söylediğini söylemek, yaptığını yapmak sorun onları birer mezhep durumuna soktu.

Tabi bu farklı yorumlar, farklı toplumsal yapı ile de birleşince apayrı şeyleri ortaya çıkarabildi. Mesela, Ebu Hanife, Kabil'li, Ahmet Bin Hanbel, Bağdatlı, Malik Bin Enes, Medine'li, İmam Şafii ise Gazze'lidir.

Caferi mezhebinin meşru olup olmadığı ve mezhebin usulüne göre ibadet yapmanın İslam dinine uygun olup olmadığına ait tartışmalar günümüzde bile varlığını sürdürüyor.

Ülkemizde; egemen düşünce ise; Hz. Muhammed-Hz. Ali soyundan gelen İmamların sürdürdüğü ve İmam Cafer-i Sadıkın kurduğu bilinen bu mezhebin taraftarlarınca yaptığı ibadetin hala meşru sayılmadığıdır.

Şimdi bu konudaki bir soruya, Mısır, Cami-ül Ezher Şeyhi Mahmut Şattut'un verdiği cevaba bakalım:

“1-İslamda mezheplerin birine ittiba vacip değildir; muayyen bir mezhebe uymak hususunda hiçbir kayıt yoktur. Gerçek Müslüman, sahih nakillerle reiyleri rivayet edilen, hususi kitaplarından hükümleri tedvin edilmiş olan mezheplerden herhangi birini taklid edebilir. Aynı zamanda bu mezheplerden birine uymuş olan, diğer birini taklid edebilir; bu hususta hiçbir beis yoktur.

2-Şia-i İmamiyye-i İsna-Aşeriyye diye tanınan Caferi mezhebine gelince: Bu mezhebin hükümleri ile ibadet, diğer ehli-sünnet mezheplerinde olduğu gibi caizdir. Müslümanlara bunu bilmeleri, muayyen mezhepler hakkında bigayr-i hakkın taassuptan kurtulmaları icabeder. Allah'ın dini ve şeriatı bir mezhebe ittibabi icabettirmediği gibi bir mezhebe de muhtas olamaz. Bütün müctehidler, Allahü Taala katında makbuldür. Nazar ve içtihat ehli olmayan kişiye onları taklid caizdir; fıkıhlarında takarrur eden hükümlere uymakta caizdir. Bu hususta ibadetlerde ve muamelatta hiçbir fark yoktur.”(15)

Dört mezhebin dışındaki mezhepler, hakim olan İslami çevrelere göre kabul edilmez. Hatta bu dört mezhep dışındakiler “hak” mezhebi olarak kabul edilmez. Onlara kötü davranılır. Bir çok dini savaş bu sebepten çıkmıştır. Mesela:Beşinci mezhep olarak kendini tanıtan Hz. Ali

soyundan gelenlerden İmam Cafer'in kurduğu kabul edilen Caferi mezhebi diğer mezhep mensuplarınca mezhep olarak kabul edilmez. Ve gavur, yani, gayr-i müslim muamelesine tabi tutulur. Caferi mezhebi içine ise; İslam içindeki Şii ve Alevi diye nitelenen Müslümanlar girer. Bu dört mezhebin dışında; Selefiye, Marüdiye ve Eş'ariye adında üç mezhep daha vardır. Fakat İslam ülkelerinde en yaygın olan beş mezheptir.

Bugün, bir kutsal kitaptan (Kur'an) kaynaklanmış olmasına rağmen tarihçiler ve din bilimcileri toplam; 7 İslam mezhebi olduğunu, bunların içinde de 400 tarikatın varlığını söz konusu ediyorlar. Bu dört yüz tarikatın; 300'ü sünni, 100'ü de sünni olmayan diğer tarikatlerden oluşuyor.

Şimdi bu dört mezhep hakkında kısa bilgiler verdikten sonra esas konumuz olan Caferi mezhebi yani Şiilik olayını incelemeye başlayacağız.*

İMAM-I AZAM (HANEFİ MEZHEBİ)

İmam-ı Azam, Hanefi mezhebinin kurucusudur. Kûfe'de miladi 690 tarihinde doğmuştur.

Yezid, İmam-ı Azam'a Kûfe kadılığını teklif ederse de imam bunu kabul etmez. Yezid, bu davranışının cezası olarak başına yüz kamçı vurdurur.

Abbasilerden Halife Mansur da kendisin ekadılık vermek ister. Ancak İmam-ı Azam onu da kabul etmez. Mansur İmamı zindana atarak kamçılar. Hanefi mezhebinin kurucusu, bu zindan hapsine dayanamaz ve Miladi 767 tarihinde ölür.

Hanefiler İslamiyet içinde sayısal olarak çoğunluğu oluşturur. Müslümanların %50'sinin Hanefi mezhebinden olduğu kabul edilir. Ülkemizde de hakim mezhep, halk arasında Sünnilik denilen Hanefi Mezhebidir.

İMAM ŞAFİİ (ŞAFİİ MEZHEBİ)

Şafii Mezhebinin kurucusudur. Asıl adı, Mehmet bin İdris'tir. Gazze'de miladi 767 tarihinde doğmuştur. Aslen Kureyş kabilesine mensuptur. Miladi 820 tarihinde Mısır'da ölmüştür.

Fıkıh Usulü'nü ilk kuranın İmam Şafii olduğu söylenir. Mezhebi esas olarak Mısır'da yayılmıştır. Bu mezhep dünyadaki Müslümanların yüzde 10'unu oluşturur. Ülkemizde Şafii mezhebine mensup Müslüman sayısı azdır. Şafii mezhebi daha çok Kürtler arasında yaygındır.

İMAM MALİK (MALİKİ MEZHEBİ)

Maliki mezhebinin kurucusudur. Yemen'de, miladi 714 tarihinde doğmuştur. Zamanın halifesi kendisinden haksız bir fetva istemiş, vermeyince 70 kırbaç cezası almıştır. Miladi 790'da 76 yaşında ölmüştür. Müslümanların yüzde 3'ü O'nun mezhebindedir. Daha ziyade Kuzey Afrika, Endülüs, Mısır ve Sudan'da yayılmıştır. Mensupları Türkiye'de yok denecek kadar azdır.

İMAM HANBEL (HANBELİ MEZHEBİ)

Hanbeli mezhebinin kurucusudur. Miladi 781 tarihinde Bağdat'ta doğmuştur. O da diğer mezhep kurucuları gibi mezhebini yayınca halifeler tarafından takibe uğramış, hapse atılmış, çeşitli cezalara çarptırılmıştır. Halife Mütevekkil zamanında itibarı artmıştır. Müslümanların yüzde 7'sini kapsayan bu mezhep daha çok Suriye, Filistin ve Hicaz'da yaygındır. İmam Hanbeli miladi 885'te Bağdat'ta ölmüştür.

Şiilik ve Osmanlı İran Olayları

ŞİİLİK VE OSMANLI İRAN OLAYLARI

“Şia” Arapça bir kelimedir. Birine uyan, birinden yana olan, birinin tarafını tutan, bölük, fık v.b. anlamlarına gelir. Şia, Hz. Muhammed tarafından, Hz. Ali'ye uyanlara veilen isimdir. Hz. Peygamber bu sözcüğü “Ali'nin Şiası”, “Sen ve Şian”, “Şiamız” şeklinde kullanmıştır. Şia, İslam tarihindeki hilafet tartışmaları sırasında Hz. Ali'yi tutanların aldıkları isimdir. Ali yanlıları, Ali'yi tutanlar anlamına gelir. Yani Şia, Hz. Peygamber'in vefatından sonra Hz.

Ali'yi halifelik için en uygun kişi olarak gören, onu “meşru halife” kabul eden, ondan sonra gelecek halifelerin de, onun soyundan olması gerektiğine inanan topluluğa verilen isimdir. Şiilik denince akla İran gelir. Dünyada İran'ın dışında da Şii vardır ama, anayasasında resmi devlet dininin Şii, yani Caferi olduğunu kabul eden tek ülke İran'dır. Son İran anayasasının 12. maddesi bunu anayasa maddesi yapmıştır.

Şimdi Şiiliğin İran'daki doğuşunu, gelişimini ve iktidar mezhebi oluşunu tarihsel süreç içinde kısaca inceleyelim.

Hız. Muhammed ile Arap Yarımadası'nda başlayan ideal düzen yerini giderek servet ihtirasına kapılan zengin bir zümreye bıraktı. Arap çöllerinin yoksul bedevileri İslamiyetin yayılması için yapılan fetihler sonucu büyük servet sahibi oldular.

Halife Osman, büyük bir ordu ile Türk illerinin fethine girişti. O zaman Türk illeri Çin-Bizans ticaret yolları üstünde kuruluydu. Küçük beyliklerden oluşan Türk illeri Arapların büyük ordularına karşı koyamadı. Türklerin büyük serveleri yağma edilerek Arabistan'a götürüldü. Araplar, İran ve Türk illerinde yaşayan halklara zulmetmeye başladılar. Bu ülkeler Arap saltanatının arka bahçesi gibiydi. Arapların amacı bu arka bahçeyi Müslümanlaştırmaktı. Türkler Şaman dininde, İranlılar ise, Zerdüşti idi. Araplar Zerdüşti mabetlerini kapadılar, içlerindeki tüm kıymetli eşyalara el koydular.

İran'da, İslamiyetin doğuşundan 1100 yıl önce (İ.Ö.535) kurulmuş bir imparatorluk vardı. İran ulusu, Asya'dan Yunanistan'a kadar uzanan (Anadolu, Akdeniz, Mezopotamya) bir uygarlığın yaratıcısıydı. İranlıların kendi topraklarında doğup biçimlenen bir dinleriyle, inanç kavramları vardı. Bu nedenle, ortaya çıkan ve küçük bir bölgeye egemen olan İslam toplumunun görüşlerini kolayca benimsemeleri mümkün değildi.

Yeni doğup gelişen ve bütün gücünü yeni bir dinden alan Arap egemenliğine, İran'ın hoşgörüsüyle yaklaşması beklenemezdi. Çünkü, İslam dininin tutunması ve yayılması, İran ve Bizans İmparatorluklarının sarsılmasına, yıkılmasına bağlıydı.

İran gelişip büyümesi artık son sınırların avaran çok eski bir devlettir. İran ordusunun gücü ayaklanmalar, saldırılar karşısında giderek zayıflamaktaydı. Yeni kurulmuş İslam devleti ise, yeni inancın verdiği dinamizmle umutlu ve atılgandı. Din için savaşmak, dini yaymak için ölmek mutluluk sayılmaktaydı.

Duraklama dönemine girmiş İran'ın bu yeni güç karşısında bütünlüğünü koruyabilmesi için kendine yeni bir direnme kaynağı bulması gerekiyordu.

İşte, Arap saldırıları karşısında gerileyen İran'ın İslamiyetin “hilafet” sorununa Ali ve Ehlilbeyti savunması rastgele bir olgu değildir.(16)

Ali sevgisinin İran'da yayılmasında giderek ayrı bir mezhep olmasında bu çelişkinin de payı vardır. Yani Şiiliği, bir anlamla Emevilerin Arap ırkçılığı ve özellikle İran düşmanlığı doğurmuştur denebilir.

Şiilik, İranlıların İslam dinini kendi kültürlerine göre yorumlamalarıdır. Kur'an'a inanan Şiiler, Sünni inancına göre hazırlanan fıkıh, kelam, tefsir gibi konularda farklı görüşler savunurlar.

Bir başka deyişle Arap-İran olayı bir yanı ile inanç olayı olmaktan çıkıp, egemenlik sorununa dönüşmüştür. bu çok eski ve köklü uygarlığa sahip olan Acemlerin çölden gelen Bedevilere boyun eğmeyi reddetmelerinden kaynaklanan bir olaydır.

Üç asırlık bir direnmeden sonra Oğuz Türkleri 10. asırda kitleler halinde İslamiyeti kabul etmeye başladılar. Fakat amanlıklarını da bırakmadılar. Bu arada İranlılar da İslamiyeti kabul etmeye başlamakla birlikte Şiiliği seçtiler. Onlar gibi İran Azerbaycan'ında bulunan Türkler de Şiiliği benimsediler.

İran ülkesi Şiiliği kabul etmekte huzura kavuşmadı. İran Arap mücadelesi sürüp gitti.

Şiiler, İran'da Büveyhoğulları adıyla bir devlet kurdular. Büveyhoğulları, Ebu Süca Büveyh tarafından kurulmuş bir hanedanlıktı. Büveyhilerin hakimiyeti miladi 1055 tarihinde Selçuklu Sultanı Tuğrul Bey'in Bağdat'ı alışıyla sona erdi.

Müslümanlığı kabul eden Oğuz Türkleri ise, Arap nüfuzundan kurtularak ilk Müslüman Türk devleti olan Samanoğulları devletini, sonra da Karahanlılar devletini kurdular. Oğuz Türkleri bu devletlerin yıkılmasından sonra İran'da Büyük Selçuklu İmparatorluğu'nu kurdular. Bu Şiiliğe büyük bir darbe oldu.

Büyük Selçuklu Devleti, İran'da Rey şehrini merkez yaparak bütün İran'a hakim oldu.

İranlılar Araplardan sonra bu kez de Türklerin hakimiyeti altına girdiler ve Şiilik bir dönem için sindi.

Selçuk Sultan ölünce yerine 1040 tarihinde Tuğrul hükümdar oldu. Bu Şiiliğin karşısına artık Sünni Türklerin çıkmaya başladığı anlamına geliyordu. Tuğrul'un ölümünden sonra tahta Alp geçti. Alp Aslan'ın veziri Nizamülmülk koyu Sünni bir yönetim kurdu.

İran'da bu kez de Hasan Sabah'ın kurduğu Batınilik kuvvet buldu. Batınilerle çok uğraşan Nizamülmülk bu tarikat mensuları tarafından öldürüldü.

Selçuklu sultanlarından Tuğrul, Alp Aslan, Melikşah ve Sencer koyu birer Sünnilik savunusuydular. İran'da Büyük Selçuklu Devleti Moğolların işgali ile yıkılınca, Moğollar Irak'ı işgal ettiler. İran'da İlhanlılar devletini (miladi 1265-1337) kurdular, İlhanlı hükümdarı Gazan Han İslamiyeti kabul etti.(17) Bu devirde birçok şii bilim adamı Şii mezhebinin inanç ve fıkıh esasları hakkında önemli eserler verdiler.

Gazan Han'dan sonra hükümdar olan kardeşi Olcayto Şii oldu. Şii şeyhleri Olcayto'nun sarayına doldu. Hükümdar Olcayto Şiiliğin yayılması için çok çaba harcadı; bu dönemde Şiiliği tanıtan eserler yazılıp İmparatorluğun her yanına gönderildi. Olcayto, Hz. Ali adına para bastırıldı ve üstlerine "Ali Veliyyullah" ibaresini yazdırdı. Hükümdar Olcayto Ebubekir, Ömer ve Osman'ın isimlerinin anılmasını da yasakladı.(18)

İlhanlılar devletini Timurlenk ortadan kaldırdı. Timurlenk'ten sonra kurulan Akkoyunlu devleti Doğu Anadolu ve İran'a hakim oldu. Akkoyunlular Şiiliği devlet dini olarak kabul etti. İran'da Akkoyunlu devletini gene Şii olan Safeviler ortadan kaldırdı. Şiilik, Safeviler döneminde, özellikle de Şeyh Safiyüddin'in hükümdarlığı döneminde güçlendi.

Safiyüddin, 1252 yılında Hazer denizinin Güneybatı sahilinde Erdebil civarında doğdu.

Dedesı Firüz Şah, Sincarlı bir Kürdün soyundan gelmektedir.(19)

Safiyüddin çocukluğunu doğduğu şehirde geçirdikten sonra, Hazer denizi kıyısındaki Ceylan şehrine gitti. Bu şehirde Şeyh Zahidi'nin yanına mürid olarak girdi. O sırada şeyh 60, kendisi 25 yaşındaydı. Şeyh Zahid vefat edince Safiyüddin, onun kızı Bibi Fatma ile evlenerek Şeyhin postuna oturdu. O sırada İran'da İlhanlı egemenliği hüküm sürüyordu. İlhanlıların veziri şehre büyük saygı gösteriyordu.

Bir gün Emir Çoban şeyhe; "Bizim askerlerimiz mi çoktur, yoksa sizin müridleriniz mi" diye sorar. Şeyh de; "Sizin askerlerinizin cümlesi benim müridimdir" diye cevap verir.

Şeyh Safiyüddin 1335 tarihinde öldü. Yerine oğlu Bedrettin posta oturdu. Torunu Hoca Ali onun oğlu da Seyit İbrahim'dir.(20)

Şiilik, Anadolu'ya Hoca Ali zamanında girmiştir. Osmanlılar bu şeyhlere "Çerağ akçesi" adı altında değerli hediyeler gönderirlerdi.

Timurlenk, Ankara savaşının galibi olarak Semerkant'a dönünce Erdebil tekkesine uğrayarak Şeyh Hoca Ali'yi ziyaret etti, ona birçok vakıf bağışladı.

Yıldırım Bayezit'la Timurlenk arasındaki savaş Şiiliğin zaferi zaferi şeklinde yorumlanmıştır. Timur, esir aldığı 30.000 Türkü Şii şeyhi Hoca Ali'nin isteği üzerine serbest bıraktı.

ŞEYH CÜNEYT

Babası Şeyh İbrahim'in yerine 1447'de posta oturdu. Babasının 6. oğluydu. Tekke postuna çok genç yaşta geçen Cüneyt, Şii tarikatını yeniden düzenledi. Şeyhlik kıyafetin ibarakarak, hükümdar gibi giyindi.

O sırada Ortadoğu'da üç büyük devlet vardı: Anadolu'da Osmanlı İmparatorluğu, Mısır'da Memluk Devleti ve İran'da Akkoyunlu Devleti.

Karakoyunlu hükümdarı Cihanşah Şeyh Cüneyt'den korktuğu için O'nu Erdebil'e sürdü. Cüneyt Anadolu'ya geldi. O tarihte Osmanlı tahtında 2. Murat bulunuyordu. 2. Murat'a değerli hediyelerle gelen Şeyh Cüneyt, padişaktan Kurtbeli'nde oturma izni istedi. 2. Murat Şeyhin bu talebini veziri Halil Paşa'ya ilettili. Vezir şu cevabı verdi "Padişahım, bana göre yedi derviş bir postta oturabilir. Fakat iki hükümdar bir tahta sığmaz."

2. Murat, şeyhe 200 duka altın, gelen dervişlere de 100'er akçe verdi ama, isteklerini kabul etmedi.

Şeyh Cüneyt bu kez Karaman Beyliğine gitti. Konya'da Şeyh Sadrettin tekkesine misafir oldu. Ne var ki Şiilik fikirlerini yayıyor gerekçesiyle buradan da kovuldu. Şeyh Cüneyt dahasonra Toroslar'da yaşayan Varsak Türkmenlerinin arasına girdi. Varsaklar, Şeyhi himaye ettikleri gibi kendileri de Şii oldular. Fakat Karaman Beyi İbrahim Bey, Varsak

Türkmenlerine haber göndererek Şeyhi tutuklamalarını istedi.

Türkmenler emri dinlemeyip şeyhi kaçırdılar. O da İskenderun'daki Arus Dağı üzerinde bir mağaraya çekildi. Bir tekke kurarak Şiiliği yaymaya çalıştı, kısa zamanda çok sayıda taraftar topladı.

Bölgede bazı karışıklıkların ortaya çıkması üzerine şeyh buradan ayrılarak Karadeniz'deki Canik dağlarına gitti. Samsun'a yerleştikten kısa bir zaman sonra çevresine birkaç bin silahlı mürit topladı. Kuvvetleriyle 1456 yılında Trabzon Rum İmparatorluğu'na bir akın düzenledi. Bu savaş sırasında birçok Rum prensi öldü. Rumlar Trabzon kalesine kaçtı. Şeyh Cüneyt bu kaleyi üç gün boyunca kuşatma altında tuttu. Ancak, Fatih Sultan Mehmet, Hızır Bey ile Trabzon'a kuvvet gönderince geri çekildi.

Trabzon'dan gelen Şeyh Cüneyt'i ihtişamlı bir törenle karşılayan Uzun Hasan, Karakoyunlulara düşman olan Şeyh Cüneyt'ten yararlanmak istiyordu. Şeyh diyarbakır'da üç yıl boyunca misafir kaldı. Uzun Hasan'ın kız kardeşi Hatice Begüm ile evlendikten sonra ise, serbest olarak Şiilik propagandası yapmaya başladı.

Şeyh Cüneyt bir kısım müridi ile birlikte uzun yıllar kaldığı Anadolu'dan Erdebil'e döndü. Karakoyunlu hükümdarı Cihanşah, O'nu ikinci kez memleketinden kovdu, Şeyh Cüneyt, yolda Cihanşah'ın askerleri ile tutuştuğu savaşta bir ok yarası ile öldü. (1460) Cesedini müridleri kaçıırarak Erdebil'e götürdüler. Türbesi, şimdi Şiilerin ziyaretgahı haline gelmiştir.

ŞEYH HAYDAR

Şeyh Cüneyt'le eşi Hatice Begüm'ün çocuğudur. Haydar (ya da Arslan) 9 yaşına gelince babasının yerine halife olmak için Erdebil'e gitti. Bu arada Uzun Hasan 1473 Otlukbeli Savaşı'nda Fatih Sultan Mehmet'e yenilmiş, hükümet merkezini de Tebriz'e taşımıştı. Bu yenilgiden 5 yıl sonra da Uzun Hasan ölmüştü.

Haydar, Uzun Hasan'ın eşi Despina Hatun'un kızı Marta ile evlendi. Bu evlilikten doğan üç çocuktan biri İran'da Safevi devletinin kurucusu olan ŞAH İSMAİL'dir.

Şeyh Haydar derviş hırkası giyer, başına sofı takkesi takardı. Müridleri ise derviş entarisi giyer, başlarına sürahi şeklinde Haydari denilen bir külah takarlardı. Kırmızı renkli bu külah 12 dilimliydi. 12 dilim 12 İmamı, kırmızı ise Ehlibeyt ile kan kardeşliği anlamına geliyordu. Bu kırmızı renk aynı zamanda Hz. Ali'ye bağlılığın da simgesiydi.

İşte bu kırmızı külahlı haydari dervişleri gören Sünniler bunlara Kızılbaş dediler. Bu tabir daha sonra bütün Şii ve Aleviler için kullanılır oldu.

Bu kırmızı Haydari külahı, Şah İsmail de kullanmıştır. Bu külah bir tarikat tacının ötesinde siyasi bir fırkanın askeri serpuşunu ifade ediyordu.

Anadolu Alevilerinde ayrıca Şamanlıktan gelen kırmızı keçe külah giyme alışkanlığı da vardır.

Şeyh Haydar, 1488 yılında Şirvan'a üçüncü seferini yaptı. Şirvan Şahı Feruh Yesar, çok iyi hazırlanmış olduğu halde Haydar ile mücadele edemeyeceğini anladı ve kaleye kapandı. Bir yandan Haydar'ı oyalarken, bir yandan da akrabası Akkoyunlu Yakup Bey'den yardım istedi.

Şeyh Haydar ve adamları bütün güçleriyle savaştılar. Fakat Şeyh aldığı ok yarası ile ölünce ordu yenildi. (Ağustos 1488)

Şeyh Haydar öldürülünce, müridler bu kez onun büyük oğlu Ali'nin etrafında toplandılar. Babalarını da öldüren Yakup Bey, tehlikeyi anlayınca üç yeğenini (Ali, İsmail, İbrahim) anneleri ile birlikte kaleye hapsetti. Onlar burada dört buçuk yıl hapis kaldı.

Şeyh Haydar'ın büyük oğlu Ali düşmanlarıyla savaşırken bir tuzağa düşürülüp öldürüldü. İsmail'i annesi Marta Hatun'un, Erdebil tekkesinde gizlediği söylenir. Aba ya da Ebe adlı bir kadının İsmail'i Erdebil'de Anadolu'lular (Rum) mahallesindeki evinde sakladığı rivayet edilir.

İsmail bir süre sonra Reşt'e, oradan da Lehistan'a gitti. On üç yaşındayken Erdebil'e döndü. Bu sırada Akkoyunlu devleti sarsıntı geçirmekteydi.

ŞAH İSMAİL (1486-1524)

Genç Şah İsmail, artık yeni bir devlet kurmaya adaydı. Şiiler Şah İsmail'in etrafında bir araya geldiler. İsmail, babası Şeyh Haydar'ın yerine şeyhliğini ilan etti. Büyük dedesi Şeyh Safiyüddin'den dolayı devlete Safevi Devleti adını verdi. Şiiliği de bu devletin resmi dini olarak kabul etti.

Şah İsmail'in yönetimine Anadolu'dan büyük sempati besleniyordu. Anadolu'nun her yanından bölük bölük Türkler şahı ziyaret için Erdebil'e dolup taşıyorlardı.

Şahı ziyarete gelenler, "Ustacalu, Rumlu, Şamlu, Sivas, Amasya, Tokat bölgelerinin yerleşik Türk halkı, Tekeli (Antakya Bölgesi); Zülkadir (Dülkadir), Anadolu'daki Karaman bölgesi, başta Turgutlular olmak üzere, Varsaklar (Tarsus bölgesi) vs. idi." (21)

Ustacalu Mirza Beg, oğlu Muhammed Beg, Şamlu abdi Beg de kalabalık maiyetleri ile gelenler arasında bulunuyordu.

Şah İsmail'in 1501 yılında Erzincan'a gelmesini ve müridlerinin etrafında toplanmalarını tarihçiler, "Artık baş ile gövde birleşmiştir" şeklinde yorumlarlar.

Şah İsmail 1501 yılında Şirvan ülkesine gitmek üzere Erzincan'dan ayrıldığı zaman, buyruğunda yedi bin kişilik bir kuvvet bulunuyordu. Şirvan ülkesine sefere giderken hem babasının öcünü almayı, hem de bu zengin ülkeden elde edeceği ganimetleri yoksul müridlerine dağıtmayı planlıyordu.

Şirvan ordusunu ağır bir yenilgiye uğratan Şah İsmail'in ordusu, kaçan Ferruh Yesar'ı da öldürdü.

Daha sonra Şurür savaşı ile Azarbeycan'ı alan Şah İsmail, Tebriz'de şahlık tahtına oturdu. 12 İmam adına hutbe okutup para bastırdı. İsmail bu sırada 15 yaşında idi.

Şah İsmail önderliğinde bu derece kuvvetlenen Şiilik, Osmanlı İmparatorluğu'nu da tehdit etmeye başlamıştı. Anadolu Alevileri ve Türkmen aşiretleri Şah İsmail'in etkisi altındaydı artık. Üstelik Şah İsmail ordusu ile Mazenderan ve Şirvan'ı aldığı gibi Dulkadir beyini, Akkoyunluları, Karakoyunluları ve Özbek beylerini de mağlup etmişti. Bunlar, Şah İsmail'in savaş meydanlarında kaldığı 14 yıl boyunca mağlup ettiği 14 hükümdardan yalnızca birkaçıydı. Şii Şah İsmail'in bu zaferden zafere koşuşu Anadolu Alevileri'nin Şah'a göçünü hızlandırdı. Bunu engellemeye çalışan 2. Beyazıd birçok Aleviyi Mora'ya, Girit'e Modon ve Koron'a sürdü.

YAVUZ SULTAN SELİM'İN İRAN SEFERİ

Osmanlı İmparatorluğu'nun dokuzuncu padişahı Yavuz Sultan 1512 tarihinde tahta geçti. Babası 2. Bayezid'in son döneminde memlekette düzen bozulmuştu. Yavuz için en büyük tehlike de Anadolu'daki Şii-kızılbaş varlığı idi.

Hatta, Amasya'daki Osmanlı şehzadesi Murat bile Kızılbaş olmuş ve törenle taç giymişti. Bu dönemin bu açıdan öteki önemli olayları; Tokat Şehri ileri gelenlerinin Şah İsmail adına hutbe okutması, Şehzade Murat'ın 10 bin Kızılbaş ile Kazova'da Nur Halife (Kızılbaş

dedesi) ile birleşmesi ve Nur Halife'nin Sivas, Tokat ve Amasya Kızılbaşlarından çok önemli bir kitleyi İran'a götürmesiydi.

O sıralarda Osmanlı-Safevi sınırı Sivas'a bağlı Suşehri kazasından geçiyor. buradan Fırat nehri izlenerek Memluk-Safevi sınırına varılıyordu. Divriği, Darende, Malatya ve Ayıntap Memluklerin; Kemah Kalesi, Harput ve Urfa da Safevilerin sınır kentlerini meydana getiriyordu.

Zaten Safevi devletinin kuruluşunda Türk ögesi ağırlıktaydı.

II. Bayezid'in Anadolu'da Şiiliğe karşı Bektaşiliği tuttuğu Balım Sultan'dan el aldığı, Bektaş olduğu iddia edilir, buna örnek olarak da onun Hacı Bektaş-i Veli türbesini yaptırdığı ve bu tarikat mensuplarına çok iyi davrandığı gösterilir.

Yavuz, tahttan indirdiği babası 2. Bayezid'i Bektaşilerin merkezi olan Dimetoka'ya sürgüne gönderir. Tahta geçmek için kardeşlerini ve babasını öldürdükten sonra, Şiilik meselesini ele alır.

Yavuz, Şiiliği ve Bektaşiliği kendisi için büyük tehlike olarak görüyordu. Özellikle Safevi Devleti ve Anadolu'da çok sayıda taraftarı olan Şah İsmail'in varlığı onu rahatsız ediyordu. Böyle devam ederse Şah İsmail ve Safevi devleti Anadolu'ya hakim olabilirdi. Anadolu'da Safevi devleti ve Şah İsmail'e sempati besleyen önemli bir Alevi kitle vardı. Anadolu'nun Safevi devletinin bir parçası, vilayeti vb. olması hiç de uzak bir ihtimal değildi.

Sünni Sultan Yavuz Selim bu tehlikeyi ortadan kaldırmak istiyordu. Ona göre bunun yolu da önce Şah İsmail'in Anadolu bağlantısı olan Alevi halka bir ders vermek, sonra da Şah İsmail'in kendisiyle hesaplaşmaktır.

Yavuz Sultan Selim, İran seferinden önce, Anadolu'ya adamlarını göndererek Anadolu'daki Alevilerin sayısını ve gücünü belirlemelerini istedi. Yapılan sayımda Anadolu'da resmi olarak 40.000 Alevi olduğu saptandı.

Yavuz, İran seferine Anadolu'dan başladı. Önce bu deftere geçen 40.000 Alevinin katledilmesi emrini verdi. Bu emirle o güne kadar Anadolu'da eşi görülmemiş büyük bir katliam başladı. Alevi yerleşmelerinde taş taş üstünde kalmadı. Alevi inançtaki insanlar en ücra Alevi köylerinde bile yediden yetmişe katledildi, kaçanların aylarca dağlarda izi sürüldü. Bu kıyımdan yalnızca kuş uçmaz kervan geçme yerlere kaçan Aleviler kurtulabildi.

Anadolu'da Alevilerin hayatlarını bugün de en ücra köy ve mezralarda; susuz, yolsuz, yüksek karlı dağların arkasındaki yerleşmelerde sürdürmelerinin sebebi budur. Onları o yüksek dağların görünmeyen yamaçlarına işte bu can korkusu atmıştır. Bu korku verme yöntemi Osmanlıların resmi politikası olarak varlığını asırlar boyunca sürdürmüştür.

Bu yüzden Alevi insanı şehre ve onun nimetlerine asırlarca muhtaç kalmış, yeni yen imağarasından, mezasından çıkıp insanlığa elini uzatmıştır.

Yavuz'un İran öncesi Anadolu'da giriştiği bu katliamdan Bektaş geleneğine göre yetiştirilen ve bir anlamda "Bektaş" de denebilecek Yeniçeriler rahatsız oldu. Yavuz, bu kez farklı bir siyaset izleyerek kendisinin; Şah İsmail'in adamlarına karşı olduğu Bektaşiliğe karşı olmadığı imajını vermeye çalıştı. Hatta kulağını Bektaş usulü deldirerek balım Sultan küpesi taktırdı. Bu çabalarının sonucunda da Yeniçeri Bektaşilerin ve Türk Alevilerin bir kısmını ikna etti. Yavuz'un çok hırslı bir devlet adamı olduğu, dünya haritasını önüne açarak, "Bu dünya bir padişaha az gelir" dediği söylenir.

Yavuz'un İran Seferi'nde iki amacı vardı: Bunlardan biri, doğuda Şiiliği temizleyip Horasan ile birleşmek, ikincisi ise, Mısır'ı fethederek dünya ticaret yollarını ve hilafeti elde etmektir. Yavuz böylece bütündünya Müslümanlarının halifesi olduktan sonra Hz. Ali'den bu yana devam eden hilafet sorununu da halletmeyi umuyordu.

Yavuz, İran Seferi'ne 20 Nisan 1514 tarihinde başladı. Yolda kıtlık başgösterdi. Yeniçeriler bu sefere karşı çıktılar ve isyan çıkardılar. Yavuz, seferden vazgeçilmesini isteyen çocukluk arkadaşı Karaman Beylerbeyi Hemdem Paşa'yı derhal başından vurdurup öldürttü.

Erzincan'ın Tercan bölgesine geldiğinde askerler açıkça itaatsizliğe başladı. Yeniçeriler parçalanmış çarıklarını mızraklara takarak "istemezük" diye bağırıp kazan kaldırdılar. Hatta Yavuz'u öldürmek için çadırına kurşun atıldı.

Bütün bu karşı koymalara rağmen, Yavuz planından vazgeçmedi. Hatta askerin karşısına çıkarak şöyle konuştu: "...Düşmana yaklaştığımız şu anda alçakça bir tavırla geri dönmeyi istemek, kahramanlık azmine yakışır mı? Kahramanlık göstermekten korkanlar karılarının yanına dönsünler siz harbe gitmezseniz ben yalnız başıma giderim." (22)

Bu ateşli konuşma bir kısım askeri coşturdu. Bu coşkuyla yola devam ediydiyse de, yolda bir yeniçeri, Yavuz'un yolunu keserek öldürmek istedi. Ama asker yakalanarak derhal öldürüldü. Yavuz'un İran Seferi'ne ordunun özellikle yeniçerilerin karşı koyduğu kesindir. Buna karşılık Yavuz'u destekleyenlerin de bulunduğunu gösteren herhangi bir belge ele geçmiş değildir. Örneğin, ulema bile bir hamiyet gösterisi yapıp Yavuz'u desteklediğine ait bir tutum içine girmez. Bu konuda Yavuz'un lehinde bir delil olmamasına Prof. Dr. Faruk Sümer oldukça üzülüyor. Bu duruma "hayret verici" bir gerçeklik diyor. (23)

Defterdar Piri Mehmet Paşa ise taarruzla ilgili olarak şöyle diyor:

"Akıncıların büyük bir kısmı Alevidir. İhtimal bunlar gizlice düşmanın Şiilik mezhebine inandırılmış olabilirler. Bunlara düşünme vakti bırakıldığı takdirde onların tarafına geçmeleri ve hiç olmazsa isteksiz ve gevşek hücum etmeleri ihtimali vardır. Bu sebeple muharebenin tehiri tehlikeli olabilir. Şafakta taarruza geçilmesi doğru olur." (24)

Bu savaşta Osmanlı ordusunun mevcudu 120 bindi. Bunun 80 bini sipahi, 10 bini de yeniçeriydi. Şah İsmail'in kuvveti ise sayıca bunun yarısı kadardı. Üstelik Safevi ordusu ateşli silahlardan da mahrumdu.

Çaldıran Savaşı'nı Osmanlı ordusu kazandı. Şah İsmail'in ordusundan 14 Han, Yavuz'un ordusundan 10 Sancak beyi öldürüldü.

Şah İsmail'in bütün mal varlığı, hazineleri Osmanlı'nın eline geçti. Şah İsmail'in eşi Taçlı Hatun'un esir düştüğü savaşta çok sayıda asker öldürüldü.

Çaldıran mağlubiyeti zaferden zafere koşan Safevi hükümdarında derin bir manevi çöküntü yarattı ve Şah İsmail kendini içkiye verdi.

Yavuz, Çaldıran dönüşünde de Anadolu'nun kilidi olan erzincan-Kemah kalesini fethetti. Şah İsmail'in Erzincan Valisi Rumlu Nur Ali Halife'yi de, Dersim Ovacık'ta Tekir Yaylası denilen yerde ağır bir yenilgiye uğrattı.

Böylece Safevi devletinin Anadolu'daki genişlemesi kesinlikle engellendi. Çaldıran zaferi Doğu Anadolu'yu Osmanlı'ya açmıştı ama, bu Osmanlı-İran savaşlarının bittiği anlamına gelmiyordu. Ayrıca bu seferlerin sonucu olarak Celali ayaklanmaları da tarih sahnesinde baş göstermişti.

Böylece kuruluşunda önemli ölçüde Türk, Türkmen, Kürt ve Şii nüfusun olduğu Safevi devletini gene Türk ama Sünni Osmanlı devleti yenilgiye uğratmış oldu.

Çaldıran'da karşılaşan iki ordunun askerlerinin çoğunluğunun aynı dili (Türkçeyi) konuştuğunu birçok tarihçi yazar.

Gene çok sayıda tarihçi Safevi devletinin hem dayandığı kitle açısından hem devlet teşkilatı v ekültür bakımından tarihte Türk devleti olarak geçen birçok devletten daha çok Türk özellikleri taşıdığını öne sürer. Safevi devletinin resmi dili de Türkçeydi.

Doğan Avcıoğlu bu konuda, "Safevi devleti, onaltı Türk devleti arasında yer alan Gazne ve Hindistan Babür İmparatorluklarından, hatta İran Büyük Selçuklu Devletinden daha çok Türk devletidir" diye yazar. (25)

Yavuz Sultan Selim, Çaldıran zaferinden sonra, 1517 yılında Mısır'ı fethederek Şii İsmaililerin devletine de son verdi. Yani Yavuz'un doğu seferi Şii savaşıydı. Mısır'ı fetheden Yavuz, Mısırlıların elinden hilafet makamını da aldı. Asırlardır birçok savaşa ve müslüman kanının dökülmesine sebep olan hilafet artık Osmanlı'daydı.

Yavuz Sultan Selim, koyu Sünnilik taraftarı idi. Hilafet makamını elde ederek üç yüz milyon Müslümanın halifesi olmak O'nun en büyük ideallerinden biriydi.

ŞAH İSMAİL'DEN HUMEYİNİ'YE

Şah İsmail, yalnızca Safevi devletini kurup geliştiren başarılı bir hükümdar değil, aynı zamanda Şii-Alevi inançtaki kitlenin ruhani lideriydi. Bu kitle, Şah'a büyük saygı ve muhabbetle bağlıydı. Şah İsmail, Emevilerin İslamiyet anlayışına karşı Hz. Ali ve Ehlibeytin başlattığı mücadeleyi tavizsiz bir şekilde sürdürüyordu.

Şah İsmail, devlet adına bastırdığı sikkelere On İki İmamın isimlerini yazmakla yetinmedi. Tüm hutbelerde Hz. Ali ve Ehlibeyte yer verdi. İslamın şartlarından biri olan, kelime-i şahadet getirme ifadesinin sonuna, "Aliy-ül Veliyullah" ibaresini getirdi. Bunda, Hz. Ali'nin ermişliğine olan önem vurgulanıyordu.

Camilerde ve toplulukların bulunduğu her yerde Halife ve Ebu Bekir, Halife Ömer, Halife Osman ile Muaviye ve Yezid'e lanet okuyan Şah İsmail, aksine hareket edenleri katletme emri verdimişti. Ayrıca adı geçen bu isimlerin kullanılması da yasaktı.

Şah İsmail, İslam tarihinde Hz. Muhammed'in soyuna yapılan haksızlıklara karşı amansız bir savaş açmış, Hz. Muhammed ve Ehlibeyti'nin en büyük savunucusu olmuştu. Bunun sonucunda da İslam şovenizmi ve Arap ırkçılığı yapan Emevi ve Abbasi düşmanı kitlelerin büyük desteğini almıştı.

Anadolu'da da Şah İsmail'e sempati duyan, Ali ve Ehlibeyte sevgi ve bağlılık gösteren önemli bir kitle vardı. Osmanlı İmparatorluğu kurulduktan sonra Osmanlı koyu Sünniliği devlet dini olarak seçip Ehlibeyt yanlılarına düşmanca davranmaya başlayınca İran'a ardı arkası kesilmeyen bir Alevi göçü başladı. Bu durum, Yavuz Sultan Selim'in İran seferine kadar devam etti, ondan sonra ise, gizli gizli sürdü.

Yavuz'un İran seferinden sonraki göçlerden birini o yıllarda Venedik elçisi olan Membre, şöyle anlatıyor:

"Tam o gün (Ağustos 1539) Erzincan'dan Türkmen Ali adında biri sekiz yüz ev ile Şah'a gelmişti. Altı yüz kadar da silahlı adamı bulunuyordu. Şah'ın etrafında "Allah, Allah" diye bağırıyorlardı. Şah da onları teker teker kabule başladı. Her içeri giren onun ayağını öpüyordu. Şah onlara taç veriyor, müridler de hediyelerini sunuyorlardı. Şah onları memleketin üç kısmına dağıttı: Horasan, Şirvan, Aras.

Anadolu'dan yani Adana'dan bir adam geldi. Getirdiği hediyelere karşılık Şah'tan bir mendil almak istemiş. Mendili alan Türk, ellerini havaya kaldırıp Allah'a hamdetti, sonra başını yere koyup "Şah, Şah" dedi. Çok memnun olarak ayrıldı. Bunun ne olduğunu sordum; teberrük (hediye) olduğunu söylediler. Türk'ün babası evde hasta yatarken rüyasında Şah'ı görmüş, iyileşmesi için o mendili elde etmek istemiş. Böyle gizli olarak her sene çok kimse ziyarete gelmektedir."(26)

Yavuz, İran seferi dönüşünde (1518) Bolu kadısı Mevlana Hişam'ın Şah İsmail ile ilişkisi olduğunu haber aldı. Yavuz'un gönderdiği askerler kadıyı Merzifon'da yakalayıp halkın gözü önünde astı. Şah İsmail'in Osmanlı Ordusu içinde de önemli miktarda taraftarı vardı.

Şah İsmail, bu özelliklerinden başka, iyi bir hatip ve şairdi. "Şah Hatayı" mahlası ile şiirler yazan ve bir divanı olan Şah İsmail şiirlerini kolayca anlaşılabilir bir Türkçeyle yazmıştır.(27) Şah İsmail'in Anadolu halkı arasında yüzyıllar boyu süren sevgisi bugün de bitmiş değildir. Osmanlıların halka karşı yaptığı haksızlıkları düzeltmek için Anadolu halkı, sürekli Şah İsmail'den yardım beklemiştir.

Şah İsmail'in "Şah Hatayı" mahlası ile yazdığı bir şiirinin sözleri şöyledir:

Ela gözlü pirim geldi
Duyan gelsin işte meydan
Dört kapıyı kırk makamı
Bilen gelsin işte meydan
Hudey hudey dostlar hudey

Hudey hudey canlar hudey
Ben pirimi hak bilirem
Yoluna kurban oluram
Dün doğdum bugün ölürem
Ölen gelsin işte meydan.
Hudey hudey dostlar hudey
Hudey hudey canlar hudey
Bağ olan yerde bağ olur
Gül olan yerde hav olur
Bu sistemler çok zor olur
Çeken gelsin işte meydan.
Hudey hudey dostlar hudey
Hudey hudey canlar hudey
Şah Hatayi der sırrını
Ortaya koymuş serini
Nesimi gibi derisin
Yüzen gelsin işte meydan
Hudey hudey dostlar hudey
Hudey hudey canlar hudey

Şah Hatayi'nin bu şiiri bugün bile Anadolu Alevilerinin Cem ayinlerinde bağlama eşliğinde sık söylenen ve çok sevilen parçasıdır.

Burada geçen Nesimi, Hallac-ı Mansur'un "Enel Hak" ("Tanrı benim" veya "Tanrı insandadır") düşüncesini savunduğu için çağın egemenlerince derisi canlı canlı yüzülerek öldürülmüş bir Alevi düşünürdür.

Şah Hatayi, burada hem haksızlıklara karşı meydan okuyor, hem de kendine Nesimi'yi örnek alarak Nesimi ve Hallac-ı Mansur düşüncesinin de savunucusu ve devamacısı olduğunu vurgulamak istiyor.

Osmanlının yaptığı haksızlıklara karşı şahların yanında olmak ve onların yönettiği bir ülkede yaşamak Anadolu Alevilerinin siyasal ideallerinin esasını oluşturuyordu.

Yavuz, İran seferi ile Şah İsmail ve Alevilere önemli bir darbe vurmuştu. Ama Alevi-Sünni meselesi hallolmamış, Alevilere karşı bu kez de devlet terörü almış yürümüş, Anadolu'da Omanlıya kaşı Alevi kökenli başkaldırıları artmıştı.

Aslında sorunun temeli salt dinsel değildi. Temelde ekonomik ve sosyal karakterli baskılar yatmakta idi. Anadolu insanı, Osmanlı'nın sömürü ve baskı rejimine karşı, eşitlik ve adalet bahşeden İran şahlarını kurtarıcı olarak görüyordu. Bu insanlar şahları 12. İmam (Mehdi) olarak görüyorlar, bir gün gelip kendilerini kurtaracaklarına inanıyorlardı.

Anadolu insanı bu inançtan aldığı güçle, uğradığı toplumsal haksızlıklara karşı isyan ediyordu. Osmanlının katmerli sömürü ve zulmünü yaşayan Alevi kitleler için ayaklanmadan başka yol yoktu.

İşte Alevi ozan Pir Sultan Abdal halkın şahlara olan özlemini şöyle dile getiriyordu:

Hak'tan inayet olursa
Şah Urum'a gele bir gün
Gazada bu Zülfükar'ı
Kafirlere çala bir gün
Çeke sancağı götüre
Şah İstanbul'a otura
Ferenk'ten yesir getire
Horasan'a sala bir gün
Pir Sultan'ın işi ahtır
İntizarım güzel Şah'dır

Mülkiyesi padişaktır
Mülke sahip ola bir gün
Pir Sultan Abdal, bir başka şiirinde ise bu durumu şöyle dile getiriyor:
Yürüyüş eyledi Urum üstüne
Ali nesli güzel İmam geliyor
İnip temanna eyledüm destine
Ali nesli güzel İmam geliyor.
Doluları adım adım dağıtır
Tavlasında küheylanlar bağlıdır
Aslını sorarsan Şah'ın oğludur
Ali nesli güzel İmam geliyor.

16. Yüzyılda Anadolu'da haksızlığa uğrayan yoksul Alevi halkının eli-dili olarak egemenlere karşı militanca mücadele eden Pir Sultan Abdal, padişahın Sivas'taki uzantısı Hızır Paşa tarafından idam edildi.

Pir Sultan Abdal eşitliği; özgürlüğü ve adaleti savunma konusunda yazdıkları ve yaptıkları ile bugün bile örnek alınması gereken birdüşünür ve eylem adamıdır.(28)

İdam sehпасına giderken bile şöyle söylemiştir: (*)

Alınmış abdestim aldırırlarsa
Kılınmış namazım kıldırırlarsa
Sizde Şah diyen öldürürlerse
Ben de bu yayladan Şah'a giderim.

İşte Şah İsmail ve Anadolu Aleviliği ilişkilerinin temeli kısaca böyle. Kuşkusuz zaman geçtikçe bu ilişki zayıflamış ve yabancılaşmıştır. Şimdi kısaca bu yabancılaşmayı izlemeye çalışalım.

ŞAH TAHMASB DEVRİ (1524-1586)

Şah İsmail, 1524 yılında vefat etti. Öldüğünde 38 yaşında idi. Yavuz Sultan Selim ile yaptığı savaşı kaybedince kendisini içkiye verdiği ve bunun sağlığının bozulması üstüne etkisi olduğu söylenir.

Şah İsmail'in yerine geçen Şah Tahmasb zamanında, Osmanlı-İran arasında Amasya Barış Antlaşması yapıldı (1555). Amasya Antlaşması Tahmasp için önemli bir başarıydı. Bu antlaşma ile İslam aleminin en güçlü devleti olan Osmanlı devleti, Şii Safevi devletini resmen kabul etmiş oluyordu. Buna göre Van Gölü çevresi Osmanlılarda kalıyor, kuzeyde Arpaçay sınır oluyordu.

Tahmasb'ın barışçı, akılcıl ve adaletli bir siyaset güttüğü kabul edilir. İran'da zirai ve iktisadi ticari hayat canlanır, ülke nüfusu artar, halk yönetimi benimser. Kürt düşünür ve tarihçi Şeref Han da Tahmasb yönetimi için, "Adil, akıllı, halka karşı şefkatli bir yönetimdir" der.(29)

Osmanlı'ya karşı Anadolu'da Alevi ayaklanmaları ve İran'a göç, Tahmasb zamanında da devam etti. Ağabeyi Selim ile yaptığı taht savaşını kaybeden Şehzade Beyazıt, 12.000 kişilik taraftarı ile Tahmasb'a sığındı. Beyazıt'ın askerleri arasında Şii mezhebine taraftar askerler de vardı.

Tahmasb, Kanuni'nin tehdidi ve vaadleri karşısında Beyazıt ve oğullarını Osmanlı elçilerine teslim etti. Askerlerden İran'da oymağı olanlar İran'da kaldı. Oymağı olmayan beş bin kişi ise öldürüldü.

AFŞAR VE KAÇAR HANEDANLARI DÖNEMİ (1737-1925)

Şii ulemanın (din adamları) nüfularının artması, hükümdarlara karşı koymaları ve geniş ayrıcalıklar elde etmeleri sonucunda Safevi Hanedanı gerileme dönemine girdi. Nihayet Nadir Şah, 26 Şubat 1737 tarihinde Safevi Hanedanını devirerek saltanatı ele geçirdi.

Nadir Şah, Afşar aşiretinden bir Türk kumandanı ve Sünni inançta biriydi. Bu yüzden saltanatı ele geçirir geçirmez İran'da Sünniliği yeniden kurdu.

Bu duruma halk ve Şii ulema şiddetle karşı çıktı.

Nadir Şah'ın bu faaliyetleri uzun ömürlü olmadı ve bir süre sonra öldürüldü (1747). Nadir Şah'ın katledilişinden sonra kargaşalık başgösterdi. Bu durumdan faydalanan Kaçar aşiretinden Ağa Muhammed Han 1779 yılında Esterabad'da şahlığını ilan etti.

Kaçar hanedanı döneminde Şiilik kendi seyrinde, devlet desteği olmaksızın gelişmiş, bu durum uzun yıllar devam etmiştir. İran'daki 1905-1906 Anayasa hareketi sırasında Şii ulema önemli rol üstlenmiştir.

Bu Anayasa'da, Şah'ın mutlak hakimiyeti sınırlandırılıyor, oluşturulan beş kişilik bir dini heyet çıkan kanunların şeriata uygun olup olmadığı hakkında karar veriyordu. Ama bu heyet meselesini şahlar tam anlamıyla işletmemişlerdir.

PEHLEVİLER DÖNEMİ (1925-1979)

Sonuncu Kaçar sultanı Ahmet Şah, 1925'te meclis aleyhinde karar alınca huzursuzluklar başladı ve Ahmet Şah ülkeyi terk etmek zorunda kaldı. O sırada harbiye nazırı olan Rıza Han Pehlevi hükümdar oldu. 25 Nisan 1926'da taç giyen Rıza Han, Şii inancında olmasına rağmen din adamlarının devlet yönetiminde etkili olmalarına karşıydı. 16 Eylül 1941'de tahtından uzaklaştırılınca yerine oğlu Muhammed Rıza Şah Pehlevi geçti.

Rıza Şah, İran'da geniş reformlar yaptı, din adamlarının rolünü azaltmaya çalıştı. Oğlu Şehin Şah Muhammed Rıza da babasının izinden gitti. "Ak Devrim" denilen reformları yaptı, ama bir yandan da her türlü muhalefeti devlet terörü ile bastırdı, en küçük demokratik hareketi bile kanla cezalandırdı.

Şah'ın "Ak Devrim" dediği şeylere İran'daki dini ulema sert tepki gösterdi. Şii ulema, meseleyi kendi nüfuzlarının kırılması ve dinden uzaklaşma olarak görüyordu.

Şah toprak reformu ile, din adamlarının kontrolü altında bulunan vakıf arazilerine el koymayı amaçlamış, bunda da kısmen başarılı olmuştu.

İran'da, ulema denen din adamları, Safevi devrinden beri halkın her türlü eğitim-öğretim ihtiyacını karşılardı. Bunun bedeli olarak devletten maaş almazlar, kendilerine ayrılmış geniş vakıflardan elde edilen gelirler, "humus" adı verilen vergiler, nikah ve diğer dini hizmetler karşılığı alınan paralarla geçinirlerdi.

Şah bu geliri devlet hazinesine aktararak İmamiye mezhebini camiye hapsetmek veya etkisini sınırlamak istiyordu. Din adamları bu nedenlerle 1960'tan itibaren Şah'a karşı cihat açmışlardı.

HUMEYİNİ DÖNEMİ (1979-1989)

Humeyni, 1960 devrimini yabancılar için yapılmış, İran halkına karşı ve tarım düşmanı bir devrim olarak niteledikten sonra, Şah'ı 1906 Anayasasına uymaya çağırdı. Şah bu çağrıya uymayınca ona verdiği sert muhtırada şöyle diyordu:

"Ey genç Şah, babandan ibret al ve kork o günden ki, küfrünü isbatlayan bir fetva ile seni halkın elleriyle kulaklarından tutup layık olduğun yere fırlatırım..."(30)

Bu muhtıraya çok sinirlenen Şah, Ruhullah el-Musevi el-Humeyni'yi 5 Haziran 1963'te hapse attırdı. Askeri Mahkemede İmam Humeyni hakkında idam kararı verildi.

Bu durum üzerine Ayetullah Şeriatmedari, 400 müctehit ile Tahran'da müctehitlerin ortak fetvasını Şah'a sundu. Bu fetvada, 1906 Anayasasında Şah'ın veya herhangi bir mahkemenin müctehit olan birine yargılama yetkisinin kesinlikle bulunmadığı hatırlatılıyor, Humeyni'nin ise, yargılanamayacağı için serbest bırakılması isteniyordu.

Bu direniş üzerine Humeyni serbest bırakıldı. Ayetullah unvanına bir de İmam sıfatı eklendi. Humeyni'yi sürgün günlerinde destekleyen ve bu muhalefeti başarı ile yürüten kişi Azeri asıllı Ayetullah Şeriatmedari'ydi.

İmam Humeyni ise, imam ve müctehidlerin tam desteğini alarak en üst düzeydeki Ayetullah ve İran'ın güçlü din adamı olmuştu. Bugün İran'da ona, "Gaib Oniki İmam'ın Halifesi" gözü ile bakılmaktadır. Gücü, Caferi mezhebinin (İsna aşeriyye) imama olan inancından ileri gelmektedir.

İmam Humeyni, Hz. Muhammed'den beri devam eden manevi önderlik halkasının en sonuncusu olarak kabul edilir. Ona; "Ayetullah'l-Uzma İmam Humeyni" ünvanı ile bakılır. İmam Humeyni hareketi, ABD işbirlikçisi ve Ortadoğu'da emperyalizme karakolluk görevi yapan Pehlevi Şahlığı'nın baskı, zulüm ve sömürüsüne karşı haklı bir başkaldırı olarak başladı, geniş kitlelerin de coşkun desteğini aldı. İran halkının güçlü kolları birleşince Şah Pehlevi soluğu uşağı olduğu Amerika'ya kaçmakta buldu.

İmam Humeyni hareketi, Ortadoğu'daki işbirlikçi İslam yöneticileri için korkulu bir rüya oldu. Başta İslam ülkelerindeki bazı yöneticiler olmak üzere birçok güç, İran halkının yozlaşan İslam yönetimlerine ve emperyalizme karşı onurlu başkaldırısını bastırmak için ellerinden geleni yaptılar.

İmam Humeyni hareketi, İslam ülkeler içindeki Şii-Sünni çatışmasının da yaşanan bir örneğidir. İran İslam Cumhuriyeti Anayasası'nın genel ilkeler kısmının 12. ve 13.

maddelerinde mezhepler ile ilgili olarak şunlar yazılıdır:

"İran'ın resmi dini İslam ve Cafer-i İsna-aşeri mezhebidir (Oniki İmam Mezhebi) ve bu madde sonsuza değin değiştirilemez ve diğer İslam mezhepleri Hanifi olsun, Şafi'i, Malik'i, Hanbeli ve Zeydi olsun tam saygınlığı haizdirler ve bu mezheplerin mensupları kendi fıkıhlarına (hukuklarına) göre dini merasim icrasında serbesttirler ve dini eğitim ve öğretimleri ile Ahval-i şahsiyye (evlenme, talak, irs ve vasiyyet) ve mahkemelerde buna ilişkin davalarda resmen tanınmışlardır. Ve bu mezheplerden herhangi birinin çoğunlukta olduğu yörelerde, şuralar'ın yetki sınırları içindeki mahalli (yerel) mukarrerat (düzenlemeler), diğer mezhep mensuplarının haklarına riayet edilmek kaydı ile, o mezhebe uygun olacaktır"(Madde 12).

"Yalnız Zerdüştî, musevi, Hıristiyan İranlılar, kanundairesinde dini merasimlerini icrada serbest olan azınlıklardır ve Ahval-i şahsiyye'de ve dini öğretimlerinde kendi yollarınca davranırlar"(Madde 13)(31)

Görüldüğü gibi İran İslam Cumhuriyeti Anayasası, İslam tarihinde Hz. Ali'nin hilafet meselesinde ortaya çıkan bölünme olayına dayanan bölünmeyi yaşıyor. Ehlbeyte inanç dinin esasını oluşturuyor.

Humeyni'den önceki Pehlevi dönemi de Şiiliğe dayanıyordu. Ama şahlar tamamen yozlaşmış ve ABD işbirlikçisi, işkenceci, sömürücü bir diktatrlük kurmuşlardı.

Ne var ki Humeyni rejimi de sonunda diktatörlüğe yöneldi. Pehlevi şahları diktatörlüğüne karşı savaşıp iktidarı alan Humeyni, kendi dışındaki ittifakları daha baştan karşısına aldığından, kendi gibi düşünmeyenlere karşı şah diktatörlüğünü bile aratır duruma gledi. Şahların, muhaliflerin ekarşı uyguladığı diktatörlüğü Humeyni hareketi kalınan yerden sürdürmektedir.

İzmir İlahiyat Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Ethem Nuri Fığlalı, Humeyni yönetimi için şöyle yazıyor:

"Öyle görünüyor ki, Rıza Şah Pehlevi'nin dillere destan zulmü, adaletsizliği ve şovenist idaresi, yerini, bu defa mollaların İslam adın ayapıldığı söylenen, ama İslam'ın insaf, merhamet, adalet ve emsalsiz müsamahasıyla hiç mi hiç bağdaşmayan dehşet saçıcı baskı rejimine bırakmıştır."(32)

Türkiye'de bir kısım Sünni din adamı ve Üniversite çevresindeki akademisyenler yukarıdaki alıntıda görüldüğü gibi Humeyni hareketini olumsuz değerlendiriyor. Fakat Humeyni hareketini destekleyen önemli bir Sünni çoğunluğun olduğu da gerçektir.

Türkiye'deki aşırı mezhepçi ve aşırı dinci bir kesim Humeyni hareketini destekliyor.

1980'den sonra dinci kesimin gelişmesi, örgütlenmesi hayli ilerleme kaydetmiştir. bu gelişmedeki canlılık iki temele dayanıyor. İçte, 12 Eylül rejimi dışta Humeyni hareketi.

Humeyni'nin başbakanı Haziran 1987'deki Türkiye ziyaretinde Türkiye Cumhuriyeti'nin

kurucusu M. Kemal'in mezarını (Anıtkabir) ziyaret etmek istememesine zamanın Başbakanı

T. Özal şemsiye açarken, Çankaya'dan da bir ses çıkmamıştır.

Türkiye’de Sünni dindar bir kesim üzerinde Humeyni hareketinin önemli etkileri olan Necmettin Erbakan, Humeyni hareketine tam destek vermiştir.

İşin ilginç yanı, Türkiye’de Alevilere düşman olan ve bu düşmanlığı canlı tutmak için her fırsatı değerlendirenler, İran’da Şii Humeyni hareketini canla başla destekliyorlar. Humeyni hareketini destekleyen dindar kesim hala Türkiye’deki Aleviler için “katli vaciptir” diyecek kadar fanatik düşünüyorlar.

Şah İsmail’den, Pehlevilere ve Humeyni’ye gelinceye kadar Anadolu Alevileri İran’dan çok uzaklaştılar, çok yabancılaştılar. Bugün ise, artık Şii Humeyni hareketini Anadolu’da bir tek Alevi desteklememekte, hatta ona “irtica” olayı olarak kuşku ve korku ile bakmaktadırlar. O halde bu farklılaşma nereden geldi?

Şah İsmail zamanındaki Şiiliğin Anadolu Aleviliği ile organik bağları vardı. İkisi de ortak gıdasını tekkelerden alıyordu. Tekkelerde ise sufi, tasavvufi eğitim esastı. Şiilik resmi devlet dini olunca iktidar din ioldu. Camileri kendine merkezi üs yaptı. İktidar olmasının sonucu olarak tutuculaştı. Çünkü iktidar nimetlerinden fazlasıyla yararlanıyordu.

İran Şiiliği 1500’lü yıllarda Şah İsmail döneminden 2000 yıllarına, Humeyni’li yıllara gelinceye kadar çok değişti, Anadolu Aleviliğinden çok uzaklaştı; bu iki eğilim artık birbirini tanıyamaz haldedir.

Bugün Anadolu Aleviliği ile İran Şiiliğinin, Hz. Ali ve Ehlibeytine olan saygı ve sevgi dışında ortak bir yanları kalmamıştır. Bu yan bile İran Şiiliği’nde eski hoşgörölü, sevecen, öğelerden çok uzaklaşmıştır.

Anadolu Aleviliği ise, o zamandan beri muhalefet akımı olarak varlığını tüm zor şartlara rağmen sürdürmüştür.

Anadolu Aleviliği, İran Şiiliği’nin tersine varlığını Cami dışında devam ettirmiştir. Camiye girmemiştir. İran Şiiliği, artık günümüzde temsil etse etse Ortodoks bir Ehlibeyt inancını temsil etmektedir. Yani, Şah İsmail Şiiliği ile kıyaslandığında, Humeyni Şiiliği tutucu Şiiliktir. Anadolu Aleviliği ise özgür gelişimini sürdürerek bugünkü hümanist, demokrat, devrimci, eşitlikçi, özgürlükçü yapısına ulaşmıştır. Geleneksel olarak, toplumsal haksızlıklara karşı bir başkaldırı akımı olma özelliğini sürdürmektedir.

İşte bu yabancılaşmadan dolayıdır ki, Şah İsmail dönemini öven, uğrunda idam sehpalarını göze alan Alevi ozanları, önderleri, dedelei İmam Humeyni rejimin etipki bir Emevi iktidar gibi bakmaktadır. Bu bakış daha fazlasıyla Pehlevi şahları içinde de geçerliydi.

Anadolu Alevilerinin Cem ayinlerini bugün de, Şah İsmail’in, Pir Sultan Abdal’ın, Nesimi’nin, Fuzulî’nin, Hz. Ali, 12 İmam ve şahlara ait söyledikleri deyişler süslüyor. Ama Humeyni’ye karşı en küçük bir sempati yoktur.

Birçok Alevi anne baba her şeyi göz ealarak çocuklarının ismini bugün bile, Şah, Şah İsmail, Şahverdi, Şah Hatayi, Şah Hanım, Şah Hüseyin, Şah Ali, Şah’ı Merdan koyarak Hz. Ali ve şahlara ilişkin sevgi ve saygısını sürdürüyor. Ama bu insanların hepsi Humeyni’ye uzak duruyor.

Alevilerde Cami olayı çok önemlidir. Anadolu Alevilerinin karşı karşıya kaldığı tehlikelerin çoğu Cami kaynaklıdır. Cami, tutuculuğun, gericiliğin, Alevi düşmanlığının merkezi olarak kabul edilmiştir. Bu yüzden Cami’den gelişen ve Cami’den çıkan bir Şiilik de Aleviler için Sünniliğe yakın bir şey olarak görülür.

İşte bu nedenlerden dolayı, Anadolu Aleviliği, Şii Humeyni rejimine soğuk bakıyor. Kuşku ve korku dolu bakışlarla bakıyor.

Buraya kadar Anadolu’da adına “Alevilik” dediğim olayın; tarihi bağlantıları içinde Anadolu öncesini vermeye çalıştım. Tabii verebildiğim kadarı ile.

Bundan sonra, İslamiyet içindeki bu bölünmenin Anadolu yarımadasına gelmesi ve Anadolulaşması serüvenini tarihsel-toplumsal ilişkiler içinde vermeye çalışacağım.

Alevilik ve Anadolu

Anadolu, hangi ulustan, hangi ırktan, hangi inançtan olursa olsun bütün insanlara, bütün ermişlere, bütün dervilere, bütün uluslara kapılarını açmış, onlara derin sevgi, saygı göstermiş insanların yurduudur. Anadolu, bilinen en eski çağlardan bugüne uzanan bir uygarlıklar zinciridir. Bir kültür mozağıdır.

Tarihçilerin ve arkeologların verdikleri bilgilere göre, Anadolu'nun 10.000 yıllık bir tarihi var. Anadolu uygarlıkları, bir yaratmalar bütünü, emekler toplamıdır.(33) Anadolu'nun tarihi, Anadolu insanının tarihidir. Anadolu insanı ile

Anadolu tarihi bir bütündür. Biri olmadan diğeri düşünülemez. biri anlaşılmadan, öteki anlaşılamaz, açıklanamaz. Bu bütünlük, bilinen en eski geçmişten günümüze kadar sürüp gitmektedir. Anadolu insanı, başkalarından aldığı kendi özelliklerini de katmış, yoğurmuş yeni bir öz ve biçim vermiştir. Çok tanrılı, tek tanrılı bütün dinler Anadolu'da buluşmuş, karışmış, kaynaşmış yeni bir inanç, yeni bir düşünce olarak tarih sahnesine çıkmıştır.

En son tek tanrılı din olan İslamlık bile burada, doğduğu ülkedeki gibi algılanmamış, Anadolu toprağına ekilince farklılaşmış, yeni bir içerik kazanmıştır. Anadolu Müslümanlığı, kendine has özellikler taşıyan bir içerikle ortaya çıkmıştır. Anadolu medeniyetlerine şöyle bir göz atarsak şu başlıklara rastlıyoruz:Hitit Öncesi, Hititler (Etiler), Huriler Frigyalılar, Lidyalılar,

Likyalılar, Karyalılar, Urartular, Anzaranlar, Suriler, Sümer, Akad, Babil, Asur ile Helenistik Çağ, Romalılar, Bizanslılar, Selçuklular, Osmanlılar ve Türkler... Anadolu'da Doğı ve Batı inançları çağlar boyu birbirine o kadar çok karışmış ve kaynaşmıştır ki hangi inancın kaynak olduğu, hangisinin kaynaktan çıktığı kesin olarak söylenemez. Örneğın, Aleviliğın en önemli ilkesi olan, "Eline, Beline, Diline..." sahip olma inancı, Budha dininde de, Maniheizm'de de görölmektedir.

Gene Tasavvuftaki ölümsüzlük, Hint düşüncesi Nirvana'nın varlığında ölümsüzlük olarak yaşıyor. Alevilerdeki Cem ayininin kaynağı bakın nerelerde görüyoruz: Dionysos, Eski Anadolu'da, Cem ise, İran'da şarabın bulucusudur.

Eski Yunan'da Şarap Tanrısı Dionysos'un törenlerinde ayinlerde şarap içilir. Alevi Cem'lerinde de tören sırasında şarap içilir. Halbuki Müslümanlıkta içki yasaktır. Hristiyanlıktaki "Baba Allah, Oğul Allah, Ruh Allah" ya da Allah, Rahman, Rahim biçimindeki üçleme inancı Anadolu'da Alevilikte; Allah, Muhammed, Ali üçlemesi olarak görölmektedir. Eski Yunan'daki rakamlara verilen kutsal anlam (üçler, beşler, yediler, kırklar v.s.) Alevilikte de aynen görölüyor.

Güneş, çok tanrılı dinlerde özellikle Zerdüş dininde çok anlamlıdır. Aynı inanç, Şamanizmde de var. Anadolu Alevileri de güneş doğunca oturup dua ederler. 1937'de Meksika büyükelçimiz olan Tahsin Mayatepek, Meksika yerlileri üstüne yaptığı incelemelerle ilgili olarak M. Kemal'e gönderdiği raporda Maya ve İnka medeniyetlerinde görölen birçok ögenin aynen İslam dininde de göröldüğünü belirtmektedir. Üstelik, İnka ve Maya medeniyetlerine ait Güneş kültü, İslamiyetin doğuşundan 10.500 yıl önceye dayanmaktadır.

Mayatepek, raporunda, secdeyi, namazı, ezanı, orucu, ölülerin yıkanmasını, sünneti, yağmur duasını, Kabe'yi ziyaretini, Mevlevi ayinlerini anımsatan ayinlerin Maya ve İnka medeniyetlerinde İslamiyetten çok önce varolduğunu belgelerle kanıtlıyor.(34)

Gene Anadolu'da görülen, Güneş'in, Ay'ın dağların, yüksek tepelerin, suyun, ateşin, eşğin kutsal sayılması Şamanizmden gelmiştir. Şamanlığa giriş töreninde de, aynen Alevilikteki ikrar ayininde olduğu gibi kurbanlar kesilir, içki içilip, sazlar çalınır, dans (semah) edilir. Zaten, Anadolu deyiimi de Bizans kökenlidir.

Anadolu'ya Türkiye adını ilk kez Haçlılar verir. Eskiden kentlerdeki Türk ileri gelenleri kendilerine Rumi derlermiş.(35)

Türkler, Müslümanlığı Emeviler döneminde kabul eder. Emeviler Türklere görülmemiş derecede zulüm yaparlar. Müslümanlığı kabul etmeyen yüzlerce Türkü ağaçlara asarlar. Türkçe konuşanların dillerini keserler, Türk illerini yağma ederler. Araplar, Türk illerine halifenin bahçesi adını verirler.(36)

Anadolu tarihçileri, Türklerin, XI. yüzyıldan itibaren Anadolu'ya göçler yolu ile geldiklerini yazarlar. Türkler bu sırada gerek kültür, gerek dinsel açıdan heterojen bir toplumdur. Batını eğilimlerin güçlü olduğu, tasavvufa açık bir yapıları vardır.

Bu göçler sırasında, çeşitli tarikatlere bağlı çeşitli milliyetlere mensup şeyhler ve dervişler de akın akın Anadolu'ya gelirler, yerleşirler ve tekkelerini açarlar. Arkasından da inançlarını yaymaya başlarlar. İşte, Hacı Bektaş-ı Veli'den önce Anadolu'da görülen Alevi potansiyel; bu şeyhlerin, dervişlerin çabası ile meydana gelmiş olabilir.

Çünkü, Hacı Bektaş-ı Veli'den önce Selçuklu yönetiminin haksızlıklarına karşı ardı arkası kesilmeyen başkaldırıları olmuştur. Bir Babai İsyanı yaşanmıştır. Hacı Bektaş-ı Veli, Anadolu'ya bu olaylardan sonra gelmiştir. Tarih olarak da tahminen Babai İsyanı sonrası, yani 1240 yıllarında. HACI BEKTAŞ-I VELİ VE ANADOLU Anadolu Aleviliğini anlamak için, Hacı Bektaş-ı Veli'yi tanımak gerekir.

Çünkü, Anadolu Aleviliği ve Bektaşiliği ile Hacı Bektaş-ı Veli adı, eş anlamlıdır. Biri bilinmeden diğeri bilinemez. Anadolu'da halk arasında, Bektaş-ı Veli'nin hayatı ile ilgili sayısız rivayet vardır. Bu nedenle Hacı Bektaş-ı Veli'nin hayatı ile ilgili bilgilerin esasını masalımsı, mitolojik bilgiler oluşturur. Yani, Hacı Bektaş-ı Veli'nin gerçek hayatı yanında, bir de mitolojik hayatı vardır.

Mitolojik hayatında, masal unsuru hakimdir. Kahramanımızın bir bağırması ile yüzlerce kişi ölebilir, yok olabilir. Erenler, denize halısını veya postunu serer üstüne oturur, karşıya geçer. Sırası gelince şahin olur, güvercin olur uçar.

Gerekirse silkinir, insan olur. bir anda birçok yerde olabilir. Sabah namazını Kabe'de kılar, öğle namazında evine döner. Ateşte, kaynar suda yanmaz. Taşa basar, taşa ayak izleri çıkar. Taşı isterse un gibi ezer, dağı saman çöpü gibi nefesiyle uçar.

Taşlar, kerametine tanıklık eder. Hayvanlar keremi ile dile gelir, kayalar yürür. Yırtıcı hayvanlar onun bakışıyla ya yok olur ya da taş kesilir. İradesi tabiat kanunlarının üstündedir. dileyip de gerçekleştiremediği şey yoktur. Zaman içinde zaman, mekan içinde mekan yaratır.

Onun için yok yoktur; doğuşu bile bir kerametın sonucudur. Ölüm ise onun için uyumak anlamına gelir.(37)

Velayetname, Hacı Bektaş-ı Veli'yi işte böyle tanıtıyor. Her masalda halkın yorumu vardır. Dileği, düşüncesi, anlayışı, anlatışı ve masalın dayandığı bir gerçek payı vardır. Bu yüzden bazen gerçek masallaşır ve dile gelir. Bu özellik, bütün dinlerde ortak paydayı oluşturur. Hristiyan aziz de ejderha öldürür, Müslüman aziz de, Budist aziz de...

Hristiyan aziz de şu veya bu hayvanın donuna girer, Müslüman aziz de, Budist azizi de... Hepsi denizi geçer, havada uçar v.s. Bu olağanüstü olaylar dinden ya da mezhepten değil, çok tanrılı dinler dönemindeki düşünceden kaynaklanır.

Bunlar, refah ve huzur dileğidir. Erişilmeze erişmeyi isteme duygusudur. Bu özellikler hangi ulus ve dinde olursa olsun ortak özlemlerdir. Geçmişte ortak şeyler yaşanmıştır. Aynı inanç ve aynı özelemler paylaşılmıştır. Bu durum, şu ya da bu oranda bugüne de yansımıştır. Hacı Bektaş-ı Veli'nin Anadolu'ya gelişi, Anadolu Selçuklu devletinin son yıllarına rastlıyor. Hacı Bektaş-ı Veli'yi Anadolu'ya büyük Türk tasavvufçusu Hacı Ahmet Yasevi'nin halifelerinden Lokman Parande'nin gönderdiği rivayet edilir.

Lokman Parende aynı zamanda Hacı Bektaş-ı Veli'ye, babası İbrahim Al Sani (Seyyid muhammet) tarafından Hoca olarak tutulmuştur. Lokman Parende öğrencisini Yasevilik tekkelerinde uygun örf ve ananeye göre yetiştirmişti. İslamiyetin Türkler arasında yayılmasından sonra, Yasevilik Türkler arasında gelişen ve büyük taraflar toplayan ilk Müslüman Türk tarikatı oldu. Yasevilik, Türkistan, Anadolu ve Rumeli'nde bulunan Türk ve Kürt tarikatlarına tasavvuf anlayışını soktu.

Hacı Bektaş-ı Veli'nin Anadolu'ya gelişinden önce Baba İshak önderliğinde Anadolu Selçuklu devletine karşı büyük bir başkaldırı olmuş, Alaaddin Keykubat ayaklanmayı ancak paralı Fransız askerlerinin yardımıyla ve çok kanlı bir biçimde bastırmıştı. Bu sırada, bir başka tasavvuf piri, Ahi Evren Veli de Kırşehir'de yaşıyordu.

Bütün Anadolu işçi ve esnafı onun buyruğundaydı. Ahilik ve Babailik temelde birbirine yakın düşünce akımlarıdır. Hacı Bektaş-ı Veli Kırşehir'e yerleşmeden önce Horasan ve Erdebil'de tekke eğitimi almış, bunun dışında Ortadoğu'yu hayli gezmiş, incelemiştir.

Bazı kaynaklar Mekke ve Medine'ye gittiğini de yazar. Bektaş-ı Veli, İran Batınilerini, Arabistan'daki İsmailileri, Horasan'da Yaseviliği, Mezopotamya'yı Selçuklu Sultanındaki Acem etkisini, Karamanlılardaki Türklük fikrini, Ahi ve Babai inançlarını da yakından tanımıştı. Hacı Bektaş-ı Veli'nin Anadolu'ya geldiği yıllarda Anadolu çok karışıkta. Anadolu Selçuklu Devleti, halka yabancılaşmıştı.

Acem ve Arap etkisindeki Türklere insan muamelesi bile yapılmıyordu. İktidar ve din kavgalarının alıp yürüdüğü Anadolu'da halk Selçuklu yönetiminden çok hoşnutsuzdu. Zaten Babai İsyanı da bu yüzden çıkmıştı. İsyanın önderi İshak, Selçuklu ordusunu bir kaç kez yendikten sonra, Fransız paralı askerlerin yardımı ile ele geçirilmiş, asılmış ve isyan da böylece bastırılmıştı (1240).

Hacı Bektaş-ı Veli, Anadolu'da uzun süre gezdikten sonra, Kırşehir civarındaki, Sulucakaracahöyük'e (bugünkü Hacıbektaş Kasabası) yerleşti. Orada tekkesini kurdu ve inançlarını yaymaya başladı. Hacı Bektaş-ı Veli'nin evlenip evlenmediğine ilişkin farklı

görüşler vardır. Bu konuda bir görüş; Bektaş-ı Veli'nin, İdris Hoca'nın eşi Kadıncık Ana'dan doğma kızı Fatma Nuriye Hatun "Kutlu Melek" ile evlendiği ve çocuğu olmadığıdır. Başka bir görüşe göre ise, Bektaş-ı Veli hiç evlenmemiştir. Kadıncık Ana'nın Bektaş-ı Veli'den hamile kalması söz konusu değildir.

Rivayete göre, "Kadıncık Ana, Bektaş-ı Veli'nin burnundan akan kanı, ziyan olmasın günah olur, diye içer ve hamile kalır." Bektaş-ı Veli, Kadıncık Ana'ya "Yurdun bekçisi, senden gelecek ve senden olacaktır" diye söylediği de bilinen rivayetler arasındadır. Ayrıca, Kadıncık Ana'nın İdris Hoca'dan hamile kalarak üç erkek çocuk doğurduğu ve sadece bunlardan , Timur Taş'ın yaşadığı söylenir.

Buna SEYİTALİSULTAN veya HIZIRLALA da denilmiştir. İşte PİREVİNEbu çocuk halife olur. İddiaya göre, Hacı Bektaş Çelebilerinin soyu; Hızır Lala'dan gelir. Hacı Bektaş-ı Veli'nin çocuğu olmamıştır. Çocuksuz vefat etmiştir (1270-71). Kadıncık Ana, Bektaş-ı Veli'nin eşi değil nefes evladıdır. Seyit Ali Timur Taş bel oğlu değil, Bektaş-ı Veli'nin yol oğludur. Seyit Ali Sultan daha sonra, Dimetoka'da bir Bektaşî dergahı kurar.

Seyit Ali Sultan'ın (mezarı Hacıbektaş'tadır) oğlu RESULBALISULTAN'dır. Resul Bali Sultan'ın, Hüdada ve Mürsel Bali Sultan adlarında iki oğlu olur. Kendi mezarı Dimetoka'dadır. Soyu bu iki koldan yürüyen Hacı Bektaş-ı Veli'nin dergahını ve külliyesini 2. Osmanlı Sultanı Orhan Gazi Bey, türbesini de 2. Murat yaptırmıştır. Sonradan bu türbeyi 2. Beyazıt tamir ettirmiştir.(38)

Hacı Bektaş-ı Veli'nin sağlığında "Bektaşilik" denilen bir tarikat yoktu. Alevilik ya da Bektaşilik dediğimiz inanç sistemi veya tarikatı o öldükten çok sonra ortaya çıkmıştır.

Bu düşüncüyü ve eylemi, Hacı Bektaş-ı Veli'den 200 yıl kadar sonra posta oturan Balım Sultan sistemleştirmiştir. Bektaşilikte hiç evlenmemeyi (mücerret babalığı) ve kendini tamamen dine verme geleneğini Balım Sultan ortaya koymuştur. Hacı Bektaş "Babaları" bu görüşü savunurken, "Çelebiler" kolu da evlenmeyi savunmuştur.

Balım Sultan'dan sonra Hacı Bektaş'ta iki post vardır: A) Babalar, B)Çelebiler. Hacı Bektaş-ı Veli 1270-71 yıllarında vefat ettikten sonra, Babalık postuna sırasıyla Hızır Lala, Resul Bali, Yusuf Bali, Mürsel Bali Sultan, Cemali Sultan, Açık Hacım Sultan, Sarı İsmail Sultan oturmuştur.

Bunlardan sonra Balım Sultan gelir. Bu postnişinlerin Hacı Bektaş-ı Veli'nin yol oğlu, Timur Taş'tan soy takip ettiği söylenir. Timur Taş'a Hızır Lala da denir. Bektaşılığı sistemleştirip geliştiren Balım Sultan'ın annesi bir Rum kızıdır. Olay şöyle gelişmiştir. Fatih Sultan Mehmet, Sırbistan'ın fethi sırasında esirler arasında bir Sırp prensi ile bir de prensesi getirir. Bunlar kardeşirler.

Fatih bu iki genci, yetiştirilmek üzere Dimetoka'da bulunan Bektaşî tekkesine gönderir. Bu prens ve prenses Bektaşî terbiyesine göre yetişir ve Bektaşî olurlar. Bektaşîlerden Sersem Ali Baba bu sırp prensesi ile evlenir ve Balım Sultan dünyaya gelir.

Bir iddiaya göre, Sultan Beyazıt anadolu Alevilerini Şiilikten korumak için Balım Sultan'ı Hacı Bektaş-ı Veli dergahına gönderir. Bugün, Balım Sultan Türbesi Hacı Bektaş'ta Bektaş-ı Veli'nin türbesi ile birlikte ziyarete açıktır. Mücerret babaların kulağının kesilip küpe takıldığı

eşikte niyaz edilir. Bu mücerretlik küpesinin anlamı evlenmemektir. Dini ve felsefi anlamı ise; “Terki dünya, Terki urba, Terki terek” biçiminde özetlenir.

Bu, dünya nimetlerinden uzaklaşıp kendilerini Hakka veren dervişliğin yaşam felsefesidir. Alevilikte Hacı Bektaş-ı Veli’nin soy seceresi meselesi de önemlidir. Birçok Alevi, Hacı Bektaş-ı Veli’nin seceresini Hz. Ali’ye kadar götürürler, bu iki din ulusunun aynı soydan geldiğine inanırlar. Ancak, Bektaş-ı Veli’nin soy kütüğünün Hz. Ali’ye dayandırılması mantıken mümkün görülüyor.

Hacı Bektaş’ın soy kütüğü şöyle tespit ediliyor: Hacı Bektaş-ı Veli, Seyyid Muhammed İbrahim Al-Sani, Seyyid Musa-ı Sanı, İbrahim Mükerrrem Al Mücab İmam Musa-ı Kazım, İmam Cafer al-Sadık, İmam Muhammed-al Bakır, İmam Zeynel-al Abidin, Ali-İmam Hüseyin-al Şahid, İmam Emir-al Mu’minin Ali. Görüldüğü gibi, Hz. Ali ile, Bektaş-ı Veli arasında sekiz kişi var.

Ali, Hicret’in 40. yılı ramazanının 19. günü vurulur, 21. gecesi vefat eder (61); Hasan 670’te zehirlenerek öldürülür; HZ. Hüseyin, 680’de Kerbela’da şehit edilir; oğlu Zeynel Abidin Ali, 712’de, onun oğlu Muhammed Bakır, 732’de, Cafer-i Sadık, 705’te, Musa-ı Kazım, 799’a vefat etmiştir.

Hacı Bektaş-ı Veli, hem Vilayet-Name’ye, hem Ariflerin Menkıbeleri’ne hem de Aşık Paşa tarihine göre 1270-1271’de ölmüştür. Bu tarih ile, İmam Musa-ı Kazım’ın ölümü arasında 500 yılı aşkın bir zaman var. Bu kadar yıl içinde, Hacı Bektaş ile Musa-ı Kazım arasında üç kişi görülüyor. Bu hiç mümkün değildir.(39)

Bu bakımdan, Hacı Bektaş-ı Veli’nin soy kütüğünün Hz. Ali’ye ulaştırılması, mantıken mümkün değildir. Elde somut deliller yoktur. Olay zamanın geleneğine uygun bir düşünce tarzı ile, Hacı Bektaş-ı Veli’yi sevip kutsal sayanlarca ona SEYİTLİK verilmek istenmesine dayanmaktadır.*

Hacı Bektaş’ı Veli’nin; 1273 yılında vefat eden Mevlana Celaleddin-Rumi ile çağdaş olduğunu Eflaki, Ariflerin Menkıbeleri adlı eserinde belirtir. Menakıb-al-Arif’de de Hacı Bektaş, Mevlana’nın çağdaşıdır. Ona İshak adlı dervişi yollayan da gene Mevlana’dır.(40)

Yani, Bektaş-ı Veli’nin bu yıllarda yaşadığı kesindir. Soy kütüğünde hayal unsuru ağır basmaktadır. Aynı eserde, Nurettin Hoca, Hacı Bektaş’ın şariat buyruklarına uymadığını Mevlana’ya anlatır. Aşık Paşa Tarihi adlı eserde de, Aşık Paşazade, Hacı Bektaş’ın Osmanlılar ile görüşmediğini, Selçuklu devrinde yaşadığını belirtir ve onun Babailerden olduğunu açıklar.(41)

Eserde ayrıca, Hacı Bektaş’ın Selçuk İmparatorluğu aleyhine bir isyan tertiplendiği için 1240 yılında idam edilen Baba İshak’ın (kendisine inananların dilinde “Baba Resul Allah”) en ileri gelen halifesi olduğu yer alır. Ayrıca, Hacı Bektaş-ı Veli’nin kardeşi Menteş’in Babai İsyanı’nda öldüğü bilinen olaylardandır.

Halbuki Hacı Bektaş-ı Veli Anadolu’ya bir Yasevi dervişi olarak gelmişti. Piri ise, Hacı Ahmet Yasevi’dir. Ahmet Yasevi, Doğu Türkistan’ın Seyran kasabasında doğmuştur. Babası Şeyh İbrahim, annesi ise Ayşe Hatun’dur. Babası sonradan Yesi kasabasına yerleşir. Yesi, Oğuz Han’ın hükümet merkezidir. Bugün buraya Türkistan denir. Şeyh Ahmet, bu kasaba

dolayısıyla “YESEVİ” ismini almıştır. Ahmet ilk tahsilini YESİ’de yapar. Sonra Buhara’ya gider.

O sırada Buhara, ilk Müslüman Türk Devleti olan Karahanlıların elindedir. Ahmet Yasevi mutasavvıflardan, Şeyh Yusuf Hemedani’den ders alır. onun halifeliğini kazandıktan sonra, tüccar olarak Yesi şehrine gelir. Kısa zamanda binlerce müridi olan büyük bir tekke kurar. Hoca Ahmet Yasevi’den Türkistan’da, doksan dokuz bin pirin piri olarak bahsedilir. Yani Hoca Ahmet Yasevi, pirlar piri.

Lokman Parende, bu doksan dokuz bin pirin piri Hacı Ahmet Yasevi’nin halifesidir. Hacı Bektaş-ı Veli de Lokman Parende’nin halifesi olarak Anadolu’ya gelir.

Ahmet Yasevi müridlerine tarikatını anlatmak için Türkçe olarak ahlaki ve tasavvufi şiirler yazar. En önemli eseri Divan-ı Hikmet’tir.(42)

Hacı Ahmet Yasevi, kaynaklara göre, Hicri 562’de (1166-1167) 120 yaşında vefat etmiştir. Mezarını Timurlenk yaptırmıştır. Anadolu’ya Lokman Parende’nin halifesi, müridi olarak gelen Hacı Bektaş-ı Veli tasavvuf erbabıdır ama, Yesevi’dir.

Yesevilik ise Türkistan’da Müslümanlığı kabul eden ve tasevuf inançlarını izleyen bir tarikattır. Bir başka deyişle Hacı Bektaş-ı Veli Anadolu’ya ayağını bastığında bir Yasevi dervişidir. Fakat ne olur, ne biter çok kesin bilinmez. Hacı Bektaş-ı Veli, Anadolu’da Aleviliğin en büyük piri olur. Burası çok önemli ve üzerinde durup düşünülmesi gereken bir konudur. Birçok araştırmacı bunun hikmetinin Anadolu’da olduğunu belirtir.

Biz de bu noktada biraz durup o yıllarda Anadolu’da ne olup bittiğine kısaca bir göz atacağız. Hacı Bektaş-ı Veli’nin Anadolu’ya geldiği yıllarda Anadolu’da halkın çok huzursuz olduğunu Selçuklu yönetimine defalarca başkaldırdığını biliyoruz. Burada, önce bu toplumsal başkaldırıları kısa bir göz atacak, sonra da eski Anadolu inançları, Anadolu halkının İslamiyeti kabul biçimi gibi konulara geçeceğiz.

BABAİLİK OLAYI VE ANADOLU Kaynaklar, Anadolu’da Selçuklu saltanatına bir başkaldırı niteliğinde olan “Babai İsyanı”nın önderinin Baba İshak adlı bir Alevi derviş olduğunu yazar. Baba İshak’ın XIII. yüzyılda Horasan’dan Anadolu’ya gelen dervişlerden olduğu anlaşıyor. Baba İshak, etkili konuşmaları, din alanındaki derin bilgisi, militan çalışması ve halka sevecen yaklaşımıyla kısa sürede çevresinde sayılan, sevilen, buyruğunda gidilecek bir önder olur.

Bu başarıları nedeniyle Danişmentliler döneminde Kayseri kadısı yapılır. Çevresinde bir örgütçü olarak çalışır. Sadece Müslümanların değil, Anadolu’da Hristiyan halkın da başvurduğu bir din adamı, bir adalet dağıtıcısı olur. Bu çalışmaları Anadolu’nun yerli halkı arasında büyük yankı uyandırır. Baba İshak Hristiyan ve Kürt halkından taraftarlar edinir, onları tasavvuf düşünceleri doğrultusunda eğitir.

Baba İshak, Selçuklu Sultanı 1. Alaaddin Keykubat döneminde Mesudiye şeyhliğine getirilir. Aynı doğrultuda buradaki görevinde de oldukça başarılı olur.

Bir süre sonra Mesudiye tekkesini kurar. Baba İshak’ın bundan sonra kendin ehas düşüncelerini yaydığını görürüz. O günlerde Anadolu’da Müslümanlık, Hristiyanlık gibi tek tanrılı dinlerle çok tanrılı Anadolu dinleri yan yana yaşamaktadır. Fuad Köprülü, Türkistan ve

Horasan'dan sonra Anadolu'da yaygınlaşan Yasevilik hakkında şöyle yazıyor: “Horasan Melamiliği ile Doğu Türkistan ve Seyhun bölgesindeki Şii akınların etkisi altında oldukça geniş ve serbest bir tasavvuf felsefesine sahip düşüncedir.(43)

Baba İshak, İslamiyeti kabul etmiştir. Kendisi Müslüman'dır ve anı zamanda din bilginidir. Fakat, İslamiyeti olduğu gibi kabul etmez. Zaten Türkler, İslamiyeti Emevilerin Türk illerinde giriştikleri zulüm sırasında tanımışlardır. Emevilere düşman olan Türkler İslamiyeti kabul ettiklerinde Hz. Ali taraftarı olarak Şii, Alevi kesimde yer almışlardır.

Bir anlamda Türkmen ve Kürt Aleviliği Emevi düşmanlığı sonucunda doğmuştur. Tıpkı İran Şiiliğinin de Emevi düşmanlığı sonucunda doğduğu gibi. Türkmenler, Müslümanlığın haram saydığı birçok şeyi kendi anelerine ve törelerine uygun hale getirerek kabul etmişlerdir. Bir başka deyişle, Müslümanlığı bir reforma tabi tutmuşlardır.

Müslümanlığın haram saydığı şarabı, raksı, sazı, resim yapmayı vs. asla bırakmamışlardır. Kadınlar ile ayrı yaşamayı da kabul etmemişler, kadını toplu meclislerden asla çıkarmamışlardır. Türkçe'yi Arapça'ya, Acemce'ye vs. tercih etmemişler, türkülerini nefesleri, türkçe yazıp söylemeyi terk etmemişlerdir.

Yani Türkmenler ve diğer Anadolu yerli halkı Müslümanlığı kendilerine uygun hale getirmişler, kendi kültürlerinde yoğurmuşlar, sonuç olarak da Alevi dediğimiz tarikatın merasim, adet ve inançları oluşmuştur. Baba İshak'ın kurduğu tekkenin Anadolu'da kurulup yayılan ilk Alevi tekkesi olduğu söylenir. Babailerin Tanrı anlayışı, İslamiyeti yorumlayışı Sünni geleneğe göre oldukça farklıdır.

Babailer, İslamiyet içindeki hilafet olayında Ali tarafında yer almışlar, Allah-Muhammed-Ali üçlemesini öne çıkarmışlardır. Hatta bazı kaynaklarda “Ali Allah'tır”, “Enel Hak” gibi anlayışları savundukları da belirtilir. Babailer, İslam dininin tüm ibadetlerine karış çıkarlar. Namaz onlara halka namazını kırlarlar, camiye değil tekkeye giderler. Ramazan orucunu tutmazlar. İçki içerler, kadınları hor görmezler.

Halifelüğün, Ali soyuna verilmesini savunurlar. Ali sevgisi her şeyin başı sayılır. Babailer kızıl başlık, kara cübbe ve üstü açık ayakkabı giyerler. Babai isyanı, Anadolu halkını katmerli olarak sömüren, ezen ona yabancılaşan, Acem ve Arap etkisinde, Türkçe konuşmayı bile yasaklayan bir zulüm iktidarına karşı bir halk isyanıdır.

Babai İsyanının oluşmakta olduğu günlerde sultan olan 2. Gıyasettin Keykubat içki ve av partileri ile vakit geçirmektedir. Zaten sultanlığı da şaibeli. Keyhüsrev, 1237 yılında kendi suç ortakları ile birlikte, babası 1. Alaaddin Keykubat'ı zehirleyip öldürterek Selçuklu tahtına geçmiş birisidir. Kendi yönetimi sırasında iktisadi ve toplumsal düzen oldukça bozuktur. Köylü aç ve sefildir.

Veziri Sadettin Köpek'in işlediği siyasi cinayetler ve gayri meşru faaliyetler halkın hayatını dayanılmaz hale getirmiştir. Babai İsyanı 1239'da, işte bu koşullarda patlak vermiştir. Önce Güneydoğu Anadolu'da Hristiyan ve Kürt halkının da desteği ile oldukça geniş bir alana yayılan isyan, sonra Orta Anadolu'ya sıçradı. İsyanın merkezi ise büyük bir olasılıkla Amasya'ydı.

Ayaklanma çok geniş bir kitlenin desteğini alır. Selçuklu ordusu birçok defa isyancıların üstüne gider, ama her seferinde başarısız olur. Sonunda, 1240 yılında, isyanın başlamasından yaklaşık bir yıl sonra, Baba İshak Amasya’da yakalanıp idam edilir. Selçuklu ordusunun, Fransız askerler yardımıyla bastırdığı ayaklanma sonucunda resmi kayıtlara 4 bin olarak geçen Türkmen kılıçtan geçirilerek öldürülür. (Kaynak: İbni Bibi).

Savaş sonunda kalan esirler, II. Gıyasettin Keyhüsrev’e sevk edilirken ganimetler de askerler arasında paylaşılır. 1000 kadar esirin yer aldığı kitleyi ise, Selçuklu Sultanı darağaçları kurarak idam ettirir. Böylece, aylar boyu süren ve Selçuklu Devletini şiddetli bir şekilde sarsan, hükümdara taç ve tahtından ümit kesecek kadar korkunç anlar yaşatan, kendisini başkentten kaçıran isyan bastırılır.

Sultan, isyanının bastırıldığından, emin olduktan sonra Konya’ya döner ve tekrar içki alemli eğlenceli hayatına başlar.(44)

Bu toplumsal başkaldırı yenilir, ama Anadolu’da Babailer varlıklarını sürdürürler. İşte Hacı Bektaş-ı Veli, bu ve buna benzer sosyal olayların yaşandığı bir Anadolu’ya gelmişti. Hacı Bektaş-ı Veli’ye mal edilen iki eser vardır. Bunlar Vilayet-Name ve Malakat.

Ancak iki eser de Hacı Bektaş-ı Veli’nin ölümünden sonra ortalama 1480-1500 yıllarında yazılmıştır. Bektaş-ı Veli ise 1270-71’de ölmüştür. ANADOLU ALEVİLİĞİ Araştırmada şu ana kadar yazılanlardan hareketle Anadolu’da meydana gelen Alevilik Olayı’nı tek kaynaktan izah etmek mümkün görülüyor.

Ana halkalarda toplarsak, Anadolu Aleviliği’nin üç kaynağından söz edilebilir: Birincisi, İslamiyet içindeki hilafet meselesinde ortaya çıkan olaylardır. Hz. Ali’nin, Hz. Muhammed’in ölümünden sonra, halefi olduğu halde halife seçilmemesi, İslamiyeti daha sonra benimsemiş Türkler arasında da derin izler bırakmıştır.

Bu meseleyi mümkün mertebe açık bir şekilde, hem de çoğunlukla Sünni kaynaklardan aldığım bilgilerle okuyucuya vermeye çalıştım. Buradaki haksızlık çok açık. Hz. Ali, Hz. Peygamber’in en yakını ve kendisi ile birlikte Müslüman olan Hz. Hatice’den sonra Müslüman olan kişi. Hz. Peygamber sağlığında çeşitli hadislerinde ve çeşitli toplantılarda hatta Veda Haccında, halifesi olarak Hz. Ali’yi düşündüğünü açıkça ortaya koymuştur. Buna rağmen Hz. Peygamber’in cenazesi kaldırılmadan, Ebubekir, Osman ve Ömer hilafet meselesini bir oldu bittiye getirerek çözüyorlar.

Ama aslında çözemiyorlar. Bu sorunun tam 1300 yıldır bir ihtilaf kaynağı olarak sürmesinden de bellidir. Çünkü, halife olmak dini açıdan çok, elde edilen toplumsal güç açısından önemlidir. Bu çerçevede gündeme gelen aslında iktidar meselesidir ve Hz. Ali’nin temsil ettiği kesim ilk raundda iktidarı kaybeder. İslamiyet, böylece birçok dinde olduğu gibi daha baştan amacından farklı bir uygulama içine sokulur.

Hz. Muhammed’in yerine kimin geçeceği sorunu daha serin kanlı, katılımcı bir tarzda çözülebilecekken, işin içine hırs girer ve iş çığrından çıkar; ideal İslami amaçlar yerini saray entrikalarına bırakır. Yanlış atılan bu adım, yapılan bu ilk haksız uygulama suya atılan ilk taşın yol açtığı dalgalar gibi İslamiyetin yayılması ile birlikte yayılır.

Bu dalgalar Anadolu toprağına da ulaşır. Anadolu’da yaşayan eski halklar ve Türkler İslamiyet ile Emeviler döneminde tanışır. Eski Anadolu halkları ve Türkmenler

Emeviler'in Arap ırkçılığını ve İslam şövenizmini temel alan yaklaşımından rahatsız olurlar. Çünkü Emeviler, Araplar dışında Müslüman olan toplumlara hor gözle bakarlar. Asıl Müslümanın kendileri olduğunu kabul ederler. Kendilerinin 1. sınıf Müslüman diğer halkların 2. sınıf Müslüman, "Mevali Müslüman" Arap olmayan Müslüman olduklarını söylerler. Türkler İslamı IX. yüzyılda kabul ederler. Anadolu'ya ise, XI. yüzyıldan itibaren çeşitli göçlerle geldikleri bilinir.

1071'de ise, Alpaslan komutasındaki Türk ordusu ile Romen Diogen komutasındaki Bizans ordusu savaşır ve Türkler "Malazgirt Zaferi" olarak nitelenen savaş ile Doğu Anadolu'ya girerler. Tabii ki, Türklerden önce Anadolu boş değildi. Anadolu 10 bin yıllık bir tarih esahiptir. 1071 Anadolu Medeniyetleri tarihinde, yakın bir tarih sayılır.

Türkler Anadolu'nun son konuklarıdır. Onlardan önce 10.000 yıllık Anadolu medeniyetleri inkar edilemez. Çünkü bu tarih de Anadolu insanların tarihidir. Tıpkı Orta Asya gibi, Mezopotamya gibi. İşte bu göçler ve başka kanallarla Anadolu'ya giren İslamiyet, kendisiyle birlikte, Hz. alı'ye yapılan ve yukarıda sözünü ettiğimiz ilk haksızlığı da beraberinde getirir. Bu haksızlık, dediğimiz gibi Anadolu Aleviliğinin oluşmasındaki üç kaynaktan biridir. Şimdi diğer kaynaklara geçebiliriz.

Anadolu Aleviliğinin oluşumundaki ikinci etken, bence, Türkistan ve İran gibi doğu din ve kültürlerinden gelen etkidir. Çünkü, göç yolları ile ve diğer yollarla Anadolu'ya gelen Türkmenler ya İslam olmuşlardı ya da İslamiyetten önceki çok tanrılı doğu dinlerinin etkisi altında idiler:Şamanizm, Zerdüş, Budha, Maniheizm, Hristiyanlık öncesi çok tanrılı doğu dinleri, Taoizm v.s. Doğudan, Türkistan'dan gelen Türkmenlerin kendi kültür miraslarını vs. birlikte getirmemeleri mümkün değildir.

Bu izleri bugün bile görüyoruz. Bizdeki tasavvuf inancı ile Budha inancı arasında benzerlik olduğu kuşkusuzdur. Maniheizm ile Alevilik arasındaki inanç benzerlikleri de hemen görülür. Şaman dininden gelen Güneş'e, Ay'a, yüksek tepelere, suya, ateşe tapınma vs. bugün Anadolu'da Sünni ve Alevi halk arasında hala yaşıyor.

Türklerin Orta Asya ve Maverâünnehir'de İslamiyeti tanımalarından sonra büyük Türk mutasavvıfı Hoca Ahmet Yasevi tasavvuf inancı yanında İslamiyeti de kabul eder. Ama tarikatını, tekkesini kapatmaz. Sadece Cami'yi kabul eder, diğerlerini benimsemez. Halbuki İslamiyet'te Tanrı'dan başka bir varlığı tapınmak yasaktır.

Bu, puta tapmaya girer. Ama Türkmenlerde yüksek tepelere, sulara, ulu ağaçlara, yatırlara kurban kesilir, ip bağlanır, lokma yapılır, ateş yakılır. Ateş yakılan ocaklar kutsal sayılır. Suyu kirletmek günah sayılır vs.s. Yani, Türkler İslamiyeti kabul ederler ama, daha önceki kültür miraslarını, inançlarını terk etmezler.

İslamiyeti enimseseler de eski inançlarından vazgeçmezler. İşte Anadolu'ya gelen Türkmenler'in ve diğer halkların getirdikleri inanç sistemleri ve kültürleri de, kanımca Anadolu Aleviliğinin ikinci kaynağını oluşturmaktadır. Nihayet üçüncü kaynak da, Eski Anadolu din, inanç ve kültür mirasıdır. Üzerinde yaşadığımız toprakların 10.000 yıllık tarihi, Anadolu medeniyetleri tarihidir. Anadolu'da 1200 yıllarında oluşan ve Anadolu dışında birçok kültürün ve dinin izlerini taşıyan Anadolu Aleviliğinin, 10.000 yıllık Anadolu medeniyetleri tarihinden bir şey almadığını söylemek mümkün değildir.

Nitekim, bugün Anadolu Aleviliği'nde gördüğümüz birçok inancın izlerini çok tanrılı Anadolu dinlerinde, hatta Hristiyanlıkta görüyoruz. Bektaşiliğin kurucusu sayılan, Hacı Bektaş-ı Veli ve Kadıncı Ana arasındaki ilişki, İsa-Tanrı ve Meryem Ana arasındaki ilişkiyi anımsatmıyor mu? Cem ayinlerinde kutsal sayılan ve “dem” kabul edilen şarabın Hristiyanlar'da da kutsal sayılıp kilisedeki ayin sonunda ekmeğin ona batırılıp yenmesi ve Noel'de Hz. İsa ruhuna şarap içilmesi arasında bir ilişki kurulamaz mı? Gene; Hz. İsa ve 12 havarisi, Hz. Ali ve 12 İmamlar olayı rastgele bir benzerlik midir acaba? Üstelik bunlara benzer daha yüzlerce örnek verilebilir.

Örneğin, şarabın Orta Anadolu'da kurulmuş Frigya, Lidya medeniyetlerinde olduğu gibi, aynı bölgede gelişen Bektaşilik'te de kutsal olmasına ne demeli? Bunlardan Anadolu Alevileri'nin büyük çoğunluğunun, Müslümanlığı sonradan benimsemiş Anadolu halkları olduğu sonucu çıkmaktadır. Bunların Müslümanlığa ve Bektaşiliğe eski inançlarını da taşımaları çok doğaldır. Aleviliği Anadoluılaştıran en büyük etmen de budur.

Doğan Avcıoğlu bu gelişmeyi şöyle izah ediyor: “Hacı Bektaş ve halifeleri, İslami çerçevede, Anadolu Hristiyanlarının inançlarıyla, Orta Asya geleneklerini bağdaştırarak, Ortodoks İslama uzak düşen göçebeleri ve köylüleri saflarına toplarlar.”(45)

Alevilik olayına salt dinsel bir bölünme gözü ile bakmamak lazım. O bir yanı ile dinsel olmaktan çok toplumsaldır. Ama salt toplumsal siyasal bir akım olarak ele almak da yeterli değildir. Çünkü güçlü bir dinsel yanı da vardır. İslamiyet içinde hilafet meselesindeki haksızlığa ilk karşı koyanlar Araplar oldu. Bu karşı koyuş İslamiyetle birlikte yayıldı. İran'a gitti, Şii'lik oluştu. Pakistan'da bu kaynaktan beslenen İsmailiye Mezhebi hala yaşıyor.

Afganistan'da Şii veya İsmailiye Mezhebi hayli yaygındır. İslamiyet içindeki bu akım Mısır'da Fatımi devletini doğurdu. Ve hala da günümüzde gerek İran'da Humeyni önderliğinde, gerekse Ortadoğu ve Arap ülkelerinde yaşıyor. Ama bunların hiçbirisi Anadolu Aleviliği ile aynı şeyi ifade etmez. Anadolu Aleviliğinin adı geçen bu Şia akımlarla Hz. Ali ve Ehlibeytine olan saygı ve sevgi dışında ortak bir yanı yoktur. Anadolu Aleviliği bir yaşam biçimidir.

Anadolu'da Alevilik bir kültür olayıdır. Bir kimlik meselesidir. O dinsel olmaktan çok, ırksal olmaktan çok, toplumsal bir akımdır. Bir hayat felsefesidir. Anadolu Aleviliği, Ali ve Ehlibeyt sevgisini, insan sevgisini, kardeşliği, hakça bölüşümü, eşitliği, her türlü toplumsal haksızlığa karşı olmayı kendine ilke edinmiş bir dünya görüşüdür. Bugün çağdaş demokratik teorilerin aradığı erdemleri Alevilik 700 yıldan beri Anadolu'da her türlü bağnazlığa karşı yılmadan mücadele vererek sürdürmektedir.

Doğuştan toplumsal temelli, ama dinsel bir muhalefet olan Şia hareketi, Anadolu'da toplumsal yanı ağır basan, bir yaşam felsefesine bir siyasal muhalefet hareketine dönüşmüştür. Alevilik bu özelliğini, yaşadığı tarihsel-toplumsal sürece borçludur. BEKTAŞİLİK VE YENİÇERİ OCAĞI Osmanlı devleti ilk kurulduğu yıllarda koyu Sünni bir İmparatorluk değildi. İmparatorluğun ilk yıllarında azınlıklara ve başka dinden olanlara daha büyük bir hoşgörü ile bakıldığı kaynaklardan anlaşılmaktadır.

Hatta ilk üç padişahın; Osman Gazi, Orhan Gazi ve 1. Murat'ın, Ahi-Bektaşî inançlı olduklarını bazı kaynaklar yazar. Orhan Gazi'nin Yeniçeri Ocağı'nı 1363 yılında Bektaşî tekkesinin duasını aldıktan sonra gerçekleştirdiği bilinir. Bu olay şöyle gelişmiştir:

Bektaşilikle yakından ilgilenen sempati duyan bir padişah olan Orhan Gazi devşirme çocuklardan (Hristiyan v.s.) kurulu orduya kutsal bir özellik vermek için, bunlardan bir grubu alarak Hacı Bektaş-ı Veli türbesinin bulunduğu Sulucakaracahöyük'e gider Dergahı ziyaret eden Orhan Gazi, orada bulunan Pir'e, "Pir hazretleri, yeni kurduğum ocak için sizden hayır duası almaya geldim" diyerek, Hristiyan çocuklarını gösterir Hacı Bektaş'taki Pir, elini çocuklardan birinin başına koyarak: "Bunların adı yeniçeri (yeni asker) olsun. Cenabı Hak yüreklerini ak, pazularını kuvvetli, kılıçlarını keskin, oklarını tehlikeli, kendilerini daima galip buyursun" diye dua eder.(46)

Böylece, Yeniçeri Ocağı'nın isim babası Bektaşî piri olur. Yeniçeriler pirleri olarak Hacı Bektaş-ı Veli'yi tanırlar. Yeniçeriler kendilerine Bektaşîyan, ağalarına da "Ağai Bektaşîyan" adını verirler. Daha sonra Hacı Bektaş Pir evinden kutsal bir kazan alınır, Yeniçeri Ocağı'na götürülür.

Bu kazan sonraki yıllarda, yeniçerilerin çeşitli haksızlıklara tepki olarak "kaldırdıkları" kazandır. Yeniçeri duası ise şöyledir.(47)

"Allah Allah, illallah, baş uryan, sine püryan... Kulluğumuz padişaha ayan; üçler, beşler, yediler, kırklar, gül-bang-ı Muhammed, nur-u Nebi, Kerem-i Ali pirimiz, Sultanımız Hünkar Hacı Bektaşî Veli demine devranına Hu diyelim, HUUUU..." Bektaşîlerin taktığı Bektaşî Tacı on iki dilimli beyaz bir külahtır. On iki dilim, On İki İmamı temsil eder. Bektaşî babalarının taçları, yeşil renkli bir sarıkla sarılır.

Tahta ayrıca Taylaşan adı verilen bir şerit bulunur. Bazı kaynaklarda Yeniçeri Ocağı'nı bizzat Hacı Bektaş-ı Veli'nin kurduğu belirtilirse de bu doğru değildir. Çünkü Hacı Bektaş-ı Veli 1270-71 yıllarında vefat etmiştir. Yeniçeri Ocağı ise, 1363'te yani Hacı Bektaş-ı Veli'nin ölümünden yaklaşık 90 yıl sonra kurulmuştur. Orhan Gazi'den sonra, I. Murat da Bektaşîliğe ve Yeniçeri Ocağı'na hoşgörü ile yaklaşmıştır.

Hacı Bektaş-ı Veli türbesini ilk olarak 1. Murat inşa etmiştir. 2. Beyazıt ise daha sonra türbeyi onarmıştır. Osmanlı yönetimi, Yavuz Sultan selim dönemine kadar Yeniçeri Ocağı'yla Anadolu Alevilerine ve Bektaşîlerine hoşgörü ile baktı. Osmanlı sarayının katı bir Sünniliğe yönelmesi, tutuculaşması, Alevi ve Bektaşî düşmanı kesilmesi Yavuz dönemine rastlar. Bu olayda Anadolu'da hızla güçlenen Şii Safevi devletinde rolü vardır. Şii Safevi devleti bir dönem boyunca Anadolu'da Osmanlı için büyük tehlike olmuştur.

Osmanlı bu tehlikeye karşı Sünni İslama sıkı sıkıya sarılır, bu akımı kendisi için kurtuluş sayar. Yavuz, bu uğurda bazı göz boyama eylemlerine de girişir. Örneğin, Yeniçeri Ocağı'nı Safevi tehlikesine karşı güya korumak için kendisini de Yeniçerilere Bektaşî gibi gösterir.

Kulağını deldirerek Balım Sultan küpesi (Menkuş) takar. Şimdi kısaca Ahilik hakkında biraz bilgi verelim: Ahilik, Karahanlılar devleti zamanından beri Türk esnaf ve işçilerini içine alan tasavvufi bir tarikattır. Ahiliği Avrupa lonca sisteminin Türklerdeki karşılığı olarak da gösterebiliriz. Ahilik kadar iş terbiyesinde rol oynayan başka bir tarikat yoktur. Ahiler, ekonomik gelişmede disiplinli ve planlı çalışmayı temel almışlardır.

Anadolu Ahilerinin piri Ahi Evren Veli'dir. Kendisi Horasan erenlerindendir. Bu ulu kişi Türk sanat kesiminin piridir. Kırşehir'de bulunan ve 1278 tarihini taşıyan bir vakıf belgesine göre, Ahi Evren XIII. yüzyılın ilk yarısında doğmuş ve XIV. yüzyılın başlarında da ölmüştür. Evren kelimesi ejderha (yılan) anlamına gelir. Yılan Türklerde edebi hayatın sembolü olarak

kabul edilir. Ahi Anayasasında, “Tanrı’ya ulaşmak, insanın tamamen kemale ermesi ile mümkündür” diye yazılıdır. Adam öldürenler, kasaplar, hırsızlar, zina edenler Ahiliğe kabul edilmez.

Hacı Bektaş-ı Veli’nin Anadolu’ya geldiği yıllar Ahiler oldukça yaygındır. Zaten Ahilik, Bektaşiliğe yakın bir tasavvuf tarikatıdır. Osmanlı Sultanlarından Osman Gazi, Orhan Gazi ve 1. Murat’ın Ahi-Bektaşî eğilimli olduğunu belirtmiştim. Ayağı da diğer Osmanlı padişahlarının mensup oldukları tarikatleri E.B. Şapolyo şöyle veriyor:(48)

Osmanlı Padişahlarının Mensup Oldukları Tarikatlar:

- 1-Sultan Osmanı Gazi -Ahi Tarikatı
- 2-Sultan Orhan Gazi -Ahi tarikatı
- 3-Sultan Murad-ı Hüdavendigâr -Ahi tarikatı
- 4-Sultan Yıldırım Bayezid -Zeyniyye tarikatı
- 5-Çelebi Sultan Mehmet -Zeyniyye tarikatı
- 6-Sultan İkinci Murat -Bayramiyye tarikatı
- 7-Sultan Fatih Mehmet -Bayramiyye tarikatı
- 8-Sultan Bayezid Veli -Cemaliyye tarikatı (Bektaşî olduğu da belirtiliyor)
- 9-Sultan Yavuz Selim -Sünbülîyye tarikatı
- 10-Sultan Kanuni Süleyman -Cemaliyye tarikatı
- 11-Sultan Sarı Selim -Halvetiyye tarikatı
- 12-Sultan Üçüncü Murat -Uşakiyye tarikatı
- 13-Sultan Üçüncü Mehmet -Halvetiyye tarikatı
- 14-Sultan Birinci Ahmet -Celvetiyye tarikatı
- 15-Sultan Birinci Mustafa -Celvetiyye tarikatı
- 16-Sultan Genç Osman -Celvetiyye tarikatı
- 17-Sultan Dördüncü Murad -Celvetiyye tarikatı
- 18-Sultan Birinci İbrahim -Halvetiyye tarikatı
- 19-Sultan Avcı Mehmet -Halvetiyye tarikatı
- 20-Sultan İkinci Süleyman -Halvetiyye tarikatı
- 21-Sultan İkinci Ahmet -Halvetiyye tarikatı
- 22-Sultan İkinci Mustafa -Halvetiyye tarikatı
- 23-Sultan Üçüncü Ahmet -Cerahîyye tarikatı
- 24-Sultan Birinci Mahmut -Halvetiyye tarikatı
- 26-Sultan Üçüncü Mustafa -Cerrahiyye tarikatı
- 27-Sultan Birinci Abdülhamit -Nakşibendiyye tarikatı
- 28-Sultan Üçüncü Selim -Mevlevî tarikatı
- 29-Sultan Dördüncü Mustafa -Nakşibendiyye tarikatı
- 30-Sultan İkinci Mahmut -Cerrahiye tarikatı
- 31-Sultan Abdülmecit -Cerrahiyye tarikatı
- 32-Sultan Abdülaziz -Bektaşî tarikatı
- 33-Sultan Beşinci Murat -Bahaiyye tarikatı (Mason)
- 34-Sultan İkinci Abdülhamit -Şazeliyye tarikatı
- 35-Sultan Mehmet Reşat -Mevlevî tarikatı
- 36-Sultan Mehmet Vahdettin - YENİÇERİ OCAĞININ KALDIRILMASI VE YENİÇERİ-BEKTAŞİ KATLİAMI Osmanlı Sarayı’nın Kapıkulu Ocakları’nı yeniçeriler meydana getirirdi.

Bunlar padişahın hassa askeri sayılırdı. Padişah sefere çıktığı zaman yeniçeriler onun maiyetinde olurdu. Yeniçeri Ocağı, Pencik Kanunu denilen kanuna göre kurulmuştur.

Hristiyan çocukların devşirme usulü ile seçilip eğitilmeleri sonucunda oluşturulur, savaşlarda merkezde bulunurdu. Yeniçeriler hiç evlenmezler, Türklerle de ilişki kurmazlardı. Hacı Bektaş dergahında bulunan baba vefat edince, yerine geçen yeni baba İstanbul'a gelirdi.

Bu babayı Bektaşî Ocağı'nabağlı olan yeniçeriler karşılayarak bir alay meydana getirirler ve onu ağa kapısına götürürlerdi. Yeniçeriler ağası on iki dilimli tacı yeni babanın başına geçirirdi. Buradan da alay babayı Bab-ı Ali'ye götürürdü. Yeniçeriler kendilerine, "Taife-i Bektaşîyan" derlerdi. XVII. yüzyılda Yeniçeri Ocağı ile saray arasında çeşitli ihtilaflar ortaya çıktı. İlk Islahatçı padişah olarak bilinen Genç Osman'ın yeniçeriler tarafından öldürülmesi bu ihtilafların sonuçlarından biriydi.(49)

Yeniçeriler; XVII. yüzyıldan sonra öyle büyük bir güç oluşturmuşlardı ki, istemedikleri padişahı, sadrazamı tahttan indirebiliyorlardı. Yeniçerilerin kazan kaldırması uzun bir dönem boyunca yönetim için en tehlikeli olaylardan biriydi. Osmanlı kendini yenilemek ve Batılı tarzda bir ordu oluşturmak için Yeniçeri Ocağı'na çeki düzen vermek istiyordu.

Bu işe ilk olarak Sultan II. Mahmud teşebbüs eder; Yeniçeri Ocağı'nı tasfiye edip, yerine, Sekban-ı Cedid dediği askeri ocağı kurmak ister. Ancak yeniçeriler isyan ederek bu ocağı kapatırırlar. Bu arada Sadrazam Alemdar Mustafa Paşa da öldürülür.

Bunun üzerine II. Mahmud yeniçerilele uzlaşarak onların da onayı ile Eşkinici Ocağı'nı kurar. Fakat bir süre sonra yeni bir anlaşmazlık doğar ve yeniçeriler bir kez daha ayaklanırlar. Yeniçeriler, gruplar halinde Etmeydanı'nda toplanırlar. Eşkinici Ocağı'nın ileri gleenlerinden olan Kol Kethüdası Hasan Ağa'yı da çağırırlar. İsyen hızla gelişir.

Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasına Bektaşî babaları da karşı çıkar ve ayaklanmayı desteklerler. Sadrazam, isyanı duyunca padişaha haber verir. İsyani bastırmak için, Ağa Hüseyin Paşa ile Kara Cehennem gönderilir.

Ayaklananların üstüne birlikler yürür. Teslim olmaları istendiği halde Yeniçeri kışlalarına ateş edilir. Kışlalar top ateşine tutulur. İçeride bulunan yeniçeriler paramparça olur, cesetleri havada uçuşur. Bu da yetmezmiş gibi kışlalar ateşe verilip yakılır.

Dışarıda kalan yeniçeriler de kılıçtan geçirilir. Beş yüz yıllık Yeniçeri Ocağı dört-beş saat içinde yanıp kül olur. Yakalanan yeniçeriler ise derhal olay yerinde idam edilir. Yeniçerilere yardım eden tarikat mensubu Bektaşî babaları yakalanır, hapsedilir. İsyanın bastırılmasından sonra Yeniçeri Ocağı 1826 yılında II. Mahmud'un bir fermanı ile kapatılır.

Yerine, Asakir-i Mansure-i Muhammediye adlı askeri ocak kurulur. II. Mahmud, Yeniçeri Ocağı'nın ayaklanmasını destekleyen Bektaşîlere çok hiddetlenir. Derhal Şeyhülislamdan onların cezalandırılmaları için fetva çıkartır. İstanbul'da son 0 yıl içinde kurulan 100 kadar Bektaşî tekkesi ateşe verilerek yakılır. İçlerinde bulunan tüm el yazması eserler de yanıp kül olur.(50)

Bektaşî babalarının çoğu sürgün edilir. Darphane, tekkelerden, türbelerden toplanıp hapsedilen Bektaşîlerle dolar. İleri gelen Bektaşîlerden Kıncı Baba, kadılardan İstanbul Ağasızade Ahmet Efendi ve Hacıoğlu Salih Efendi yakalanarak Tophane'ye hücreye atılırlar.

Sünni tarikat şeyhleri ve ulema Bektaşiler hakkında karar vermek için Babussaade Camisi'nde toplanır. şeyhülislamın, görüşlerini sorması üzerine hep birlikte şöyle derler: "...İslamın şartlarına riayet etmedikleri, namaz ve oruç tutmadıkları, Hz. Ebubekir, Hz. Ömer ve Osman'a ağır sözler söyledikleri için katlleri vaciptir.(51)

Bunun üstüne, tekkelerin yakılıp yıkılmasına karar verildi. Ayrıca, Kıncı baba'nın Üsküdar'da, İstanbul Ağasızade Ahmet Efendi'nin Tophane'de, Salih Efendi'nin ise Bab-ı Hümayun'un önünde idam edilmelerine karar verilir ve uygulanır.

Diğer Bektaşî dedeleri de ya Anadolu ve Trakya'ya sürgün edilir, ya da hapisle cezalandırılır. İstanbul Bektaşî dergahları yıkıldıktan sonra Rumeli dergahlarını yıkmak için Hacı Ali Bey ve Pirteveli Ahmet Efendi görevlendirilir. Anadolu ekkelerini yıkmak için de Cebecibaşı Ali Ağa ve Müderris Çerkesli Mehmet Efendi Padişah buyruğu ile Anadolu'ya gönderilir. Tüm dergahların mal varlığına el konulur. Bektaşî tarihçi Şamzade Ataullah Efendi ise Tire'ye sürülür.(52)

Bektaşiler, böylece bütün yurtta sindirilir. Bir müddet sonra Rumeli'de Esat Baba ayaklanır, fakat yakalanarak Aksaray'da idam edilir. Bunu diğer ayaklanmalar ve idamlar takip eder. II. Mahmud, bu katliamlarla da yetinmez.

Hacı Bektaş'taki Pir Evini de ıslah edip yola getirmek için Hacı Bektaş postuna, postnişin olarak Nakşibendi tarikatı şeyhlerinden Mehmet Sait Efendi'yi tayin eder. Pir Evi'ne cami yaptırır. Nakşî şeyhlerinin bu yolla Bektaşîleri ehli sünnet yoluna getireceklerine inanılmaktadır. Fakat bütün bu çabalar boşa çıkar.

II. Mahmud'un ölümünden sonra, Halil Revnaki Baba, Merdivenköy Bektaşî Dergahını açar. bunu, Rumelihisarı'nda Nail Baba ve Çamlıca dergahlarının açılışları izler.* Bektaşîlerin katli hakkında fetva şöyledir:(53)

"Müslim namına olan Zeydi Meşihat iddiasında olup eldad ve zindika itikadında olduğunu izhar ve bu veçhile dai-ül fesat olduğu şeran sabit olsa Zeydi'in Emrül-ulelemir ile siyasetten katli meşru mudur? -Elcevap:Allahı alem vaciptir.

Bu suretle zeyd veche muharrer üzre elhad ve zindika ile ahz olunduktan sonra tövbesi makbul olur mu? -Elcevap:Allahı alem olmaz, belki katl olunur. Sahir ve Sai bifesad olan zeyd Kablet tövbe ahz olunca Zeyd'e ne lazım olur? -Elcevap: Allah alem katl olunur. Ketebei Fakir Kadızade Mehmet Tahir OSMANLI'DA AYAKLANMALAR VE ALEVİLİK Anadolu'da Osmanlı yönetiminin haksız uygulamalarına karşı çeşitli zamanlarda ve değişik boyutlarda toplumsal ayaklanmalar olmuştur.

Çoğu Alevi kaynaklı olan bu ayaklanmalar ilk bakışta tümüyle dinsel nitelikliydi. Fakat aslında bunların hiçbirisi salt dinsel başkaldırıları değildi. Hatta hemen hemen tümü sosyo-ekonomik sebeplerden kaynaklanıyordu. F. Engels'in, Alman köylü savaşları için yaptığı şu tespitler, Osmanlı'daki köylü ayaklanmaları için de geçerlidir.

"On altıncı yüzyılın dini sayılan savaşları bile öncelikle maddi sınıf çıkarlarıyla ilgiliydi; İngiltere ve Fransa'nın sonraki iç çatışmaları gibi onlar da sınıf savaşıydılar. Gerçi o günlerin sınıf çatışmaları dini parolalarla sürdürülüyordu. Çeşitli sınıfların çıkarları, istekleri, dini bir perdenin ardında gizliydi, ama bütün bunlar sorunun özünü değiştirmez ve o zamanın koşullarıyla kolayca açıklanır.(54)

İşte, Anadolu’da XVI. yüzyıl başlarında görünürde dinsel nitelikli olan ve Alevi dedelerinin önderliğinde gerçekleşen ayaklanmalar da Osmanlı’nın toplumsal haksızlıklarına karşı birer köylü başkaldırısıdır.

Bunlardan bazıları şunlardır: Babailer isyanı; Şah Kulu, Bozoklu Celal, Sülüneoğlu, Begçe Bey, Veli Halife, Kalender Çelebi İsyanları, Pir Sultan Olayı ve Şeyh Bedrettin İsyanı v.b. Bu ayaklanmaların çoğunun XIII. yüzyılda Babai hareketi ile aynı bölgede meydana geldiği düşünülürse, Anadolu Alevilerinin bu toplumsal haksızlığa karşı aynı zamanda bir siyasal egemenlik kavgası verdikleri kolayca anlaşılabılır. Osmanlı’da görülen bu ayaklanmalarla ilgili tarihçi Prof. Dr. Faruk Sümer şöyle yazıyor: “Bu ayaklanmalar, mezhebi mahiyette gibi görünüyorsa da, yukarıdaki hadiselerden de anlaşılacağı gibi gerçekte iktisadi sebeplerle ilgilidir.(55)

Faruk Sümer, daha sonra şöyle diyor: “...Sünni olsun, Şii olsun Türke artık yalnız çiftçilik yapmak düşüyordu.” Çünkü, ayaklanmalar birer köylü ayaklanması idi ve yalnızca Alevi köylüler değil, Sünni köylüler de eziliyordu. Adı geçen isyanlar için bir başka tarihçimiz de şöyle yazıyor: “Dini şekillerde ortaya çıkan Anadolu isyanları her şeyden evvel işte bu millî felaketlerin pek tabii bir takım Aksül’amelleri demektir.(56)

Osmanlı, adaletsiz uygulamaların üstüne gidip düzelterceği yerde, adalet isteyenleri ezmeyi tercih etmiş, bu amaçla Alevilerin karşısına mezhepçilik yaparak Sünniliği örgütlemiştir. Yavuz Sultan selim, Şiiliğin ehli sünnet mezhebi olmadığını ulema aracılığıyla halka telkin etmeye çalışmış. Bu konuda; Saru Görez namı ile bilinen ünlü müftü Hamza Nurettin’e şu fetvayı verdirtmiştir.

Fetva özetle şöyledir: “Kızılbaş taifesi kafirdir, öldürülmesi vacip ve farz’dır. Hatta öldürülenlerin ileri gelenlerinin, malları, kadınları, çocukları öldürenlerin kismetidir.” Mustafa Akdağ da, kitabında Anadolu’daki Celali İsyanı diye nitelenen ayaklanmalarını toplumsal içerikli başkaldırıları olduğunu yazar.(57)

Aynı konuda, İktisat tarihçisi Ord. Prof. Dr. Ömer Lütfi Barkan işe şöyle diyor: “Osmanlı İmparatorluğu’nda çeşitli tarihlerde iskan amacı ile v.s. sürgün edilen kitlenin çoğunu adı suçlular teşkil ediyordu. Kızılbaşlık da bu adı suçlar arasında sayılıp sürgün nedeni oluyordu”. (58)

Cumhuriyet Dönemi ve Alevilik

ATATÜRK VE ALEVİLİK Mustafa Kemal, Anadolu’da Kurtuluş Savaşı’nı örgütlerken Alevilerin desteğini almadan edemeyeceğini biliyordu. Çünkü Anadolu Alevileri, Sünni bir İmparatorluk olan Osmanlı yönetimine karşı 700 yıldan beri muhalif idiler. Osmanlı yönetimi, Anadolu Alevilerinin gözünde hem Emevi-İslam geleneğini sürdüren bir yönetim, hem de kendilerine karşı yapılan toplumsal haksızlıkların kaynağı idi.

Son Osmanlı padişahı İngiliz Emperyalizmi ile işbirliği yapmış, işgal kuvvetleri İstanbul’a ve Anadolu’ya ancak böyle çıkabilmişti. bu nedenle Emperyalizme karşı savaş, ibirlikçi Osmanlı padişahına ve İslam hilafetine karşı ayaklanmadan geçiyordu. Ne var ki böyle bir durumda Müslüman-Sünni halk padişahına, dinine,halifesine karşı asla başkaldıramazdı. Bu, günahı. Bu, işlenecek en büyük suçtu.

Bu yüzden, İstanbul ve Anadolu'nun Müslüman-Sünni halkı öncelikle padişahın yanında yer almıştı. Aleviler ise, 700 yıldan beri bu yönetime karşı mücadele veriyorlardı. Bu nedenle padişaha, hilafete ve Emperyalizme karşı savaşa girecek olan M. Kemal ve kadrosu için en doğal güç, Rumeli ve Anadolu'daki Alevi halkı idi. Milli kurtuluşçular ile Alevilerin düşmanı ortak idi. O halde, Atatürk bu önemli gücü yanına almadan Kurtuluş Savaşı'na girişemezdi. Nitekim o da öyle yaptı.

Erzurum -Sivas kongreleri dönüşü daha Ankara'ya gelmeden, 19 Aralık 1919 tarihinde Kayseri'den Hacı Bektaş dergahına gitmeye karar verdi. Atatürk sayıları milyonları bulan bu kitleyi kazanmak istiyordu. Zaten Sivas Kongresi'nde Alevi ileri gelenleri de Atatürk'ün yanbaşında oturuyordu. Hacı Bektaş'ta o sırada postnişin Cemalettin Efendi idi. Anadolu'da sayıları altı milyonu(59) bulan Aleviler'in en büyükleri Cemalettin Efendi ile baba postundaki Salih Niyazi Baba idi. Anadolu Alevileri bunların buyruğundan çıkmazdı.

Atatürk 22 Aralık 1919 günü Mucur'a elerek geceyi burada geçirir, ertesi sabah Hacı Bektaş'a hareket eder. Çelebi Cemalettin Efendi, Atatürk'ü Beş Taşlar denilen yerde karşılar. buraya siyah kupa bir araba ile gelen Cemalettin Efendi Atatürk'ü alarak bu arabayla konağa gelirler. Bu karşılama çok önemli bir olaydır.

Daha önceleri, bir zamanların Ankara Valisi Sırrı Paşa, Hacı Bektaş'a ziyarete geldiği zaman Beş Taşlar mevkiine kadar arabası ile gelir, orada arabasından inip, yeri niyaz ettikten sonra yürüyerek Hacıbektaş'a ulaşmış. Gene İttihatçı Talat ve Enver Paşalar iktidara geldikten sonra Hacı Bektaş'ı ziyaret ettikleri zaman, Çelebi bu iki devlet adamını, ancak dergahın selamlığında karşılamıştır. Onlardan önce de Sadrazam Talat Paşa ve harbiye Nazırı Enver Paşa'nın Hacı Bektaş'ı ziyaret ettikleri hatırlanırsa, Anadolu Alevilerinin Meşrutiyetçiler için ne kadar önemli olduğu anlaşılır. Ancak bu ziyaretlerin öncesi de vardır. Meşrutiyet Padişahı, Sultan Mehmet Paşa tahta çıkınca, Hacı Bektaş Çelebisi, Cemalettin Efendi Padişahı ziyaret eder, hediyeler götürür. Arkasından I. Dünya Savaşı'nda, Bektaşî Alayları kurulur. 1915 yılında Çelebi Cemalettin Efendi bu alay ile Kafkas cephesine gidip savaşa katılır. Atatürk, Hacı Bektaş'ta bir gece kalır.

Çelebi Cemalettin Efendi, onu harem dairesinde misafir eder. Yenilip içilir, 24 Aralık 1919 Cuma günü de Hacı Bektaş-ı Veli türbesi ziyaret edilir. Daha sonra baba postunda oturan Niyazi Baba'nın ziyaretine gidilir. Atatürk, Çelebi Cemalettin Efendi ve Salih Niyazi Baba ile uzun süren özel bir görüşme yapar. Bu üç kişi dışında kimse bu toplantıda bulunmaz. Bu görüşmede neler konuşulduğu bugün de bilinmemektedir.

Bilinen, bu görüşmeden sonra, Çelebi'nin ve Niyazi Baba'nın Atatürk'e destek sözü vermeleridir. Böylece Aleviler, Kurtuluş Savaşı'nda Atatürk'ün en kararlı ve istekli gücünü oluştururlar. 23 Nisan 1920'de TBMM açıldığında, Çelebi Cemalettin Efendi Kırşehir mebusu ve TBMM başkan vekili olarak mecliste yer alır. 1922 yılında vefat edince yerine kardeşi, Veliyettin Efendi Çelebi olur. İkinci TBMM'nin açılışı sırasında Alevileri Cumhuriyet hükümetini desteklemeye çağıran şu bildirideki imza, 29. Çelebi Veliyettin Efendi'ye aittir: (60)

“Anadolu'da bulunan ecdadım Hacı Bektaş Veli Hazretlerine samimi muhabbeti olan bilcümle muhibban ve hanedan tarafı halisanelerine: Bu milleti ihya ile itiklalimizi temin eden vücudu alilei kaffei İslamiyana bais şeref olan Türkiye Büyük Millet Meclisi reisi celili (Gazi) namdar Mustafa Kemal Paşa Hazretlerinin neşir buyurdıkları beyannameleri cümlenizin malumudur. Gazi Paşa müşarileyhin terakki ve tealii vatan hakkındaki her türlü arzularını yerine getirmek bizlere farzı ayındır. Milletimizi kurtaracak, saadetimizi temin edecek, O'nun efkârı saibaneleridir. Bunu inkar edenlerin bizimle katiyen münasebeti yoktur.

Tarikati aliyemizin bütün mensubinine müşarülileyh hazretlerinin gösterdiği namzetlerden maadasına rey vermemelerini vatanımızın kurtulması bu veçhile kabil olduğunu sizlere kemali ehemmiyetle tavsiye ederim. Bu nasihatimi amil olmayanlar bizden değildir. Hak erenler onlara deste gir olmaz.

Tekrar beyan eylerim ki, bu milleti kurtaracak ancak (Gazi Mustafa Kemal Paşa)'dır. Onunla beraber mukaddes vatanımızın has evlatlarıdır. Hiçbir ferden sözünü dinlemeyiniz, sözünden zerre kadar harice çıkmayınız. Sizin saadetinizi düşünenler, sizi kölelikten kurtaracak Büyük Millet Meclisi Reisi ve cümlemizin büyüğü (Mustafa Kemal Paşa) Hazretleridir. 1339 (1923) 25 Nisan Hacı Bektaş Veli Çelebisi Veliyeddin Mühür Atatürk, Kurtuluş Savaşı'ndan sonra kurulan meclise Alevi ileri gelenlerin girmesini sağlamıştır. Dersim (Tunceli) mebusu Diyab Ağa ve Hasan Hayri Bey bunlar arasındadır.

Alevi mebuslar, mecliste Atatürk'ün en büyük destekleyicisi olmuşlardır. Özellikle hilafetin kaldırılması tartışmalarında çok yararlılıkları görülmüştür. Aleviler Atatürk'ü Cumhuriyet yönetimini ve özellikle laikliği her zaman canla başla savunmuşlar, çünkü 700 yıllık Osmanlı yönetimi onlara sürekli kuşku ile bakmış, onları her türlü kötülüğün kaynağı saymış, din ve hilafetin düşmanı kabul etmiştir.

Cumhuriyet yönetimi onları anlamaya ve kazanmaya çalışan, onları insan yerine koyan ilk rejimdir. Bu rejim din ve düşüncelerinden dolayı onlara baskı yapmıyor, dinsel inançlarında onları kısmen özgür bırakıyordu. Bu, inançları yüzünden asırlardır olmadık işkence ve baskılara uğrayan bir kitle için çok önemli bir olaydır. Alevilerin, Atatürk'ün de Bektaş olduğu inancında bütün bu gelişmelerin kuşkusuz büyük bir payı vardır. Bunun dışında Atatürk'ün Bektaşiliğine ilişkin olarak öne sürülebilecek kanıtlar sınırlıdır. Atatürk Bektaş dergahlarının etkinlik alanları arasında yer alan Selanik'te doğmuştur.

Babası Ali Rıza Beyin de Bektaş olduğu söylenir. Aleviler arasında Atatürk'ün Bektaşiliğine ilişkin olarak öne sürülen en önemli belgelerden biri de, Atatürk'ün bir Alevi dededen bahsederken (Kazım Dede) onu çok saydığını, asla kıramayacağını söylediği Nutuk'tur. Atatürk ister bektaş olsun, ister olmasın, din ve düşünce özgürlüğüne ilişkin anlayışı ve yaptıkları ile Alevilerin desteğini kazandığı kesindir.

Aleviler, 700 yıllık Osmanlı yöneticilerinden görmedikleri insanlığı ve hoşgörüyü Atatürk'ten görmüş olmalarını başka bir şeyle açıklayamadıkları için "O da bizdendir" diyerek açıklamak istemiş olabilirler.*

CUMHURİYET DÖNEMİ VE ALEVİLİK Cumhuriyet yönetiminin bu olumlu tutumuna karşı Aleviler kendilerine sunulan yeni olanaklardan yeteri kadar faydalanamamışlardır. Çünkü Aleviler, Cumhuriyet'e kadar ülkenin en uzak, verimsiz dağ köylerinde, mezralarda, komlarda yaşamaya mecbur bırakılmışlardır. Dünya ile fazla ilişkileri yoktu. Kapalı bir ekonomide yaşam kavgası veriyorlardı.

İçlerinde okuma-yazma bilen, ticaret yapan yok denecek kadar azdı. Böyle olunca, Cumhuriyet yönetimi olanak tanıdığı halde merkezi yapıda yer alamadılar ve büyük tarihi fırsatı değerlendiremediler. Merkez-çevre ilişkisinde çevrede kalmaya devam ettiler.

Cumhuriyet'in kurulduğu yıllarda Alevi nüfus toplam nüfusun tahminen yüzde 20-25'ini oluşturuyordu. Yani çoğunluk Müslüman-Sünni idi. Üstelik bunlar şehirde yaşıyordu.

Osmanlı artıkları yönetimin her yanına sızmıştı. Cumhuriyet yönetiminin kendi kadrolarını yetiştirmek için zamana ihtiyacı vardı. İşte, "Tek Parti Dönemi" bu mücadelelerle geçti.

Atatürk, laiklik ile din ve devlet işlerini ayırmıştı. Herkes dini inancında serbestti. Ama buna karşılık camiler Cumhuriyet yönetimine karşı muhalefeti örgütleyordu.

Aleviler, bu ortamdan yararlanarak şehir merkezlerinde yer almaya çalıştılar. Bir yandan da çocuklarını okullara gönderip eğitmek istiyorlardı. Ama Cami'nin ve eski düzen artıklarının saldırıları bir türlü kesilmek bilmiyordu. Aleviler, Cumhuriyet yönetiminden çok şey bekliyorlardı. Ama bunlar gerçekleşmedi.

Tek Parti Yönetimi'nin jandarma dipçisi en çok köylüleri hedef alıyordu. Aleviler ise esas olarak köylü idiler. Bu kez jandarma zulmüne karşı, doğuda Alevi-Kürt nüfusun yaşadığı yerlerde köylü kökenli ayaklanmalar başladı. "Dersim İsyanı" bunların en büyüğü ve en kanlı

bir şekilde bastırılanı oldu. Aleviler, köylü, ortakçı, yarıcı, maraba ve ırgat olmaları dolayısıyla feodal ağaların, Kürt ve Alevi olmalarından dolayı da merkezi ve mahalli otoritelerin baskısı altında idiler. Atatürk'ün ölümünden sonra bu çelişkiler daha da arttı. Bazı Alevilerin 1950'de iktidara ezici bir çoğunlukla gelen Demokrat Parti'yi desteklemelerinin arkasında Alevi kitlenin tek parti yönetimine karşı duyduğu hoşnutsuzluk da vardı. Ama DP'ye destek kısa sürer. Bu partinin özellikle ezanın Türkçe okunmasını camilerde yasaklayarak gene Arapçaya dönme kararı alması ve çeşitli alanlardaki şöven, ırkçı ve antidemokratik uygulamaları Alevilerin tepkisini toplar.

1960'da yapılan 27 Mayıs İhtilali'ni Aleviler heyecanla ve blok olarak desteklerler. Bu ortak tutum 1960 Anayasası'nı destekleme konusunda da sürer. 1960 Anayasası; çağdaş demokratik hak ve özgürlükler açısından Türk siyasal yaşamında bir dönüm noktasıdır. 1960

Anayasası'nın sağladığı özgürlük havasından en çok Aleviler memnun olmuştur. Özellikle düşünce ve din özgürlüğünün Anayasa'nın 19. maddesinde açıkça yer alması, bir anayasal hak haline gelmesi Alevilerin en çok desteklediği noktalardan biriydi.

Bu dönemde Türkiye İşçi Partisi kuruldu, sosyalist ve diğer ilerici yayınlar çoğaldı. 1965'te TİP'in Parlamento'da 15 milletvekili ile temsil edilimsenide en önemli rolü emekçi Alevi kitle oynadı. 1950'li ve 1960'lı yıllar Türkiye'de kapitalist gelişmenin sıçrama yaptığı yıllardır (DP iktidarı, Marshall yardımı, yabancı sermayenin ülkeye girişi vb.)

Bu sıçramada ülkeye pompalanan yabancı sermaye başı çekiyordu ama, ülke içinde de ciddi bir sermaye birikimi oluşmaktaydı. Bu yıllarda içe kapalı ekonomi kabuğunu çatlatmış, pazar ekonomisi gelişmeye başlamıştır. Bu genel yapı değişimi, Alevileri de dalaları arasına alıyordu. Aleviler şehirlere göç etmeye başladılar. Çünkü dağ köylerinde, mezra ve komlarda yaşayan ve kendi kendine yeten kapalı aile ekonomisi uygulayan Alevi köyleri yavaş yavaş pazara açılmışlar, pazar için üretmeye başlamışlardır.

Bu, küçük de olsa ticareti geliştirmiş ve bir sermaye birikimi sağlamıştır. Anadolu şehir ve kasabalarında yavaş yavaş Alevi bakkal, kahve sahibi, manav vb. gibi küçük esnafın görülmesi bu döneme rastlar. Daha önce tamamen Sünnilerin hakim olduğu kasaba ve şehir pazarları Alevilerin de söz sahibi olmaya başladığı ve rekabetin filizlendiği alanlar haline gelmektedir. Gene 1960'lı yıllar Alevilerin okumuş kesiminin bürokrasi içinde yer almaya başladığı yıllardır. Aynı yıllar Türkiye'den; önce B. Almanya'ya daha sonra Belçika, Hollanda ve diğer Batı Avrupa ülkelerine işçi göçünün, "İşçi ihracatının" başladığı yıllardır. Bu göçe ilk katılan kitle ise dah çok Kürt-Alevi köylüleridir. 1960'larda Avrupa'ya giden köylüler 1970'lerde yaptıkları küçük tasarruflarla Türkiye'de müteşebbis olmaya başlarlar. Kendi iç dinamizmi ile gelişen Alevi sermayesinin Avrupa'da çalışan Alevi işçilerin dövizleri ile desteklenmesi ve Anadolu'da hakim Sünni pazara girmesi pazar rekabetini hızlandırır, pazar kavgalarını hızlandırır. Bu örnek özellikle; Sivas, Çorum, Tokat, Amasya, Yozgat, Kars, Malatya, Erzincan, Maraş, Elazığ, Antep gibi Alevilerle Sünnilerin karışık olarak yaşadığı illerde çok bariz olarak görülür.

Aynı yörelerde Milliyetçi Hareket Partisi'nin de hızla gelişmesi ve diğer sağ partilerin tabanını ele geçirmesi, daha sonra buralarda Alevi-Sünni çatışmaları çıkarak Alevi esnafın dükkan, ev ve işyerlerine saldırılar örgütlemesi anlamlıdır. Alevi esnafın ev ve işyerlerini tahrip girişimi MHP önderliğinde 1974 yılında başlar. Erzincan, Sivas, Malatya, Tokat olayları ile tırmanır ve 1978'de Çorum ve Maraş olayları ile zirveye çıkar. Maraş olaylarında camilerden çıkanlar Alevi mahallelerine, ev ve işyerlerine organize saldırılar düzenleyerek kitle katliamına girişirler. Olaylar sonucunda resmi verilere göre 110 insan ölür, yüzlerce insan yaralanır ve binlerce insan tutuklanır.

Bu olayı sıkıyönetim uygulaması, onu da 12 Eylül askeri müdahalesi izler ve partili siyasal yaşama son verilerek on binlerce insan cezaevlerinde toplanır. KÜRT SORUNU VE ALEVİLİK Bugün ülkemizde Kürt kelimesini kullanarak yazı yazmak mayınlı tarlada futbol

oynamak gibi bir şeydir. Fakat keşke böyle bir sorunumuz hiç olmasaydı ve biz de mayınlı tarlada futbol oynamak gibi zor bir işi hiç üstlenmeseydik. (*)

Ne var ki, Türkiye’de Alevilik sorununu tanımak ve onun üstünde bir araştırma yapmak, istesek de, istemesek de bizi Kürt olayına götürmektedir. Tıpkı Musul ve Ortadoğu üstüne araştırma yapan bir tarihçi veya uluslararası politika uzmanı gibi, tıpkı ülkemizde “Doğu Sorunu”nu inceleyen bir sosyal bilimci gibi. Gerçi üniversitedeki birçok tarihçi ve uluslararası politika uzmanı sözlü olarak, “Musul sorunu özünde Kürt sorunudur” veya “Ortadoğu sorunu, Kürt sorunu çözülmeden çözülmez” dediler ama, bunu kitaplarında yazamadılar. Nihayet gazeteci Mehmet Ali Birand, Milliyet gazetesindeki köşesinde Doğu sorununun çok tartışıldığı günlerde, “Eveleyip gevelemeyelim, buna adını koyalım.

Doğu sorunu; Kürt sorunudur” deme cesaretini gösterdi. İşte Türkiye’de Alevilik sorunu da böyledir. Mehmet Ali Birand’ın dediği gibi Doğu sorunu ne kadar Kürt sorunu ise, Alevilik sorunu da işte en az o kadar Kürt sorunu ile içiçedir. Türkiye’de Alevilik konusunda sosyal bilim alanında yapılacak herhangi bir çalışma onun Kürt sorunu ile ilişkisine eğilmezse havanda su dövmüş olur. Bazı olayları sosyolojik olarak görmek gerekir.

Alevilik, Bektaşilik, Hacı Bektaş-ı Veli, Ehlibeyt, Kerbela, Pir Sultan Abdal vb. bunlar birçok yönleriyle biliniyor. Ama bir de Alevilerin önemli bir kesiminin kendi konuştuğu bir ana dilleri var. Ve bu dil Türkçe değil. Bazı sosyal bilimciler bu dile Kürtçe, Zazaca vs. diyor. Bu dil adına Batılı müttefiklerimiz; ABD, Fransa, İngiltere, İsviçre vs. üniversitelerine bağlı enstitüler kuruyorlar. Dili ve kültürü yaşatmaya çalışıyorlar. Artık bugün yanibaşımızda hükümet içinde ve dışında ana dili Kürtçe olan bakanlar, milletvekilleri, holding ve şirket sahibi işadamlarımız var. Ve bunların hiç de korkulacak bir yanları yok.

Yeter ki biz bu soruna korku ile değil, sevgi ile yaklaşalım. Bu kitlenin sorunlarına diktatörlükle değil, demokratça yaklaşalım. İşte o zaman çözülmemeyecek sorun yoktur.

Şimdi gelelim Alevi sorunu ile Kürt sorunu arasındaki sosyolojikilişkiye. Türkiye’deki Alevilerin tümü Kürt değil. Tabii tüm Kürtler de Alevi değil. Kürt olup, Alevi, Hanefi, Şafii olan kimseler de var. Türkiye’de Hristiyan Kürtlerden bile bahsetmek olasıdır.

Hambeli ve Maliki mezhebinden Kürt yok gibidir. Anadolu’da tarihsel süreç içinde önceden Türk olup Kürtleşen Aleviler olduğu gibi, önceden Kürt olup asimile olan ve Türkleşen Kürtler de vardır. Alevilik bir dinsel ayırım iken Kürtlük bir etnik ayırımdır. Irka dayalı bir ayırımdır. Milliyet ayırımdır. Türkiye’de Alevi ve Türk olan kesim daha çok Çorum, Amasya, Tokat, Yozgat civarında yaşamaktadır. Buna karşılık Alevi ve Kürt olan kesim ise Sivas, Erzincan, Tunceli, Elazığ, Malatya, Maraş ve çevresinde yaşar.

Birinci kesimdekiler Türkçe, ikinci kesimdekiler ise Kürtçe konuşur. (*) Bu konuda, farklı iddialarda bulunan tarihçi ve sosyal bilimcilerimiz de vardır. Mesela, kendisi de Alevi ve aşiret reisi olan Şerif Fırat, Doğu İlleri ve Varto Tarihi adlı kitabında Alevilerin Türk olduğunu iddia ediyor. Sosyal bilimci Dr. İsmail Beşikçi ise Alevileri, ana dillerine göre Türk ve Kürt olarak ikiye ayırıyor. Beşikçi, bu çerçevede Doğu Alevilerini esas olarak “Kürt” diye niteliyor. Bir kısım araştırmacı ise, uzun yıllar aynı coğrafi bölgeyi ve aynı tarihsel koşulları paylaştıkları için Alevilik ve Kürtlük-Türklük olayının karıştığını söylüyorlar.

Doğu Anadolu’da, Osmanlı’ya karşı etnik muhalefet ile insel muhalefetin tarihsel kader sirliği oluşturması nedeniyle iç içe girdiğini savunuyorlar. Böylece sonuçta, bir kısım Alevinin bu yakınlıktan dolayı Kürtleştiğini ve bir kısım Kürdün de Alevileştiğini iddia ediyorlar.

Araştırmacı Doğan Avcıoğlu Kürt-İslam ilişkisini; “Hristiyan Anadolu’da Selçuklular ve daha sonra Osmanlılar diye bir İslam devleti kurulur. Bu yeni toplum biçimlenirken İslam-Türk öğeyi de belirtmek gerekir.(61) diye özetledikten sonra şöyle devam ediyor:

“Türklerin yanı sıra, İranlılar gibi Kürtler de Anadolu’nun İslamlaşmasına katkıda bulunurlar.”(62)

Burada Anadolu’nun İslam’laşmasında Kürtlerin varlığını kabul etmemek mümkün değildir. İslamiyet içindeki bölünme ve hilafet meselesi Anadolu’da da yaşandığına göre, Anadolu’da

yaşayan eski halklardan olan Kürtlerin de İslamiyet içindeki bölünmelerde yer alması ve taraf tutması mümkündür. Bu saflaşmada Hanefi Kürtlerin olması ne kadar normal ise diğer mezhep ve tarikatlere mensup Kürtlerin bulunması da o kadar normaldir.

Avcıoğlu bu konuda şöyle yazıyor: “Güneydoğu Anadolu, Safevilerin elinde kalsa idi, Türkçe orada rakipsiz bir dil olurdu. Bölge Türkleşirdi. Osmanlı’da bu tersi oldu. Şah İsmail’in peşindeki Kızılbaş Türkmene karşı, Osmanlı çoğu Sünni ve Şafii olan Kürt beylerini tutmuştur.”(63) Yani Avcıoğlu, Güneydoğu Anadolu’nun Kürtleşmesinin sorumluluğunu Osmanlı’ya yüklüyor. Alevilik ise, Kürt kökenli değildir.

Türkçe kökenlidir. Çünkü Aleviliğin kurucusu olarak kabul edilen Hacı Bektaş-ı Veli, Türk’tür. Türkçe konuşup yazmıştır. Pir Sultan Abdal, Şah İsmail, Yunus Emre, Fuzuli gibi önemli Alevi düşünür ve dava adamları Türkçe, Farsça vs. yazmış ve konuşmuşlardır. Bugüne kadar hiçbir klasik Alevi düşünürünün Kürtçe konuşup yazdığına tanık olunmamıştır. Kürtçe konuşulan Doğu Anadolu’da Alevi Cem ayinlerinde söylenen deyişlerin esas olarak Türkçe okunmasının kaynağı da bu olsa gerekir.

Zaten Osmanlı’nın Fars ve Arap etkisinde kalarak Türklere yabancılaştığı dönemde, bu etki sonucu ortaya çıkan Osmanlıcaya karşı Türkçeyi yaşatma mücadelesini Alevi ozan ve düşünürleri vermiştir. Avcıoğlu, araştırmasının bir yerinde şöyle diyor: “Osmanlı, Kürdistan adını verdiği bölgede devletin temel dayanağı olan Tımar sistemini uygulamaz. Devletin yönetimini bölgede, yönetimin babadan oğluna geçtiği Kürt beylerine bırakır. Bölgede bulunan Türkmenlerin önemli bir bölümü dillerini unuttur ve Kürt kabilelerine karışır.”(64) Ziya Gökalp buna örnek olarak, Viranşehir’deki Karakeçili aşiretini verir.

Aynı aşiretin Ege’deki kısmı ise, tamamen Türkçe konuşur. Bu olaylar, bu konuda çok katı tezler ileri sürmenin mümkün olmadığını gösteriyor. Tunceli Zaza’larının Cem ayinlerinde deyişlerini Türkçe söylemeleri gibi, Tunceli ve Erzincan civarındaki yaşlıların çocukları ile tartışmalarında, hem de Kürtçe olarak “Esas Türk biziz, diğerleri sonradan Türk olmuşlardır. Onlar kılıç korkusundan Türk olmuşlardır. Bizim ecdadımız horasan Türkleridir” demeleri de oldukça anlamlıdır. Bu durum toplumsal harman olma olayını çok güzel ortaya koyuyor.

Bugün ise Alevilik-Sünnilik, Kürtlük-Türklük birer kültür olayından ibarettir.

Kültürün iyisi kötüsü, ilerisi gerisi olmayacağına göre tüm Anadolu kültürlerine bizim kültürümüz gözü ile bakmak gerekir. Bugün Türkiye’de sadece Türklerin yaşamadığını biliyoruz. Geçmişimiz birçok medeniyete beşiklik etmiştir. Anadolu’nun 10 bin yıllık bir medeniyet tarihi vardır. Türkler Anadolu’ya 1071’de geldiğine göre bu topraklarda henüz 900 yıllık bir maziye sahipler demektir. Anadolu yarımadası tarih ve farklı medeniyetler açısından adeta bir açık hava müzesidir. Türkler Anadolu’ya geldiklerinde ise, buranın boş olmadığı bilinen gerçeklerdendir.

Var olan halklar da daha sonra yok olmadıklarına göre, sürekli birbirine karışarak, kaynaşarak günümüze gelmişlerdir. Şöyle birazcık zihnimizi zorladığımızda bu anda yanyana yaşadığımız birçok halkın adını sayabiliriz; Türk, Kürt, Çerkes, Arap, Süryani, Ermeni, Rum, Gürcü, Tatar, Azeri, Terekeme, Pomak, Karapapak, Kıpti, Makedon, Fellah, Laz, Arnavut, Boşnak vs. Alevilik ise, bilindiği gibi dinsel bir ayrımdır. Esas olarak Türk ve Kürtlerden oluşmaktadır. Bu gün tahmini sayıları ise 18-20 milyon civarındadır.

HALİL ÖZTOPRAK NELERİ SAVUNUYOR? Halil Öztoprak, 1950’li ve 1960’lı yıllarda Anadolu’daki etkin Alevi önderlerindendir. Aslen Elbistan’ın Alhas köyü ve aşiretine mensuptur. Kendini yetiştirmiş bir aydın köylü bilgedir. Yaşadığı dönemin karizmatik halk önderlerindendir. Halil Öztoprak, sadece Alevi kitleye bir bilge, bir din adamı olarak görev yapmakla kalmamış, yazdığı kitaplar ve yaptığı siyasal çalışmalar ile de Alevilerin büyük desteğini, sevgi ve saygısını kazanmıştır. Yazdığı kitaplarda, yüzyıllardır Alevilere yöneltilen Sünni kaynaklı suçlamalara, dini kaynaklara dayanarak cevapvermiştir.

Yaşadığı dönemde Aleviliğin teorik çatısı için yoğun çalışmalar yapmış, yönlendirici olmuştur. Halil Öztoprak’ın 1956 yılında Ankara’da Milli Eğitim bakanlığı’nın ini ile 4’üncü

basımı yapılan “Kur’an’da Hikmet, Tarihte Hakikat” adlı “Alevilerde Namaz” alt başlıklı kitabı en büyük yankıyı yapan kitapları arasındadır.(65) Şimdi, bu kitabından aktarmalarla Halil Öztoprak’ın neler savunduğunu görelim: 3’üncü sayfadan: “İslam tarihinde birçok mesele vardır ki; başlangıçta büyük ihtilaflar doğurmuş ve uğruna kanlar dökülmüştür. Neticede ağır basan taraf (güçlü olan taraf) kazanmıştır. İşte Ehlibeyt meselesi, işte namaz ve oruç meselesi, Şiilik ve Sünnilik meselesi... Kible, hac vs. bütün bunlar anlayış farklarından, Kur’an’ı Kerim’i ve hadisleri tefsir tarzından ileri gelmiştir.” Halil Öztoprak, Alevilerde ibadet için şöyle diyor: “Aleviler de Kur’an’a ve Hz. Muhammed’in emirlerine uymakta ve ona göre ibadet etmektedirler.

Ayrılık sadece ibadet ve taatın şeklindedir.”(s.4) Öztoprak, “Aleviler Müslüman değildir” diye fetva veren din adamlarına şiddetle karşı çıkıyor ve onların bazı konularda Alevilerin en son gelen ayetlere inandıklarını bilmezlikten geldiklerini yazıyor. Üstelik, Abbasiler zamanında verilmiş bir karar ile Alevileri itham etmek doğru değildir, diyor. Buna delil olarak da; Bakarak süresinin 106. ayetini hatırlatıyor: “Kaçan bir ayetin hükmünü kaldırıp yerine başka bir ayet hükmünü getiririz. Allahü teala ahkâmında, tebdil ve tağyirinde halkına elverişli olanı bilir, zira bir vakitte makbul olan icabında başka vakitte fesat da buyurur.”(s.5) Öztoprak, daha sonra namaz konusunu ele alarak, “Bazı kimseler namazın ve bu namazın bugünkü şeklinin miraçtan Kur’an’la birlikte geldiğini iddia etmektedirler. Ve Alevileri bu namazı kılmadıkları için dinsiz tanımakta, onların kestikleri yenmez, cenazeleri kaldırılmaz, demektedirler.

Ve hatta bazıları Alevilerin katlinin vacip olduğuna inanmaktadırlar (s.6) diyor ve arkasından da namazın miraçtan nasıl geldiğini, Kur’an’da nasıl yer aldığını, ayetlere dayanarak veriyor. Namaz hakkında, İsra suresinin, 78. ve 79., Necm suresinin 8. ve 9., Müzzemmil suresinin 1. ve 7., suretül Nebe’nin 9. 10. ve 11. ayetlerinden alıntılar yaparak namazın esasen beş vakit olmadığını ve esas olarak iş zamanı dışında gece ibadet olarak yapılmasının Kur’an’ın gereği olduğunu yazıyor. İşte bazı ayetler: İsra suresinin 78. ve 79. ayetleri “Farz olan ibadete kalk. Gün aştıktan gecenin karanlıklarından Kur’an okuyarak şafak ağarınca kadar, ibadet eder isen gece ve gündüz melekleri şahadet eder.”

Münezzil süresinin 1. ayeti: “Ey nübüvvet içinde olan nebi gece kalk namaz kıl...” Aynı surenin 7. ayeti: “Gündüzleri uzun uzadıya halkın işleri ile meşgul olursun. Gece ibadete yönelmen evladır.” Suretül Nebe’nin 9. 10. ve 11. ayetleri: “Geceyi ibadet için, gündüzleri geçim ve maaş için kıldık.” Halil Öztoprak, beş vakit namazın Abbasiler zamanında ortaya çıktığını, onun da bir ihtilafların halli için ortaya atıldığını yazar. Hz. Muhammed’in sağlığında namazın beş vakit olmadığını, Peygamberin kendisinin de ibadetlerini gece yaptığını yazar. Alevilerin, ibadetlerini, yani cem ayinlerini gece yapmaları bu anlayıştan geliyor olsa gerek. Sonraları bu ibadetler adeta gizli ibadetlere dönüşür. Emevi, Abbasi ve Osmanlı döneminde gece ibadet edenler çeşitli katliamlara uğramışlardır. Bugün bile Alevi cemlerinde ibadet yapılan konutun güvenliğini dedenin görev verdiği nöbetçiler sağlar. Halil Öztoprak, ibadetin evlerin dışında, açıkta yapılmasının Kur’an tarafından yasaklandığını, bunun gösteriş olduğunu yazıyor. Kaynak olarak da Maun suresinin Tefsiri-Tıbyan’dan aktarmasını gösteriyor: “Şiddetli Cehennem azabı ol açıktan açığa namaz kılan aynacılar içindir ki, ellere Müslümanlık ve sofuluk göstermek için selamet vs. تنها yerleri terkedip namazı aşıkâr kılarlar.

Bunlar cemaattir ki, namaz deyu bütün işledikleri amel ve ibadetleri Allah için olmayıp dünya menfaatlerini kazanmak için halkın gözüne sofu ve Müslüman gözükmeleleri içindir.”(s.17) Ayrıca Halil Öztoprak, İslam’da ibadetin camide yapılması şartının olmadığını, hatta Hz. Muhammed zamanında camilerin yıktırıldığını, ibadetin evlerde yapılmasının dinin kuralları arasında olduğunu iddia ediyor. Kaynak olarak, Tövbe suresinin 108. ayetini veriyor, Alevilerin camilere gitmemesini de buna bağlıyor. Tövbe suresi, 108. ayet: “Müminlere zarar vermek ve gönüllerindeki saklı duran düşmanlığı kuvvetlendirmek için namaz kılmaya

mescid meydana getirdiler. Bunlar Müslüman olmadan önce Hz. Muhammed’le harbeden münafıklardır. Müminlerin arasını açmayı, onları birbirlerine düşürmeyi akıllarına koymuşlardı.

Ya Muhammed, Müslümanlar seninle birlikte namaz kılsın ve zikretsın diye böyle geniş mescid, cami yaptık derler. Allahu Taala şahitlik eder ki onlar yeminlerinde yalandır.”(s.21) Tövbe suresinin 109. ayeti: “Ya Muhammed kalkma ve ol mescidlerde ebediyen namaza durma. Evvelce Tanrı korkusu üzerine yapılan mescidi evvelde Hakka ibadet haklı ve lazım bir ibadetti.”(s.21) Kısası Enbiya’da bu olay için, “Hz. Muhammed, Malik İbni Dahşam ve İbni Adi ile bir gönderip camileri yıktırdığı yazılıdır. Tarih-i Taberi’nin 2’inci cildinin Altı Parmak kitabının 306. sayfasında bu konu ile ilgili olarak “Hz. Muhammed’e Cebrail tarafından ‘Ol Camilerin yıkılmasını sana emretti’ şeklinde ayet geldiği, Hz. Muhammed’in de Kur’an farzı ile yıktırdığı” yazılıdır.(s.22) Bu camiye daha sonra Halife Ömer’in yeniden yaptırdığını, muhteşem camilerin ise daha ziyade Muaviye zamanında yapıldığını okuyoruz. Halil Öztoprak’ın bütün bu konularla ilgili yorumu ise şöyledir:“Hakiki Müslümanlık, Kur’an’da yazılı olduğu gibi, camisiz, minaresiz olarak, huzuru kalb ile Allah’a inanmak ve daimi ibadet etmektir.”(s.23) Halil Öztoprak, bir hadisi Nebevi’den şu aktarmayı yapıyor: “Sen başka camilere yakın olma. Kalp camiiden Tanrıya yalvar.” Arkasından da namazın camide değil, evlerde kılınmasının Kur’an’da farz edildiğine dair, Nur suresinin 36. ayetini bize aktarıyor: “Ya Muhammed, kendi evlerinde ibadet edenleri Tanrı Taala tarafından tazim olunup sevap derecelerinin yükselmelerine izin verip emreyledi. Onlar soy güruhtur ki evlerinde Allahı Taala’ya ibadet zikri tesbih edenlerdir...”(s.24)

Halil Öztoprak, Kabe konusunda ise, “Şahsivarıl İslam” adlı tarih kitabından alıntı ile şu görüşlere yer veriyor: “Kabeyi ziyaret İslama mahsus bir ibadet değildir. İslam dini çıkmadan önce putperestler zamanında Arabistan Yarımadası putperestleri, Kabe’ye hürmet beslerler ve ziyaret ederlerdi. Mekke ortasındaki Haceri Semavi (Yani Hacer-ül Esved) taşının etrafına toplanıp secdeye kapanırlardı. Burada, Kudüs ve Yunan putperestlerinden öğrendikleri üzere kurbanlar keserler.”(s.25) Halil Öztoprak, Hacer-ül Esved’in etrafına toplanıp secde etmenin “cahiliye devri”ne ait bir adet olduğunu ve Hz. Muhammed tarafından bu ziyaretlerin kaldırıldığına ait Kur’an’da ayetler olduğunu yazıyor. Arkasından da, Suretil Bakar’ın 115. ayetini bize aktarıyor: “Güneşin doğup battığı yerlerin cümlesi Tanrı Taala mülküdür; hangi tarafa yüz döndürür iseniz Allahü Taala ibadet tarafı orasıdır.”(s.34)

Sonra da şöyle yazıyor: “Allaha yalvarmak için her taraf kıbledir. İbadet esnasında Hacer-ül Esved gibi belli bir noktayı ve bir şehri daimi olarak kible kabul etmek o nokta veya şehri putlaştırmak gibi bir şey olur.”(s.35) Halil Öztoprak’ın düşüncelerini aktarmayı burada kesiyorum. Yaşayan Anadolu Aleviliği’nin dini yanının tanınması açısından bu düşünceler önemlidir. Aleviler budini görüşler dğrultusunda hareket ederler. Karşılaştığınız birçok Alevi dedesi veya halktan bilge insanlar size şu düşünceleri yineleyecektir. Halil Öztoprak’ın kitabındaki savların, yazar Şinasi Koç’un 1983 yılında çıkardığı “Gerçek İslam Dini Nedir? Kur’an’a Bakar Mısınız?” adlı kitabında tekrar gündeme geldiğini görüyoruz.(66) Şinasi Koç kitabında, Hanefi mezhebine ait bir dizi eleştiri getiriyor, dinler tarihinden örnekler veriyor. İbadet ile ilgili olarak ise, kitabının 50. sayfasında, namazın beş vakit kılınmasının Halife Ömer zamanında bir emirname ile başladığını yazıyor. Bunu ayetlere dayanarak inceliyor. Namazın iki rekattan dört rekate çıkarılmasının da Halife Ömer ile başladığını yazıyor. Karşı çıkanlara ise; iki rekate Taif’teki mülk ve arazisi için, iki rekate da Mekke’deki mülk ve arazisi için kıldırıldığını söylüyor.

Koç, kitabında gene, Teravih namazının Halife Ömer zamanında 20 rekate olarak ilan edildiğini Kısas-ı Enbiya’dan aktarma ile veriyor. Ömer’in namazı beş vakit ilan etmesinin ertesi gününün bayram yapıp iki rekate namaz kılındığını, bayram namazının da buradan geldiğini söylüyor. Ayrıca, Kur’an’da cami yaptırılmasına ait hiçbir ayetin olmadığını, ibadetin şeklinin ve sayısının belirtilmediğini de yazıyor. Şinasi Koç’un bu iddialarını

kitaplaştırmadan önce, 8 Haziran 1980 tarihli dilekçe ile, Diyanet İşleri Başkanlığı'na başvurduğunu da kitabında öğreniyoruz.

Koç, dilekçesinde özet olarak, beş vakit namazın ve Ramazan orucunun hangi ayetle farz olduğunu soruyor. Diyanet İşleri buna cevap vermeyip oyalıyor. Şinasi Koç bu kez kendisine gelen oyalayıcı cevap ile sorularını Diyanet İşleri, Din İşleri Yüksek Kurulu'na yazıyor. Onlar da, "Soruların uzun hususları içerdiği için yazılı cevabın mümkün olamayacağını"

bildiriyorlar. Şinasi Koç, Diyanet İşleri Başkanlığı ve Ankara ilahiyat Fakültesi Dekanlığı'ndan da bir cevap alamayınca tüm bu dilekçeler iver oyalayıcı yanıtları Diyanet İşlerinden sorumlu bakanlığın başı olan Devlet Bakanı Mehmet Özgüneş'e gönderiyor. Devlet bakanı, cevap olarak dilekçeleri Diyanet İşlerine gönderdiğini belirtmekle yetiniyor.

Şinasi Koç, bu dilekçelerinde sorduğu çok açık soruya hiçbir cevap alamıyor. Bildiğimiz kadarıyla Şinasi Koç ilgili makamlardan hala cevap bekliyor.(*). Bu suskunluk neyin ifadesidir? GÜNÜMÜZDE ALEVİLİK Günümüzde Alevilik, önemli değişimler geçirmiş olarak varlığını sürdürüyor. 1960 öncesine göre, hayli farklı durumda. Artık blok bir Alevilikten söz edemeyiz. Aleviler 1960'lı yıllardan bu yana hayli gelişmiş, değişmiş ve bu değişime bağlı olarak da toplumsal yapı içindeki yerlerini almışlardır. Artık kabul etmesek de, görmezlikten gelsek de Aleviler, Türk siyasal hayatında, ekonomik yapıda, sosyal yaşamda meşru zeminlerde yerlerini almışlardır. Bu gerçeği yok saymak mümkün değildir.

Yakın geçmişe kadar Aleviler Sosyal Demokrat veya Sosyalist siyasal parti, grup ve kişileri desteklerlerdi. CHP'nin ve TİP'in önemli, Türkiye Birlik Partisi'nin tek oy kanağı Aleviler idi. TİP'in solundaki siyasal grupların en önemli tabanı da gene Alevi kitle idi. Ama bugün durum çok değişmiştir. Bu siyasal yapıları destekleyen kitle gene var. Ama ANAP'a giden önemli bir Alevi oyu da var. 1982 askeri müdahalesi ve Anayasası en olumsuz yüzünü Alevilere göstermiştir. Buna rağmen Alevilerin de oyları ile (% 92) onaylanmıştır.

Sağ muhafazakar partiler olan ANAP, DYP ve MDP kendi seçim bölgelerinde listelerine Alevi adaylar koymuşlardır. Bu yıl öldürülen İstanbul Ticaret Odası Başkanı Niyazi Adıgüzel, ANAP adayı ve eski MHP'li, ama aynı zamanda Alevi idi. Bu olay Aleviler açısından oldukça anlamlıdır. Sağ partiler artık seçim siyasetlerinde Alevi oylarının kazanılmasının hesaplarını da yapıyorlar. 1950 öncesi Anadolu'da birçok şehir ve kasabada bakkal dükkanına bile sahip olmayan Aleviler, artık büyük şehirlerde şirket ve holding sahibi oldular.

İthalat ve ihracatta da etkili olan Aleviler bugün Türkiye pazarında önemli bir payı elde etmiş durumdadırlar. Alevilerin ekonomik gelişimi, siyasal ve sosyal alanlarda da rol almalarını sağlamıştır. Aleviler bugün 20 milyon civarında nüfusa ve 5 milyon civarında seçmene sahiptir. Bu, bir siyasal partiyi tek başına iktidar yapacak sayısal güç demektir. Yani, siyasal partiler için önemli bir oy deposu konumundadırlar. Aleviler siyasal ve ekonomik alanda meşru olarak kabul edilmelerine rağmen, dini alanda aynı hoşgörü ile karşılanmamaktadır. Bugün bile bu önemli kitlenin dini ayinleri, inançları, yaptıkları ibadetler meşru sayılmamaktadır. Osmanlı döneminde Alevilerin ibadet biçimi olan Cem ayinlerine ilişkin yasaklar, baskılar, Cumhuriyet döneminde de ne yazık ki devam etmiştir.

Halk ibadetini gizli olarak geceleri yaparak sürdürmüştür. Bu yüzden tutuklanmalar, işkenceler olmuştur. Şimdi bu geniş kitlenin ibadet biçimlerine kısaca bir göz atalım: Aleviler Muharrem ayında (yılda 12 gün) Kerbela şehitleri anısına oruç tutarlar. Bu oruç sırasında su içilmez ve et yenmez. Kesici şeyler ele alınmaz. 12 günlük orucun sonunda Aşure günü yapılır. O gün aşure pişirilip yenir, kurban kesilir, dualar okunur, Cem ayini yapılır, Kerbela şehitleri ve Ehlibeyt soyu anılır. Aleviler, periyodik olmasa da özellikle kış aylarında haftada bir, cuma akşamları Cem ayini yaparlar. Bu ayinlerde bağlama çalını, Hz. Ali, On İki İmam ve Ehlibeyt üzerine yazılmış çeşitli nefesler okunur.

Bunlar daha ziyade Pir Sultan ABDal, Şah İsmail, Nesimi ve çeşitli Alevi ozanların bağlama eşliğinde söylenen eserleridir. Cem ayinlerine yalnız erkekler değil, kadınlar da katılır. Ortak halka namazı kılınır, müzik eşliğinde kadınlı erkekli semahlar yapılır. Ayinlerin tüm

sorumluluğu dedelere aittir. Bu cemler aynı zamanda o toplum için bir dini eğitim ve öğretim kurumu işlevini görür. Hatta bunlar, suç işleyenlerin yargılandığı bir tür halk mahkemesi işlevini de üstlenirler. Bu ayinler, merkezi bir yapı oluşturmadığı için zamanla yörelere göre değişimler göstermişlerdir. Örneğin; Trakya’da cemlere bekarlar alınmazken, Doğu Anadolu’da yediden yetmişe kadın erkek herkes katılır.

Batı’da bazı yörelerde dem kabul edilen şarap içilirken Doğu’da şarap, içki vs. kesinlikle içilmez. Bu farklılıklar uzun yıllar devam eden merkezi iletişimin olmamasından kaynaklanmıştır. Yoksa öz aynıdır, değişim yalnızca biçimseldir. Cumhuriyet yönetimi devlet ve din işlerini birbirinden ayırmıştır. Hatta din işlerinden sorumlu olarak daha sonra Diyanet İşleri kurulmuştur. Fakat bir devlet bakanlığına bağlı olarak faaliyet gösteren Diyanet İşleri Başkanlığı yalnız Sünni Müslümanlara hizmet götürmektedir. Bütün bu dönem boyunca Alevilerin dini ihtiyacı yok sayılmış, onlara hiçbir dini hizmet götürülmemiştir. Diyanet İşleri hakim mezhep olan Sünniliğe hizmet götürmüştür.

Azınlık mezheplere, onlar içindeki en büyük kitleye hiçbir hizmet götürmediği gibi suçlamalar yapmaya, Aleviliği kötülemeye devam etmiştir. Camilerdeki uygulamalar ve zaman zaman verilen fetvalar Emevi camilerini aratmayacak boyutlara ulaşmıştır. Alevilerin İslamiyetten ve Cami’den uzaklaşmalarına Cumhuriyet yönetimleri ve Diyanet İşleri önemli ölçüde yardımcı olmuşlardır. Alevilerin Sünnileştiremedikleri gibi, onları neredeyse dinsizleştirmişlerdir. Belki de artık Alevileri ibadet (Cem ayini) yapacağı yerleri bugün devlet açsa bile oralara gidecek Alevi bulunmayacaktır.

Alevilerin en önemli sorunlarından biri de, cenaze namazı meselesidir. Alevilerin büyük çoğunluğu bugün ülkemizde camilere gitmemektedir. Giden kısım küçük bir kesimdir. Böyle olunca, doğumundan öldüğü güne kadar camiye gitmeyen insanı biz ölünce cenaze namazı için camiye götürmekteyiz. Alevi kitle doğası gereği camide kılınan namazı bilmez. Bu olay ölenin akrabaları ve çevresi için çok güç bir durum yaratmaktadır. Zaten çoğu yerde cami imamı, ölen Alevi ise, cenaze namazını kılmak istememekte, arkasından tartışmalar ve tatsızlıklar çıkmaktadır. Doğumdan ölümüne kadar Alevi mezhebinin inancına göre yaşamını sürdüren kişi, ölünce Sünni inancına göre cenaze namazı kılınmaktadır. Bu çok büyük bir çelişkidir ve rahatsızlık verici bir durumdur. Bu sorunun çözüm yolu, giderleri Aleviler’in de katkıda bulunduğu bütçeden karşılanan Diyanet İşleri’nin Aleviler’e de dini hizmet götürmesidir.

Tabii, bu hizmetin amacı Sünni din adamları vasıtası ile Aleviler’i Sünni’leştirmek değil, Alevi din adamları vasıtası ile Aleviler’e dini hizmet götürmek olmalıdır. Alevi din adamlarının yetişmesi için de isteyen Alei çocukları için Milli Eğitim Bakanlığı böyle bir eğitim programını İmam Hatip Okullarında uygulamalıdır. Bunun dünyada örnekleri vardır. Hristiyanlık içindeki farklı mezheplere kiliseler benzer biçimde hizmet vermektedir.

Humeyni İranı’nda hakim mezhep Caferi mezhebidir. Ama diğer mezheplere de kendi inançlarına uygun dini hizmetler götürmektedir. Hatta bir yörede çoğunluk Caferi mezhebi dışındaki bir mezhebe ait ise orada Caferi mezhebi azınlık mezhep sayılmaktadır.

Kardeşlik ve barış ancak böyle sağlanacağı için bu çözüm bize de örnek olmalıdır. Azınlık olsun çoğunluk olsun bütün mezheplerin, tarikatların temeli İslam dinidir. Bir dinin veya mezhebin doğru veya yanlış olması çoğunluk veya azınlık olmalarına bağlı değildir. Hz. Muhammed zamanında mezhep, tarikat vs. yoktu. Kur’an’da da mezhep ve tarikat diye bir olgu yoktur. Hepsi daha sonraki çeşitli tarihi olayların ardından ortaya çıkmıştır. Mezhep ve tarikat mensupları kendi mezheplerini doğru kabul etmektedir. Ama, doğruluk, bilindiği gibi göreceli bir kavramdır. Herkese göre değişir. Bu sorun bugüne kadar çözülememiştir. Bugün bize kadar gelen sorun tarihsel bir mirastır. Bu miras iyi de olsa kötü de olsa bizimdir. Elbette ki bu tatsızlıklar olmasa daha iyi olurdu. İslamiyet uğruna bu kadar kan dökülmesine daha iyi olurdu. Ama bunlar olmuş. Tarihten doğru dersler çıkaralım.

İntikamcı sonuçlar çıkarmayalım. Bütün Müslümanlar kardeşdir. Bizim inandığımıza inanan da inanmayan da... Bütün insanlar da kardeşdir. Başka dinlere inananlar da, hiçbir dine inanmayanlar da hala ağaçlara, hayvanlara tapan animistler de bizim kardeşimizdir. Artık dünya bütünleşiyor. Sadece bir dinin veya ülkenin sorunu olan sorunlar yoktur. Bütün dünya insanlığının sorunları ortaktır. Örneğin, enflasyon, kıtlık, yetersiz beslenme vs. bütün dünyanın sorunudur. Sağlık, kanser, AIDS bütün dünya insanlığının sorunudur. Çevre kirlenmesi, radyasyon, nükleer savaş ve buna benzer şeyler; bunlar, hangi din ve renkten olursa olsun bütün insanlığın sorunudur. O halde başımızı iki elimizin arasına koyalım ve düşünelim.

Bu sorunlar kaşısında bizim hala Alevilik-Sünnilik gütmemiz ne kadar zavallı durumda olduğumuzu göstermiyor mu? Gene ülkemizdeki Alevilik olayına dönelim. Bugün Aleviliğin dini örf ve adetlerinin oldukça zayıfladığını da belirtmek gerekiyor. Bu olayın çok eski bir geçmişi vardır. Osmanlı'da merkezi bir dini yapısı olmayan Alevilik tabii ki gelişemedi. Ancak varlığını her türlü zorluğa rağmen gizli olarak sürdürmeye çalışıyordu. O zamandan bugüne ayinlerde, inançlarda, folklorik yapıda önemli farklılıklar oluştu.

Sünnilik camilerde örgütlü idi. Hatta Osmanlı'da padişah aynı zamanda en büyük dini temsilci olan halifedir. Zaten ülke şeriatla yönetiliyordu. Cumhuriyetle din ve devlet işleri ayrıldı. Hilafet kaldırıldı. Ama Sünnilik gene devlet dini ve merkezi bir yapı ile varlığını sürdürmeye devam etti. Bugün Diyanet İşleri aracılığıyla camilerde bu merkezi yapıya bağlıdır. Kısaca ülkemiz "laik"tir ama, devletin resmi bir dini vardır. Laik bir ülkede resmi din olmaması gerekir. Hem laiklik var, hem de din var. Bu olmaz. Resmi dinden de anlaşılan Hanefi mezhebidir. Ülkemizde demografik yapının sağlıklı tespiti için milyonlarca, milyarlarca masraf yapılarak beş yılda bir nüfus sayılı yapılıyor. Bu sayımlarda ana dili soruluyor.

Ama özellikle Kürtçe, Ermenice, Rumca vs. kouşan insanlarımız ana dillerini nüfus sayım memuruna sakıncalı olur diye söyleyemiyorlar. Söylemek isteyenleri ise memur yazmıyor veya yazmak istemiyor... Gene bu sayımlarda "dini ve mezhebi nedir?" sorusu var. Ama, Sünniliğin dışında mezhep veya İslamiyet dışında din belirtmek veya adı geçen dinlere mensup olmadığını söylemek, insanlarımız için karakolu, cezaevini veya fişlenmeyi göze almak anlamına geliyor. Hatta bu tür cevapları sayın memurları yazmak istemiyor. Ayrıca nüfus cüzdanları bebek doğumu sırasında hazırlandığı için nüfus memuru dini ve mezhebi yerini zaten "bakanlık emri" diye "İslam" olarak dolduruyor.

NÜfus sayımlarındaki cevabın da hiçbir anlamı olmuyor. Çünkü nüfus kütüğünü o cevap değiştiremiyor. Böylece hem laik bir ülke olduğumuzu iddia ediyoruz, hem de dinimiz İslam, mezhebimiz Hanefiliktir diyoruz. Bu durumda acaba Bulgaristan'a kızmaya hakkımız var mı. Bu haksızlığı onlar yaptığı için ayaklanıyoruz. Ama kendimizi görmüyoruz. Alevilikte din adamı olan dedeler Osmanlı'nın ilk zamanlarında Erdebil ve Hacı Bektaş dergahına bağlı olarak çalışıyordu. Atamaları bu merkezler yapardı.

Sonra tek merkez Hacı Bektaş dergahı oldu. Ayrıca O'na bağlı, Rumeli İstanbul gibi dergahlar da vardı. Sonraki yıllarda bu merkezi yapı bozuldu. Dedelik kurumu merkezi yapısını kaybetti. Önceleri Hacı Bektaş Dergahı yetenekli din adamlarını dede olarak atardı, ama bu sistemin yerini giderek dedeliğin babadan oğula geçtiği sistem aldı. Böylece yeteneksiz ve Alevi ilkelerine göre eğitilmemiş kimseler de Alevilikte dede olabilmeye başlamıştı. Oysa Hacı Bektaş Dergahı, dede olacak adayların birçok seviyede eğitimden ve çeşitli testlerden geçirdikten sonra herhangi bir dergaha dede olarak gönderiyordu. Dede olacaklar, dünya nimetlerinden tamamen el etek çekiyorlar, kendilerini öncelikle Hakka ve halka adıyorlardı. Onların artık kendi hayatı ve bireysel yaşamları söz konusu değildi. Onlar Hakkın yani Tanrı'nın ilkelerini halka götüren birer derviş idiler. Birçok keramet sahibi, erdemli, ermiş insanlardı. Dedeler bu yüzden kutsal idiler. Halk bu ulu insanlara tapardı. Onlar yeryüzünde örnek insanlardı. Dedeler, Hacı Bektaş-ı Veli'nin ilkeleri

doğrultusunda, Hz. Muhammed, Hz. Ali ve Ehlibeyt aşkı ile halkı eğitiyorlar, onlara dini ve dünyevi konularda öncülük ediyorlardı. Eğitim ve öğretim dışında halkın her türlü sorunuyla uğraşmak da dedelerin görevleri arasında yer alıyordu.

Daha önce de değindiğimiz gibi, merkezi yapı dağıldıktan sonra dedelik babadan oğula geçen bir saltanat kurumuna dönüştü. Böyle olunca seviye düştü. Birçok dede çocuğu, hak emeden dede oldu. Dedelik kurumunun haklı olarak kazandığı “itibar” giderek istismar edildi. Halk bu istismardan rahatsız oldu. Dedelik kurumuna tepki göstermeye başladı. Dedeler, halka hizmet eden “derviş”ler olmaktan çıkıp, toprak, köy, mülk sahibi “Ağa Dede”lere dönüştüler. Dedelik kurumunda bu değişim yaşanırken, Alevi toplumu da hızla bir değişim içine girmişti. Şehirli hayata geçen Alevilerin çocukları okumakta, yüksek okullu Alevi gençler çoğalmaktaydı. Batı’da (Almanya vs.) işçilik yapan Alevi işçiler artık farklı değer yargıları ile tanışmaktaydı. İşte böylece ortaya çıkan bu yeni kuşak uzun bir süredir dedeliği yargılamaktadır.

Bu arada büyük şehirlerin gecekondualarında oturan Alevi işçiler de bilinçlenmektedir.

Ülkedeki sosyal ve siyasal gelişme ve değişme Alevi gençlerini ve toplumunu da etkilemektedir. Kültür dokularındaki yapı gereği devrimci, demokrat fikirler daha çok Alevi gençler ve Alevi kitle tarafından tasvip görmektedir. Sendikacı işçilerin çoğunluğunu Alevi işçiler oluşturmakta, öğrenci olaylarında Alevi gençler aktif rol oynamaktadır.

Okuma yazma bile bilmeyen Alevi dedeler ise; bilinçlenen Alevi kitleye, eğitim görmüş üniversiteli Alevi gençlere önderlikte çok geride kalmaktadır. Ve Aleviler arasında demokrat ve materyalist düşünceler hızla yayılmaktadır. Bu olay, daha önce belirttiğimiz gibi devletin Alevi dinini yasaklayıcı politikası ile de birleşince sonuçta Alevi toplumu dinden uzaklaşmaktadır. Bugün Alevilik, dini bir ayrımdan çok siyasal, kültürel bir ayrımı ifade etmektedir. Alevilik doğuşu itibarı ile dinsel bir olay idi. Ama geçirdiği toplumsal evrelerden sonra artık çok farklı bir konuma ulaşmıştır. Günümüzde Alevilik kültürel bir kimliği ifade etmektedir. Alevilik doğuşu itibarı ile dinsel bir olay idi. Ama geçirdiği toplumsal evrelerden sonra artık çok farklı bir konuma ulaşmıştır. Günümüzde Alevilik kültürel bir kimliği ifade etmektedir. Bu da, çağdaş, ilerici, hoşgörülü, hümanist demokrat bir düşünce yapısıdır.

Alevi dini ayinleri, artık yok denecek kadar az yapılıyor. Alevi dedeler tarihe karıştı desek abartmış olmayız. Evet Alevilik çözülüyor, dağılıyor. Ama Alevilik gene yaşıyor. Farklı misyon yüklenmiş olarak bugün de yaşıyor. Alevilik din olarak çözülüyor, dağılıyor. Fakat farklı bir konumda, bir yaşam biçimi olarak varlığını sürdürüyor. Alevilik günümüzde de yöresel olmaktan çıkıp evrensel denilebilecek ilkelere ulaşmış bulunuyor. Bu ilkeler çağdaş insan hak ve özgürlükleridir. Çağdaş dünyanın bilimsel doğrularının ışığında değerlendirilmesi ve insanlığa hizmet edecek şekilde değiştirilmesi uğraşdır.

İşte Alevilik bugün çağdaş görevini böylece yakalamış bulunuyor. Dünya kültür mozaiki içindeki yerini geçmişte olduğu gibi bugün de almış bulunuyor. Toplumsal değişime bağlı olarak Alevilik de bir değişimi yaşıyor. Bir yabancılaşma, bir kendini yadsıma elbette söz konusudur. Artık sadece muhalefet partilerine değil, iktidar partilerine de oy veriliyor. Sermaye kesimi ile, merkezi otorite ile küçük de olsa bir entegrasyon (bütünleşme) söz konusu. Ama ırmağın esas yönünü değiştirecek kadar değil. Ülkemizde yaşanan olumsuz toplumsal etkilenmeler Alevi kitle için de geçerli.

Fakat genel olarak Alevilik tarihsel misyonu, yani haklı toplumsal muhalefetini günümüzde de tavizsiz olarak sürdürmektedir. Alevilik, her türlü toplumsal haksızlığa karşı mücadeleyi prensip edinmiş devrimci, demokrat düşüncenin en doğal müttefiği olan bir düşüncedir.

Alevilik, Anadolu’daki tüm tarihsel haksızlıklara karşı bir başkaldırı hareketidir. Bu toprağın ürünüdür. Bir Anadolu hareketidir. Alevilik İslamiyet içinde, İslamiyetin yabancılaşmasına, dini istismarına, Hz. Muhammed, Hz. Ali ve Ehlibeytine karşı Emevi ve Abbasi halifelerinin haksız ve insanlık dışı uygulamalarına karşı asırlar boyu süren muhalefet sonucunda oluşmuştur. İslamiyet içindeki bu muhalif akım, Selçuklu ve Osmanlı’nın Türklüğü ve

Anadolu'ya yabancılaşmasına; ekonomik, dini, sosyal ve siyasal alanlardaki her türlü baskıcı ve sömürücülüğüne karşı mücadelelerle devam etmiştir. Osmanlıdan sonra ise bu misyon Cumhuriyet yönetiminde devam etmiştir. Bugün de bir dizi değişikliğe rağmen esas rolünü devam ettirmektedir. Yani Alevilik; doğustaki üç kaynağı olan; Hz. Ali ve Ehlibeytine olan aşırı sevgi, saygı ve bağlılık, Asya'dan gelen Tasavvuf ve çok tanrılı İslam öncesi dinler ile Anadolu'da bulunan çok tanrılı Anadolu din ve inançlardaki izlerle kalmadı. Buna doğuştan günümüze kadar verilen toplumsal mücadeleler de eklendi. Alevilik düşüncesi olgunlaştı ve bu haline ulaştı. Aleviliğin tarihi, İslamiyetin hilafet döneminden günümüze değin süren 1300 yıllık muhalefetin tarihidir. 1300 yıldır devam eden egemenlerin baskıcı ve sömürücü haksız yönetimlerine karşı onurlu bir başkaldırı tarihidir. Demokratik ve devrimci bir halk muhalefetidir.

Sonuç Yerine - Ekler

Daha önce de belirttiğimiz gibi Aleviler bugün ülkemiz nüfusunun önemli bir çoğunluğunu oluşturuyorlar. Nüfusumuz 60 milyon kabul edilirse bunun 18-20 milyonu Alevi tahmin edilmektedir. Fakat Aleviler tarihimizin hiçbir döneminde demokratik olarak temsil edilmemişlerdir.

Osmanlı İmparatorluğu'nun azınlıklar için çok hoşgörülü olduğunu tarihçiler yazarlar. Bu genel olarak doğrudur. Ama Aleviler için geçerli değildir. Osmanlı, Alevilerin varlığını bile kabul etmemiştir. Onları yok saymıştır. Aynı dinden ama farklı mezhepten olduğu için Osmanlı Alevileri yok saymıştır. Onlara azınlık hak ve özgürlüklerini tanımamıştır. Alevi olmak "suç"unu işlemiş olan bu insanlar sürekli izlenmiş baskı altına alınmış, işkence görmüş, darağaçlarına çekilmişlerdir. Bu yaklaşım biçimsel farklılıklara rağmen Cumhuriyet yönetiminde de devam etmiştir. Cumhuriyet yönetimi de yalnız Hristiyan olan halkları azınlık statüsü içinde görmüştür. Hristiyan azınlıkların demokratik hak ve özgürlüklerinin olması elbette iyi bir şeydir. Hristiyanların ve Yahudilerin ayrı ibadet yerlerine, ayrı okullara, ayrı mezarlıklara sahip olmaları, kendi dillerinde gazete, dergi çıkarmaları, eğitim yapmaları doğal haklarıdır. Ermeni, Rum, İtalyan, Fransız, Süryani vs. azınlıkların kiliseleri olduğu gibi bunlar içindeki mezhep ve tarikatların bile kilise, okul, mezarlık ve gazeteleri vardır. Ama bu adı geçen kitleden bazılarının nüfusu 100.000'i bile bulamazken, 20 milyon civarındaki Alevilerin bu azınlık haklarından yararlanmaları ve yararlanmak istemeleri çok mu yanlıştır? Üstelik Aleviler de Müslümandır. Ama İslamiyeti yorumlamaları farklıdır, mezhepleri farklıdır. Onlar da İslamiyete inanıyor, ibadet yapıyor. Namazları var ama adına halka namazı diyorlar. Oruç tutuyorlar ama 30 değil, 12 gün tutuyorlar. Hac için Hacer-ül Esved'i değil, Hz. Ali ve Ehlibeytinin Hacı Bektaş-ı Veli ve diğer Anadolu evliyalarının türbelerini ziyarette gidiyorlar, vs.

O halde Alevilere karşı tarihsel bir haksızlık söz konusudur. Bu haksızlığa karşı olmak da her insanın insan olmasının gereğidir. Bunu savunmak bölücülük, ayrımcılık değil, birleştiriciliktir, kardeşliktir. Bunun tersi ise, bölücülüktür, bu tarihsel haksızlığa destek olmaktır. Bunun sorumluluğu daha ağırdır. EKLER YENİ GÜNDEM DERGİSİ 5 EYLÜL 1987, YIL: 4 SAYI: 78 Araştırmacı Şener ve "Anadolu Aleviliği" "DEVLETTEN HEP SAKLANDILAR" "Aleviliğe Ne Oluyor?" kapak konulu geçen sayımız büyük ilgi gördü. Yeni Gündem'e yazı hakkında olumlu olumsuz görüşler iletili. Ancak tartışmalarda önyargı ve bilgisizlik hemen göze çarpıyordu. Sosyal Antropoloji eğitimi gören Cemal Şener "Aleviliği" anlatan araştırmasını İktisat Fakültesi Siyaset Bilimi Doktora Programı için ahzırıyordu. Ancak Şener, YÖK nedeniyle üniversiteden ayrıldıktan sonra bu araştırmasını

bağımsız olarak yürüttü. Kendisi de Alevi olan Şener'in kitabı sonbaharda yayınlanacak. Şener, Hayat Bahadır'ın sorularını cevapladı.

- Aleviliğin doğuşuna ilişkin, genel olarak neler söyleyebilirsiniz? Şener -Aleviliğin doğuşu İslamiyet'in ilk yıllarına, dört halife dönemine uzanır. Alevilik, doğuşu itibarıyla hilafet meselesinde Hz. Ali'ye karşı yapılan bir haksızlıktan kaynaklanmıştır. İslam içindeki bu bölünme, daha doğrusu iktidar mücadelesi, İslamiyet'in yayılışına paralel olarak yayılmıştır. Gittiği ülkelere özgü kültürlerle birleşerek yeni biçimler almıştır.
- Yani bu bölünme her ülkede başka isimler mi aldı? Şener -İslamiyet içindeki bu farklılık İran'da Şiilik'i, Mısır'da Fatimi Devleti'ni, Pakistan'da İsmailiye Mezhebini vs. oluştururken, Anadolu'da Alevilik olarak biçimlenmiştir. Anadolu, İslamiyet'ten önce Hristiyanlık, ondan önce de çok tanrılı dinlere yurt olmuştur. Hristiyanlık Anadolu'da çok tanrılı dinleri yok edemedi. Anadolu'nun İslamlaşmasını bir anlamda Alevileşmesi takip etti. Anadolu, İslamiyet'i de Anadoluştırdı, kendine özgü biçimlere soktu.
- Yani Alevilik sadece eski Anadolu dinlerini mi kaynak aldı? Şener -Tabii ki hayır. Anadolu Aleviliğinin mayasını şu üç ana unsur oluşturdu. Birincisi Hazreti Ali ve 12 İmamlar'a duyulan olağanüstü saygı ve bağlılık. İkincisi, Asya'dan göç yoluyla gelen Şamanizm, Orta Asya dinleri ve kültürüne ait öğeler. Özellikle tasavvuf olayı. Sonuncusu ise, çok tanrılı Anadolu dinleri ve uygarlığından alınan özellikler. Bunlardan birinin ihmali Anadolu Aleviliği'ni anlatmayı yetersiz kılabilir. Ama bunların ağırlıkları teraziyle elbette tartılamaz.
- Bunu okurlarımız için örnekleyebilir misiniz? Şener -Bu urumun kanıtı Anadolu Aleviliği'nin kendisidir. İslamiyet içinde ortak öğeden omasına karşılık Anadolu Aleviliği, Suriye Aleviliği ya da İran Şiiliği'ne, Hz. Ali ve 12 İmam sevgisi dışında çok uzaklaşmıştır. Anadolu Alevileri Şii Humeyni hareketini desteklemedikleri gibi Şii Rıza Şah'ı da desteklememişlerdi. Ne gariptir ki, Türkiye'de Aleviler için "katli vaciptir" diyenler İran'da Şii Humeyni hareketini hararetle destekliyorlar.
- Aleviler neden uzunca süre, hatta bazen şimdi bile kendilerini gizlemek zorunluluğunu hissettiler? Şener -Hristiyanlıkta rönesans ve reform neyse İslamiyet'te Alevilik odur. Daima merkezi otoritenin düşmanca davranışlarıyla karşılaşmışlardır. Osmanlı döneminde büyük haksızlıklara uğrayan Aleviler, esas olarak büyük yerleşme birimlerinden uzak dağ köylerinde yaşamlarını gizli olarak sürdürmüşlerdir. Kendilerini devamlı olarak devletten saklamışlardır.
- Bu durum ne zaman hafifledi? Şener -Cumhuriyet'in ilk kurucuları, özellikle Mustafa Kemal, Alevilere çok farklı yaklaştı. Kurtuluş Savaşı sırasında Mustafa Kemal Alevilerin desteğini almak için özel çaba harcamış ve almıştır da. Cumhuriyet idaresinin laiklik politikası Aleviler tarafından şiddetle benimsenmiştir. Cumhuriyet idaresi tüm tekke ve zaviyeleri kapatırken Hacı Bektaş-ı Veli dergahı açık bırakılmıştır.
- Şimdilere gelirsek, durum oldukça farklı. Aleviler şehirleşti. Zenginleştiler. Bu süreç ne zaman başladı? Şener -İlk şehirleşme Cumhuriyet'ten sonra başladı. Ama 1960'lı yıllardan itibaren özellikle hızla şehirleşmeleri ise tamamen sermaye birikimiyle ilgilidir. Alevilerin kapalı ekonomiden pazara yönelmeleri ve Almanya gibi Avrupa ülkelerine giden işçi göçünden dönen dövizle sağlanan sermaye birikimi şehirleşmeyi hızlandırdı. daha önce bir tek Alevi bakkalı bile olmayan küçük il merkezlerine Mercedes arabalarıyla gelenler eldeki parayla işyeri ve ev almaya başladılar. Önceleri Sünni kökenli esnafın hakim olduğu pazar, giderek Alevi kökenli esnaflar tarafından da paylaşılmaya başlandı. İşte bu çelişki 1970'li

yıllarda erzincan, Sivas, Amasya, Çorum, Elazığ gibi illerde çatışmalara yol açtı. 1978 Maraş olaylarıyla da doruğuna ulaştı. Tabii bu arada Alevi ve Sünnilerin birlikte yaşadıkları yerlerde MHP hareketinin kışkırtmaların ıda unutmamak gerekir. Sorunuzun özet cevabı, evet artık şirket ve holding sahibi Alevi iş adamları var.

• Şu anda Alevi kültürü ve nüfusu üzerine bir yorum yapmanız mümkün mü? Şener -Tabii, bütün bu söylediklerimiz olup biterken gerileyen ve zayıflayan Alevi kültürüydü. Şüphesiz her kültür gibi yeni, eskinin yerini alıyordu. Ama önemli olan eskinin olumlu şeylerinin yaşatılmasıydı. İşte bu unutuldu. Nüfusa gelince, ancak genel tahminlere dayanabiliriz. Bence bu sayı 20 milyon dolayındadır. Ülke nüfusunda önemli bir orandır bu. Bu sayı verilirken hiçbir ard niyet aranmamalıdır. Ve bazı sonuçlara gidilmemelidir. Böyle bir gerçeği kabullenmekle kıyamet kopmaz. Kabullenmek kabullenmemekten daha iyidir. Bu gerçeği kabullenen tarihteki yöneticilerimiz, kabullenmeyenlerden daha başarılı olmuşlardır. Bazı Osmanlı padişahları ve Atatürk örneğinde olduğu gibi.

• Araştırma ve gözlemlerinize dayanarak 1980’li yıllarda bir ayrımcılık yapıldığını söyleyebilir misiniz? Şener -Milli Eğitim’de Alevi öğrencilere baskı oldukça yoğun. ‘Ben Aleviyim’ diyen öğrenci bunun bedelini ağır ödemekte. Herhangi bir işyerinde, devlet sektöründe hakim mezhep taraftarlığı ve şövenizm yapılmakta. Türkiye’deki Alevilerin cenazesi ortada kalmaktadır. Ailesinden, akrabasından çoğu zorunlu olarak cenaze namazına gelir ve kaçarlar, çünkü doğumundan ölümüne kadar camiye gitmeyen Aleviler camiye gitmek zorunda kalıyor. Hem resmi dinimiz İslam, buna rağmen laikiz diyoruz, bu bir çelişkidir. O yüzden laik bir ülkeyiz diyemeyeceğim.

TC Anayasası’nda azınlık mezhep olarak Aleviliğin yeri olmalı. NOKTA DERGİSİ 27 EYLÜL 1987, YIL:5, SAYI:38 “ALEVİLİK KENDİSİNİ YADSIDI” Aleviliğin siyasal tarihine ilişkin araştırmalarıyla tanınan Cemal Şener Nokta’nın sorularını yanıtladı. Nokta:Alevilerin 1950’lerden bu yana geçirdikleri iktisadi ve politik değişimleri özetler misiniz? Şener:Osmanlılar döneminde, Aleviler üzerinde uygulanan hepimizin bildiği baskılar, onları kapalı köy ekonomilerinin içine hapsedmişti. Alevilerin bu zinciri kırmaya başlamaları, 1960’lı yıllarda yaşanan Almanya’ya göçle başlar. Bu yolla biriktirilen sermayeler önce kasabalarda, sonra da şehirlerde ticarete yatırıldı. Önceleri Sünni kökenli yurttaşların hakimiyeti altındaki pazar kapılarını giderek Alevilere de açtı. 60’lı ve 70’li yılların karakteristiği budur. Bu gelişmenin, ticaret sahibi Sünni kesimde bir tepkiye yol açması beklenmeliydi. Ama tepki, bilindiği gibi çok kanlı sonuçlar doğurdu. Birçok Alevi yurttaşın katledildiği saldırılarda sahibi Alevi olan dükkanların talan edilmesi de hayli ilginç bir göstergedir. 1980’lerde ise Alevileri artık piyasaya girme değil, ulusal ve hatta uluslararası piyasadan pay alma mücadelesi içinde görüyoruz.

Çok sayıda büyük şirket kuruldu ve bu gelişmeden yalnızca şirket sahipleri değil, çalışmak için müracaat etikleri fabrikalarda Alevilikleri hala problem edilen işçiler de yararlanmaya başladılar. Bu gelişmelere paralel olarak, pastadan aldıkları pay oranında siyasal tercihleri de değişti. Son 20 yılda büyük çoğunluk CHP’yi ve onun solundaki parti ya da eğilimleri destekleyen Aleviler artık daha pragmatik bir çizgiye kayarak iktidarı da desteklemeye başladılar. Ben,sorunuz üzerine sürecin iktisadi yönüne değiniyorum. Kuşkusuz bu gelişmede alevilerin, kendilerini katliamlardan koruyamayan sol iktidarlara karış duydukları tepkinin de önemli bir payı vardır. Nokta: Alevilik bu dönem içinde kültürel planda ne gibi değişiklikler yaşadı? Şener -Anadolu Aleviliğinin bilinen hoşgörülü, liberal düşünce yapısı bir anlamda bu kültürün bilinen klasik özelliklerindeki zayıflamanın en önemli nedenidir. Alevilerin kasaba ve şehirlere göçü hızlandıktan sonra bu kesim içinde eğitim oranı çok yükseldi.

Alevi din adamları çoğu yüksek eğitim görmüş yeni nesil karşısında çok yetersiz kaldılar. Aleviler, 70'li yıllardan itibaren kültürel olarak ikiye bölündüler. Dünyayla ilgilenen çağdaş bir kesim ve dünyayla ilişkisini kesmiş, arabeskleşmiş diyebileceğimiz öteki kesim. Hemen belirtelim ki, bu ikinci kesimin Aleviliğin temel değerleriyle de bir ilişkisi kalmamıştır. Konumuz açısından önemli olan nokta ise, her iki durumda da Aleviliğin geçmişini yadsımasıdır. Bu kaçınılmazdı, çünkü Alevilik gelişen dünya karşısında kendisini yenileyemedi. Nokta: Peki, Sünnilik kendisini yenileyebildi mi ki, onun Aleviliğin yaşadığına benzer bir süreç yaşamadığı söyleniyor? Şener -Sünnilik, yüzyıllardır merkezileşmiş bir ideolojinin marjını topluyor. Sünnilik bugün de, üstte Diyanet, altta camiler aracılığıyla bu avantajı kullanıyor.

Diyanet İşleri'nin herhangi bir emri Kars'taki camiye de, Edirne'deki camiye de aynen gider. Kısacası, Sünnilik iktidar olduğu için varlığını sürdürürken, Alevilik muhalefet olduğu için tarihe karışıyor. Ama aynı nedenle birincisi tutucu, ikincisi demokratiktir. Bence sorunun doğru ukonuluşu şöyledir: Alevilik modernliği, çağdaş daş düşünceyi ve hümanizmi besleyerek tarihe karışıyor. **YENİ DEMOKRASİ DERGİSİ AĞUSTOS 1987, SAYI: 4 GÖRÜŞ KALPLER HACI BEKTAŞ'TA ATIYOR Cemal ŞENER** Her yıl milyonlarca Alevinin kalbi 16 Ağustos'ta Hacı Bektaş'ta atıyor. Onbinlerce Anadolu Alevisi bu küçük şirin Anadolu kasabasına dolup taşıyor. onbinlerce insan büyük düşünür ve Gönül Sultanı, Hacı Bektaş-ı Veli'yi anma törenlerine katılıyor. O'nu sevenler, O'nun ilkelerine inananlar oluk oluk bu gönül sultanına muhabbet için koşuyorlar.

O halde Hacı Bektaş-ı Veli'nin kim olduğunu ve asırlardır süren bu sevginin nereden kaynaklandığını kısaca dile getirmeye çalışalım. Hacı Bektaş-ı Veli'nin Anadolu'ya gelişini Anadolu Selçuklu Devletinin son yıllarına rastlar. Hacı Bektaş-ı Veli'yi büyük Türk mutasavvufu Ahmet Yesevi halifelerinden Lokman Parende Anadolu'ya göndermiştir. Hacı Bektaş-ı Veli, İbrahim Al Sani diye anılan Seyyid Muhammed'in oğludur. Babası Hacı Bektaş-ı Veli'ye Lokman-ı Parende'yi hoca tutmuştur. Lokman-ı Parende, Türkistan'ın doksandokuz bin pirinin piri Hoca Ahmet Yesevi'nin halifelerindendir.

(1) Hacı Bektaş-ı Veli'nin rivayetlere dayalı hayatı "Vilayetname" adlı eserinde oldukça mitolojik öğelerle dolu bir şekilde anlatılır. Hacı Bektaş-ı Veli, 1273'de vefat eden Mevlana Celalettin ile aynı çağda yaşamıştır. Eserlerini Farsça yazan Mevlana'ya karşın Hacı Bektaş-ı Veli; katıksız öztürkçe kullanmış ve yazmıştır. Tamamen halk diliyle yazan Hacı Bektaş-ı Veli'nin ölümü ise; 1270-71 olarak kabul edilir.

(2) Hacı Bektaş-ı Veli, Anadolu'ya yirmi dört yaşında geldiği zaman Babailik akımı henüz sönmemişti. Baba İshak, Anadolu Selçuklu yönetiminin katmerli sömürü ve haksızlıklarına karşı eşitliği savunuyordu. Babailik, bugüne değin yapılan ilk örgütlü ve bilinçli halk hareketi sayılıyor. Babai İsyanı önceleri, Güney-Doğu Anadolu'da, sonra Orta Anadolu'da yayılmış. Merkezi Amasya'dır. İsyanı Baba İshak adlı bir Türkmen babası önderlik etmiştir. Baba İshak'ı Selçuklu ordusu 1240 yılında Amasya'da idam etmiş, isyan ancak paralı Hristiyan askerlerin desteğiyle bastırılmıştır. İşte Hacı Bektaş-ı Veli'nin geldiği yıllar, Anadolu böyle karışıklıklar içindeydi. Babai hareketinin Hacı Bektaş-ı Veli'yi etkilememesi mümkün değildi. Her yanda iktidar ve din kavgaları ortalığı sarmıştı. Anadolu Selçuklu Devleti, halka yabancı bir zulüm iktidarı idi. Saray Acem ve Arap etkisinde Türklere insan muamelesi bile yapılmıyordu.

(3) Hacı Bektaş-ı Veli, Ahmet Yesevi'nin müridi olarak Anadolu'ya bir Yesevi dervişi olarak gelmiştir. Buna karşın Hacı Bektaş-ı Veli; Anadolu'da Alevilik ögesinin piri olmuştur. Bektaşilik adında kurulan tarikat ve öğretisi, Anadolu'da kurulan en büyük Alevi tarikatı olmuştur. Bir Yesevi dervişi olarak Anadolu'ya gelen Bektaş-ı Veli'nin nasıl olup da Aleviliğin en ulu kişisi olduğu oldukça ilginç bir düşünsel gelişmedir. Bektaşiliğin tarikat olarak kuruluşu ise, Hacı Bektaş-ı Veli zamanında değil O'nun müritlerinden Balım Sultan zamanında gerçekleşmiştir.

(4) Bektaşilik; yani Alevilik tamamen Anadolu'ya has bir düşünce akımıdır. O, bir yanıyla dinseldir. Ama tamamen dini bir akım değildir. Bir benzerine ise başka bir İslam ülkesinde rastlamıyoruz. Bektaşilik'in kaynakları şunlardır:

- a) İslamiyet içindeki hilafet meselesinde Hazreti Ali ve Ehlibeytine yapılan haksızlıklarda; Hz. Ali ve Ehlibeytine duyulan aşırı saygı ve bağlılık,
- b) Orta Asya eski Türkmen kültürüne özgü motifler. Özellikle Şamanizm, Maniheizm, Zerdüş ve diğer çok tanrılı inanç izleri,
- c) Eski Anadolu medeniyetlerine ait kültür izleri. Özellikle çok tanrılı Anadolu dinlerinden kalan miras. İşte bunlara benzer öğeler Anadolu Aleviliğinin kaynaklarını oluşturmuştur. Bu üç farklı kaynağın Anadolu Yarımadasındaki sentezi Alevilik'i doğurmuştur.

(5) Aleviliğin İran Şiiliği ile, Mısır Fatımi'leriyle, İsmailiye mezhebi ile vs. Hz. Ali ve Ehlibeytine duyulan sevgi ve saygı dışında bir ortaklığı yoktur. Selçuklu ve daha sonra Osmanlı koyu sünni bir İslamı saunurken, Hacı Bektaş-ı Veli, insan sevgisini, kardeşliği, eşitliği, haksızlığa karşı olmayı, kendine en büyük erdem olarak seçmiştir. Aşağıdaki dörtlük büyük düşünürün düşüncelerini ifade etmektedir: "Hararet nardadır, sacda değildir Keramet baştadır, tacda değildir Her ne arar isen, kendinde ara Mekke'de, Kudüs'te, Hac'da değildir" Hacı Bektaş-ı Veli; günümüzden yaklaşık yedi yüz yıl önce yaşadığı halde o, adeta canlı bir varlık gibi yanıbaşımızda yaşamaktadır. Çünkü onun savunduğu düşünceler günümüzde de geçerliliğini sürdürmektedir. Hacı Bektaş-ı Veli'nin yaşadığı dönemde demokrasi, sosyalizm vs. gibi düşünce akımları henüz çok uzakta idi. Fakat Hacı Bektaş-ı Veli; düşünceleriyle ekonomik olarak eşitliği, siyasal olarak özgürlüğü, dinsel olarak laiklik diye formüle edilen şeyleri inançla ve kararlılıkla savunuyordu. O'nun insana verdiği değer bugün bile çağdaş siyasal sistemlerin anlamlarından çok ileridir. O, insanı ve insan sevgisini yaşam felsefesinin esası yapmış bir düşünür ve gönül piridir. Şu dedikleri çok öğreticidir: "Ellerin Kabesi var Benim Kabem insandır Kuran da kurtaran da İnsanoğlu insandır" Bektaşilik, her ne kadar başlangıçta dinsel bir yapı olarak ve Hz. Ali taraftarlığı şeklinde karşımıza çıkmış ise de, tarihsel süreç içinde toplumsal haksızlıklara karşı halk kitlelerindeki hoşnutsuzluğun, başkaldırının sembolü olmuştur. Aleviliğin dinsel bir ideoloji olduğu ölçüde siyasal bir düşünce akımı olduğu da unutulmamalıdır.

(6). Batılı bir düşünür 16. yüzyıldaki dini savaşlarla ilgili şunları yazıyor: "16. yüzyılın dini sanılan savaşları bile, öncelikle maddi sınıf çıkarlarıyla ilgiliydi... Gerçi o günlerin sınıf çatışmaları dini parolalarla sürdürülüyordu, çeşitli sınıfların çıkarları istekleri dini bir perdenin ardında gizliydi, ama bütün bunlar sorunun özünü değiştirmez."

(7) Günümüzde Hacı Bektaş-ı Veli'nin öğretileri gerçek özünden saptırılarak Türk milliyetçiliği ve İslam ümmetçiliği gibi ideolojilere alet edilmeye çalışılıyor. İnsan sevgisinden, halktan yana olan tüm güçler Hacı Bektaş-ı Veli'ye ve öğretisine sahip çıkmalıdır. 16 Ağustos Hacıbektaş Kasabası'nda soğuk, zoraki, içeriksiz, kof, somurtkan resmi devlet törenine terkedilmemelidir. TRT sadece yasak savma olarak konuyu ele

almamalıdır. Hacı Bektaş-ı Veli ve ilkelerine inanan milyonlarca insana karşı saygılı olmalıdır. O'nun yükselttiği, temeli insan sevgili olan bayrak, daha yükseklere çıkmalıdır. O büyük insan asırlar önce bize şöyle seslenmişti: “Dostlarım Kardeşlerim Canlarım... Kaldırın başlarınızı Suçlular gibi, yüzümüz yerde Özümüz darda, durup dururuz Kaldırın başlarınızı yukarı Bize göz verildi, gözleyin diye Dil verildi, söyleyin diye El gövdede kaşınan yeri bilir Dert bizde derman ellerimizdedir. Ararsan bulursun, verirsen alırsın İnanmazsan gelir görürsün.”

(8) Bu çağrıyı cevapsız bırakmayalım.

(1) Vilayet-Name, Abdülbakiy Gölpınarlı

(2) Vilayet-Name, Abdülbakiy Gölpınarlı

(3) Anadolu'da Babailer İsyanı, A. Yaşar Ocak.

(4) Mezhepler ve Tarikatlar Tarihi, E. Behnan Şapolyo

(5) Bektaşilik, İ. Zeki Eyüboğlu

(6) Türk Halk Hareketleri, Çetin Yetkin

(7) Alman Köylü Savaşı Üzerine, F. Engels

(8) Semahlar, Ruhi Su ALEVİLİK ÜZERİNE GENEL KAYNAKÇA Alevilik-Ahilik-Bektaşilik, Cemal Bardakçı, 2 cilt, Ankara, 1950, 2. baskı Alevilik-Sünnilik “İslam Düşüncesi”, İsmet Zeki Eyüboğlu, Hürriyet yayınları, İstanbul 1979, 1. baskı Alevilikte Hacı Bektaş-ı Veli ve İlkeleri, Av. İbrahim Kamil Karaman, Abdülvahap Rehmen, Tipo Neşriyat ve Basımevi, İstanbul 1966, 1. baskı Ariflerin Menkıbeleri, Ahmet Eflaki, Çev:Tahsin Yazısı, 2 cilt, Hürriyet Yayınları, İstanbul 1973, 2. baskı Babailer İsyanı, Ahmet Yaşar Ocak, Dergah yayınları, İstanbul 1980, 1. baskı. Bektaşî Edebiyatı Antolojisi, 19. Asırdanberi Bektaşî-Kızılbaş-Alevî Bektaşî ve nefesleri; Sadeddin Nüzhet Ergun, İstanbul Maarif Kütüphanesi. Bektaşiliğin İç Yüzü, M. Tevfik Oytan, 2 cilt, İstanbul Maarif Kitabevi, İstanbul. Bektaşiliğin Menşeleri, Fuat Köprülü, M. Dede Teşvik Yurdu Dergisi, sayı 317 Bektaşilik, Murat Sertoğlu, Başak Yayınları, İstanbul 1969, 1. baskı Bektaşilik Alevilik Nedir? Doç. Dr. Bedri Noyan, Ankara 1988 Bektaşî Mena-Kıbnamelerinde İslam Öncesi İnanç Motifleri, Yaşar Ocak, Enderun Kitabevi, İstanbul 1983, 1. baskı. Bektaşî Şairleri, Saadet Nüzhet (Erenköy Kız Lisesi Edebiyat Muallimi), Devlet Matbaası, İstanbul 1930, 1. baskı. Bedrettin, Radi Fiş, Yön yayınları, İstanbul, 1988 Buyruk, Derleyen: Sefer Aytekin, Emek Basım Yayın, Ankara 1982 Buyruk İmam-ı Cafer buyruğu, Bir heyet tarafından hazırlanmış, Ayyıldız Yayınevi, Ankara Büyük İslam Tarihi, Namık Kemal, Dilimize Uygulayan: İhsan Ilgar, 1. cilt, Hürriyet yayınları, İstanbul 1975, 1. baskı. Devlet ve Din, Prof. Dr. Çetin Özek, Ada yayınları, İstanbul Divan, Mevlana Celaleddin, Çev: Abdülbaki Gölpınarlı, İnkılap ve Aka Kitabevleri, İstanbul 1974, 1. baskı Doğu İlleri ve Varto Tarihi, Mehmet Şerif Edebiyat İncelemeleri, Atilla Özkırımlı, Cem Yayınları, İstanbul 1932, 1. baskı Evliyalar Evliyası Hünkar Hacı Bektaş-ı Veli, Murat Sertoğlu, Şadırvan Turizm Yayınevi, İstanbul 1966, 1. baskı Evliyalar Şahı, Dr. Mehmet Ali Derman Fuzuli Divanı: Abdülbaki Gölpınarlı, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1985, 3. baskı Gelin Canlar Bir Olalım, Nezihe Araz, Hürriyet yayınları, İstanbul 1984, 1. baskı Gerçek İslam Dini, Şinasi Koç, Mart 1983, Ankara. Günün Işığında Tasavvuf Tarikatlar, Mezhepler Tarihi, İsmet Zeki Eyüboğlu, Geçit Yayınevi, İstanbul 1987, 1. baskı. İmamiye Şiası, Prof. Dr. Ethem Ruhi Fırlalı, Selçuk Yayınları, Ankara 1984. İncil, Kitabı Mukaddes Şirketi, İstanbul 1979, 8. baskı. İran İslam Cumhuriyeti Anayasası, Çev: Hüseyin Hatemi, Çağrı Yayınları, İstanbul 1980, 1. baskı Kerbela Vakası ve Kerbelanın İntikamı, Ziya Şakir, 2 cilt, İstanbul Maarif Kütüphanesi, İstanbul MCMCXVI, 1. baskı Kur'an'da Hikmet, Tarihte Hakikat, Halil Öztoprak, 3 cilt Makaalat, Hacı Bektaş-ı Veli, Hz. Mehmet Yaman, Gülbay Yayıncılık ve Matbaacılık, İstanbul 1985. Mesnevi, Abdülbaki Gölpınarlı, 4 cilt, İnkılap ve Aka Kitabevi, İstanbul 1983, 2. baskı Mezhepler ve Tarikatlar Tarihi: Enver Behnan Şapolyo, Türkiye yayınları, İstanbul 1964. Nehç'ül Belagat İmam

Ali'nin Hutbeleri-Mektupları-Emirleri-Vecizeleri, (Hazırlayan) Abdülbaki Gölpınarlı, Neşriyat Yurdu, Yeni Şart Maarif Kütüphanesi, Ankara 1972, 1. baskı Oniki İmam, Abdülbaki Gölpınarlı, Der Yayınları, İstanbul 1979, 1. baskı Osmanlıdan Önce Anadolu'da Türkler, Claude Cohen (Sorbon Üniversitesi İlam Tarihi Prof.) Türkçesi Yıldız Moran, E Yayınları Tarih Dizisi, İstanbul 1984, 1. baskı Peygamber Çiçekleri Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin, Kerbela Vakası, Mustafa Necati Bursalı, Çile Yayınları, İstanbul 1983, 4. baskı. Pir Sultan Abdal, Selahattin Eyüboğlu, Cem yayınları İstanbul Pir Sultan Abdal, Asım Bezirci, Say Yayınları, 1991 Pir Sultan Abdal, Cahit Öztelli, Milliyet Yayınları Pir Sultan Abdal, Orhan Ural, Ant Yayınları, 1990 İstanbul Pir Sultan Abdal, Mehmet Bayrak, Yorum Yayınları, İstanbul 1986, 1. baskı Pir Sultan Abdal Yaşamı, Kişiliği, Yapıtları, Mehmet Fuat (Bengü), Detaş T.A.Ş. De Yayınevi, 1980, 2. baskı Pir Sultan'ın Dostları, Cahit Öztelli, Özgür yayın Dağıtım, İstanbul, 1984, 1. baskı Safevi Devletinin Kuruluş ve Gelişmesinde Anadolu Türkleri'nin Rolü, Prof. Dr. Faruk sümer, Selçuklu Tarih ve Medeniyeti Enstitüsü Yayınları, Ankara 1976, 1. baskı Sosyal Açından İslam Tarihi, Abdülbaki Gölpınarla, İnkilap ve Aka Yayınları, İstanbul 1975, 1. baskı Şerh-i Besmele, Hz. Rüştü Şardağ, Karınca Matbaacılık, İzmir 1985. Şeriat ve Kadın, İlhan Arsel, İstanbul 1987, 1. baskı Şeyh Bedrettin ve Varidat İsmet Zeki Eyüboğlu, Der Yayınları, İstanbul 1986 Tam Hakiki Hüsnîye, Ayyıldız Kitabevi, İstanbul Tanrı Anlayışı, Cemil Sena, Remzi Kitabevi, İstanbul 1978, 1. baskı Tarih Boyunca İslam Mezhepleri ve Şiilik, Abdülbaki Gölpınarlı, Der Yayınları, İstanbul 1979, 1. baskı Tarihın Getirdikleri, Ali Rıza Sayan, Gençlik Basımevi, İstanbul 1978, 1. baskı Tarihte ve Bugün Şamanizm, Materyaller ve Araştırmalar, Abdülkadir İnan, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1972, 2. baskı Tarikatlar Tasavvuf ve Felsefe Münasebetleri, Dr. Hasan Küçük, Marmara Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1985, 1. baskı. Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar, Prof. Dr. Fuat Köprülü, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 1984, 5. baskı. Türk Edebiyatı Tarihi, Ord. Prof. M. Fuat Köprülü, Ötüken Yayınları, İstanbul 1981, 3. baskı Türk Halk Hareketleri ve Düzenlik Kavgası, Prof. Mustafa Akdağ, Bilgi Yayınevi, Ankara 1975, 1. baskı Türk Halk Şiirinde Siyasal Motifler, Hüsnü Gürbey, Yayınlanmamış Master Tez.(İ.Ü. İktisat Fakültesi Uluslararası İlişkiler), İstanbul 1982. Türkiye'de Din ve Siyaset, Dr. Ahmet Yücekök, Gerçek yayınevi, İstanbul 1976, 2. baskı Türkiye'de Örgütlenmiş Dinin Sosyo-Ekonomik Tabanı (1946-968), Dr. Ahmet H. Yücekök, Sevinç Matbaası, Ankara 1971, 1. baskı Türkiye Halkının Kültür Kökenleri, Burhan Oğuz, 3 cilt, İstanbul Matbaası, İstanbul 1986, 1. baskı. Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai Tarihi, Prof. Dr. Mustafa Akdağ, 2 cilt, Tekin Yayınevi, Ankara 1979, 3.baskı Umumi Türk Tarihine Giriş, Ord. Prof. Dr. A. Zeki Velidi Togan, 1. Cilt, Enderun Kitabevi, İstanbul 1981, 3. baskı Veysel Karani ve Üveysilik, Ahmet Yaşar Ocak, Dergah yayınevi, İstanbul 1986, 1. baskı Vilayet-Name, Manakıb-ı Hünkar, Hacı Bektaş-ı Veli: Hazırlayan: Abdülbaki Gölpınarlı, İnkilap Kitabevi, İstanbul 1958, 1. baskı Yaşayan Alevilik, Yahya Benekay, Varlık Yayınları, İstanbul 1967, 12. baskı Yunus Emre, Abdullah Rıza Ergüven, Yaban Yayınları, Ankara 1982, 1. baskı. Yunus Emre, Cahit Öztelli, Özgür Yayınevi, İstanbul 1984, 2. baskı Yunus Emre Yaşamı, Sanatçı Kişiliği, Yapıtları, Mehmet Fuat (Bengü) -Detaş T.A.Ş., 1979, 2. baskı.